

2023 **MAGYAR NYELV** 6
Braun Éva, Zékány Krisztina, Kovács-Burkus Erzsébet

Braun Éva, Zékány Krisztina,
Kovács-Burkus Erzsébet

MAGYAR NYELV

6

Єва Браун, Христина Зикань,
Єлизавета Ковач-Буркуш

УГОРСЬКА МОВА

Підручник для **6** класу закладів загальної
середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Braun Éva, Zékány Krisztina,
Kovács-Burkus Erzsébet

MAGYAR NYELV

Tankönyv
az általános közép fokú oktatási intézmények
6. osztálya számára

Ajánlotta Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma

Львів
Видавництво «Світ»
2023

УДК 811.511.141(075.3)

Б 87

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.03.2023 № 254)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Підручник розроблено відповідно до модельної навчальної програми
«Угорська мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти
(авт. Браун Є. Л., Бардош Н. С., Зикань Х. І., Ковач П. П.,
Пердук І. Е., Гнатик-Рішко М. М.)

Браун Є.

Б 87 Угорська мова : підруч. для 6 кл. закл. заг. серед.
осв. / Є. Браун, Х. Зикань, Є. Ковач-Буркуш. –
Львів : Світ, 2023. – 224 с. : іл.

ISBN 978-966-914-408-9

УДК 811.511.141(075.3)

ISBN 978-966-914-408-9

© Браун Є.Л., Зикань Х.І., Ковач-
Буркуш Є.С., 2023

© Видавництво «Світ», оформлення,
2023

Bevezető

KEDVES GYEREKEK!

Elmúlt a nyár, véget ért a szünidő, és elérkezett az új tanév. Bizonyára számos élményben, kellemes pihenésben, érdekes kalandban volt részetek a nyár folyamán. A nyári emlékek felidézése majd az őszi hangulatban is arra készíten benneteket, hogy vidáman, jókedvvel vegyétek fel a versenyt az előttetek álló feladatokkal. Ezekkel a szép emlékekkel a lelketekben újult erővel láthattok hozzá a tanuláshoz.

A 6. osztályban tovább folytatjátok a magyar nyelv tanulását, rendszerének felépítését, helyesírástok fejlesztését. Megismerkedhettek az anyanyelv fontos szabályaival, számos szépségével, érdekes tudnivalóival, melyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a mindennapi életben egyre szebben, helyesebben és választékosabban tudjátok használni a nyelvet szóban és írásban egyaránt. A magyar nyelv gazdag szókincse, kifejezőmódja, rokon értelmű szavainak változatossága megadja erre a lehetőséget, csupán rajtatok áll, hogy miképpen alkalmazzátok azokat.

Számos író, költő és művész beszélt az anyanyelv fontosságáról és jelentőségéről. Mi most a nagy magyar zeneszerző és népdalgyűjtő, Kodály Zoltán egyik szép gondolatát idézzük nektek: *A magyar kiejtést is tanulni kell, még a született magyarnak is. Ha nem csi-szolja, újítja folyamatosan, berozsdásodik.* Ezzel a bölcs tanáccsal kívánunk számotokra eredményes tanulást és jó jegyeket!

Vedd figyelembe a következő jeleket:

	Kulcsszavak		Házi feladatok
	Szabályok, amelyeket meg kell tanulnod!		Kérdések, feladatok
	Könnyebb feladatok, mindenki oldja meg őket!		Párban végzett feladat
	Gondolkodtató feladatok		Érdekes információk
	Helyesírási és helyes ki-ejtési gyakorló		Szómagyarázat

A szerzők

*Minden nemzetnek fő kincse a nyelve.
Bármit elveszthet, visszaszerezheti, de ha a nyelvét elveszti,
Isten se nem adja vissza többé.*

Gárdonyi Géza

A BESZÉD TÁRGYKÖRE

A beszéd, a nyelvi kommunikáció

kommunikáció, beszéd, beszédhelyzet, szöveg

Az elmúlt tanévben megismerkedhettek az alábbi meghatározásokkal.

A **kommunikáció** – az információcsere folyamata. Nélküle nem képzelhető el a társadalmi élet.

A **nyelv** – a szavak és szabályok rendszere.

A **beszéd** – nyelvi közlés.

A nyelv – jelrendszer

a kapcsolatteremtés eszköze

A beszéd – funkció

az ismeretszerzés módja

A beszéd, a nyelvi kommunikáció kizárólagosan emberi (szóbeli és írásbeli) tevékenység.

A nyelvnek igen fontos szerepe van életünkben. Segítségével tudunk kommunikálni egymással, társadalomban élni és új ismereteket szerezni a világról. A megszerzett ismereteket aztán a nyelv és a beszéd segítségével adjuk át egymásnak és az eljövendő generációnak.

A nyelv hiányos ismerete miatt nem tudjuk érvényesíteni véleményünket, elérni céljainkat. Épp ezért a társadalmi együtt-

élés egyik alapja az **anyanyelvi nevelés**, amely már kisgyerekkorban elkezdődik, amikor az édesanya tanítgatja kicsinyét, majd a közösségi nevelés során (óvoda, iskola) megtanuljuk, mit és hogyan kell mondanunk az élet különböző helyzeteiben. Egy idő után az ember maga irányítja ezt a folyamatot. Rendszeresen gyarapítani kell tehát ismereteinket a nyelvről, a kommunikációról, ezzel kialakul az egyéni stílusunk, ami megkülönböztet majd minket másoktól. Mindemellett ki kell alakítanunk és fejlesztenünk a biztos és hibátlan szóbeli és írásbeli nyelvhasználat készségét.

1. Válasszatok ki egy tanulót, akinek hétköznapi megállapításokat mondtok egy-egy mondatba foglalva! A gyermeknek válaszolnia kell minden mondatra helyeslően és tagadólag is.

Például: *Szép ma az idő.*

– Egyetértetek, mert... (szépen süt a Nap; elállt az eső; nem fúj a szél).

– Nem értek egyet veled, mert... (árnyékban is negyven fok van; a kutyámnak is melege van; kiégnek a virágok a kertben).

2. Olvasd el a részletet, mondd meg, milyen történelmi eseményt idéz a szemelvény!

A cigányasszony odaült a tűzhöz, összekotorta a parazsat, és fekete, apró magvakat szórt reá...

– A kezét... – mondotta néhány perc múlva a cigányasszony Dobónak. Dobó odanyújtotta. A cigányasszony fölemelte az arcát az égnek. A szeme fehérével nézett fölfelé. És remegő ajkakkal beszélt:

– Vörös és fekete madarakat látok... Szállanak egymás után... Tíz... tizenöt... tizenhét... tizennyolc...

– Ezek az éveim – mondotta Dobó.

– A tizennyolcadik madárral egy angyal repül. Leszáll hozzád, és veled marad. Kendőt rak a homlokodra. A neve Sára.

– Eszerint Sára lesz a feleségem. No, szép vénlegény leszek, mikorra megtalálom Sárát!

– A tizenkilencedik madár vörös. Sötét, villámos felhőt hoz magával. A földön három nagy oszlop eldőlt.

- Buda? Temesvár? Fehérvár? – kérdezi Dobó tűnődve.
- A negyedik is lángol már, te fenntartod azt, noha kezedre, fejedre záporként hull a tűz.
- Szolnok? Eger?
- A huszadik madár aranyszínű. A nap sugaraiba van öltözködve. A fején korona. A korona egy gyémántja az öledbe hull.
- Ez jót jelent.
- Aztán megint vörös és fekete madarak szállanak egymás után. De sötétség következik... Nem látok többé semmit... Láncsörgést hallok... A te sóhajtásodat... – Összerázkódott, és elbocsátotta Dobónak a kezét.
- Eszerint börtönben halok meg – szólta Dobó összeborzongva.
(Részlet *Gárdonyi Géza Egri csillagok* c. regényéből)

3. Egészítsd ki a szavakat a megfelelő magánhangzóval!

Fi..., alk..., koszor..., sepr..., gyűr..., dar..., gyal..., heged..., köször..., kap..., lass..., any..., hi..., savany..., szörny..., gömböly..., gyönyör..., fal..., kengur... .

4. Fejezd be a megkezdett szóláshasonlatokat!

Hallgat, mint...

Szemtelen, mint...

Világos, mint...

Erős, mint...

Fekete, mint...

Alszik, mint..

Úgy hazudik, mint...

Okos, mint...

Egyszerű, mint..

A nyelv mint eszkörendszer

eszkörendszer, jelrendszer

A nyelvi eszkörendszer összetevői a **hangok**, a belőlük épülő **szóelemek** (szótövek, toldalékok), amelyek összekapcsolásával jönnek létre a **szavak**, majd a **szószerkezetek**, végül a **mondatok**.

Ezeknek az *építőelemeknek* meghatározott szabályrendszere van, amely alapján egységes **szöveggé** állnak össze.

Mind a nyelvi eszközrendszer összetevői, mind az őket összetartó szabályrendszer folyamatos változásban van. Változhatnak például az egyes szavak jelentései. A vas megnevezés különböző korokban más-más jelentésekben fordult elő. Ennek köszönhetően ma több olyan szólásunk van, ami ezeknek a jelentéseknek az emlékét őrzi.

5. Magyarázd meg, mit jelent a *vas* szó az alábbi szólásokban!

Nincs egy vasam sem.
Vasra verni valakit.
Megvasalták a ló lábát.
Talpig vasban van valaki.

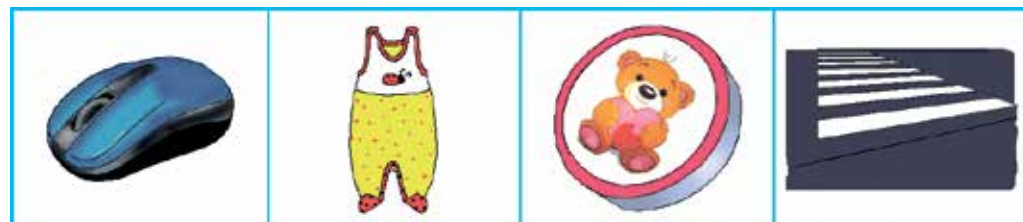

6. Válaszd külön a mondatok szavait, majd másold le a megfelelő írásjelekkel!

nemtudomhovatettemakistáskámattesetudod
párnapmúlvamegkapomazújkerékpáromat

7. Az alábbi képek összeillőek, keresd meg a párokat! Az első sorban található állatok megnevezése volt a szó **alapjelentése**, a többi jelentést **mellékjelentésnek** nevezzük. Indokold meg a jelentések közötti kapcsolatot!

8. Mindennapi életünknek része, hogy új szavak születnek, másokat pedig kivonunk a használatból. Válogasd szét a következő szavakat úgy, hogy az egyik csoportba kerüljenek az **új keletkezésű szavak**, a másikba az **elavult szavak**!

kondás, tisztartó, computer, úrbér, műhold, janicsár, szkafander, úrhajó, kelevéz, atom, képernyő, puzdra

Az *Idegen Szavak Szótára* segítségével keresd meg az *archaizmus* és a *neologizmus* szó jelentését!

9. Az alábbi két részlet Kodolányi János *Julianus barát* című regényéből való. Rajtuk keresztül könnyen megfigyelhető, hogyan segíthetik az archaizmusok egy adott kor bemutatását.

a)

– Hát te? – fordult most az apa Györkhöz. – Merre kódorgál, merre hurcolának a Rosszak?

Györk nem felelt azonnal.

– Nem hurcolának a Rosszak – mondta aztán mogorván.

– Nem csokolátok megént az atyák gyimilcsét?

– Nem csokolánk.

– Hát mit mívelétek azkor, he?

– Sömmit. Hallod-e, apa.

– Hallom.

– Igaz-e, hogy élt vala egyszer egy fejér ló s annak vala egy fia, azkit Fejérlófiának nevezének?

– Igaz.

– Hol élt vala az a ló?

– Hát valahun messze, Keletön. Ahun valamikor eleink éltek vala.

– S hová leve osztán az a Fejérlófia?

– Mit tudom én már. Vala, osztán nincs. Meghala.

b)

– Ki vagy? – kérdezte tőle Julianus nagy csodálkozással.

– Látud! – nevetett az asszony s szemérmesen elfordította arcát. – Akszin vagyuk. Madzsar. Ide jevék ez föld reá, Farkos ája belől.

(...)

– Urodum kér, menejek vele már. Jere te es.

Kétszer sem kellett mondania, Julianus boldogan indult. Már megijedt az imént, hogy a férfi erővel elparancsolja az asszonyt, őt elkergeti, s örökre eltűnik előle a csodálatos alak, akiben nem is embert látott, hanem Isten égi küldöttjét.

Gyorsan mentek, az asszony hol az urához beszélt kérlelő, csitító hangon, hol Julianushoz kedvesen, izgatottan, gyermekesen (...) Újból megkérdezte, hol van az uruszág, ahonnét Julianus jött, s hitetlenül rázta a fejét, mikor hallotta, hogy távol, Nyugaton, kétesztendőnyi járásra innét egy hatalmas magyar birodalom van, s annak népe ugyanezen a nyelven szól, mint az asszony. Sok szót nem értett meg. Így nem tudta, mit jelent: váras. És: vár. Amikor egy dühösen ugató kutyával találkoztak, s Julianus rászólt: „Eredj kutya, nem bánt senki” – az asszony nem értette, mit mond. Mikor kiderült, hogy ‚kutyát’ mondott, nevetett és csodálkozott. Hiszen az nem kutya, hanem ‚pene’.

10. Egészítsd ki a következő szavakat a megfelelő (*i–i*) hosszú vagy rövid magánhangzóval!

Kat..., k...lenc, ...ró, t...zes, ...roga**t**, s...ma, s...zó, s...elő, ...rnok

11. Keresd meg a megadott főnevekben elbújt további szavakat!

Például: a padlásfeljáró szóban ott rejtőznek a *pad*, *padlás*, *feljár*, *jár*, *járó*, *ár*, *ró* szavak. Figyeljétek meg a helyesírásukat!

erdőkerülő, *jegygyűrű*, *vadászat*, *napfogyatkozás*, *felhőkarcoló*, *szigetelőszalag*, *melegítőalsó*

12. Értelmezd az alábbi szópárokat! Jegyezd meg a helyesírásukat!

kerék – kérek	irat – írat	verés – véres	kar – kár
veréb – véreb	tör – tőr	eres – érés	örül – örül
csikós – csíkos	kötök – kötők	karok – karók	húzat – huzat

A beszédképesség fejlesztése

szövegértés, olvasás, beszéd, írás

Beszédképessége minden embernek van, ez veleszületett adottságunk, mégis fejlesztenünk kell, hogy többek között kellemes benyomást keltsünk más emberekben.

Kiskorunkban megtanultuk helyesen kiejteni a szavakat, majd ezekből mondatokat kezdtünk építeni. Kisgyermekkorban az új szavak használatával fejlődik a beszédképesség.

Az iskolában aztán elkezdődött az írás, olvasás és a szövegértés elsajátítása. Ebben a korban az embert folyamatos hatások érik, kitárul a világ, számtalan alkalmunk van a helyes és tiszta beszéd, valamint az írás gyakorlására. Megtanuljuk a gondolatainkat úgy megfogalmazni, hogy elérjük céljainkat: bizonyítsuk tudásunkat, meggyőzzünk vagy cáfoljunk, állítsunk vagy tagadjunk.

A beszéd tehát az egyén gondolatainak, érzéseinek és szándékainak kinyilvánítása.

A szövegértés nem más, mint az elhangzott vagy elolvasott szöveg tartalmának értelmezése.

Az anyanyelvén mindenki könnyedén megérti az elhangzottakat, de az írott szöveg megértetése nagyban függ attól, hogy mennyire folyékonyan olvassák fel.

13. Olvasd el a szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

A mókus

Kimondottan a fán élő állat. Egész Európában elterjedt. Napali életmódot él. Télen néha kijön a szabadba, hidegben azonban a bélelt fészékben marad, de nem alszik igazi téli álmat.

Középmagas fák villás ágai közé építi lakhelyét. Minden mókus önálló területen él. A kis mókusok harmincnyolc napi vemhesség után jönnek a világra, és újabb egy hónap múlva nyitják ki a szemüket. Születésükkor csökevényes repülőhártyájuk van, de ez növekedésük közben teljesen visszafejlődik.

A diót, mogyorót és egyéb nem romló élelmet a fák odvába és a földbe rejti el. Gyakran megtörténik, hogy elfelejti, hol van a rejtékhely, így a magvakból növények kelnek ki. Tehát a mókus igen jó „kertész”.

1. Milyen életmódot él?
2. Hova építi a mókus a lakhelyét?
3. Mennyi ideig vemhes a nőstény?
4. Hány nap után nyitják ki a szemüket?
5. Növekedésük során mi fejlődik vissza?
6. Hova rejtik az élelmet?
7. Miért jó „kertész” a mókus?

14. Töltsd ki a táblázatot az adatok alapján!

Háziállatok: macska, aranyhal, papagáj, hörcsög

Dani allergiás a macskaszőrre.

Zoli fél a madaraktól.

Viki háziállata terráriumban él.

A lányok csak emlősállatot tartanak.

Sport: snowboard, síelés, szánkózás, korcsolya

Zoli sportjához nincs szükség botokra.

Viki a befagyott Balatonon is sportolhat.

A lányok még soha nem síteltek.

Név	Háziállat	Kedvenc sport
Kati		
Dani		
Viki		
Zoli		

Az írás a gondolat rögzítése betűkkel és jelekkel. Az olvasás az írott szöveg hangoztatása.

Úgy tartják, hogy az írás ábrák rajzolásából alakult ki: például egy alma rajza jelölte az almát, és két láb lerajzolása mutathatta

a járás vagy állás fogalmát. Ebből azután a jelek elvontabbakká váltak, végül olyan szimbólumokká fejlődtek, amelyeket ma betűknek nevezünk. Egy-egy betűknek ismerjük a történetét is. Például a **G** betű jelét még az ókori Görögországban terjesztették el „gargaridzó” néven. Úgy tartották, hogy gargarizálás közben az ember ezt a hangot ejti. A **G** betű alakja éppen ezért egy emberi fejet formáz, nyitott szájjal, és a torok felé mutató nyíllal.

Mielőtt őseink a Kárpát-medencébe érkeztek volna, már rendelkeztek saját írással, amelyet a türk (török) népcsoporttól lestek el. Ezt hívjuk **rovásírásnak**. A jeleket éles szerszámmal fára (ágra, botra) esetleg kőbe vésték, karcolták, falra festették. Ez a fajta írás sokáig megmaradt a betűírást nem ismerő pásztorok körében. Botra vésték, hogy hány állat született egy évben, és a kocsmában is így tartották nyilván a tartozásukat. Amikor a botra már nem fért több jelzés, a tartozást ki kellett fizetni. Ennek emlékét őrzi a **Sok van a rovasán** szólásunk is.

Az írás szabályozott jelenség. Minden nemzetnek van helyesírási szabályzata, ami az irodalmi nyelvre alapul.

15. Gyakorold a helyes kiejtést az alábbi mondókák hangos olvasásával!

Kipp-kopp, kalapács,
Kicsi kovács, mit csinálsz?
Sárga lovat patkolok,
Aranyszeggel szegelek.
Uccu, pajtás, kapj fel rája,
Ugyis te vagy a gazdája.

Sütőben a tökmag,
Befűtöttünk tegnap.
Ropog, pattog öt nap.
Megégett a tökmag.

16. Egy tanuló találjon ki egy főnevet, a többieknek pedig az a feladata, hogy minél több olyan jelzőt gyűjtsenek, amely az adott főnévre jellemző. Az nyer, aki a legtöbb jelzőt sorolta fel.

17. Játsszatok szóláncjátékot az alábbi szempontok betartásával!

a) Válasszatok ki egy hangot vagy betűt, majd olyan szavakat kell gyűjtenetek, amelyek ezzel kezdődnek. Lehet szűkíteni a kört, például csak főneveket, élőlényeket, gyümölcsöket, híres embereket, földrajzi neveket stb. mondani.

b) A kiválasztott hanggal vagy betűvel végződő szavakat gyűjthettek.

c) Amilyen betűvel vagy hanggal végződik a szó, a következő ugyanolyannal kezdődjön.

d) Olyan szavakat gyűjtsetek, amelyekben kétszer fordul elő az adott hang vagy betű.

e) Érdekes hangkapcsolatokat vagy betűkapcsolatokat tartalmazó szavakat gyűjthettek, például a szó közepén legyen **rf** hang- vagy betűkapcsolat: *karfiol, férfi, morfium* stb.

18. Gyakorold a helyes hanglejtést az alábbi mondat segítségével! Figyeld meg, hogyan változik a jelentés attól, hogy milyen intonációval mondjátok!

Na, ezt jól megcsináltad!

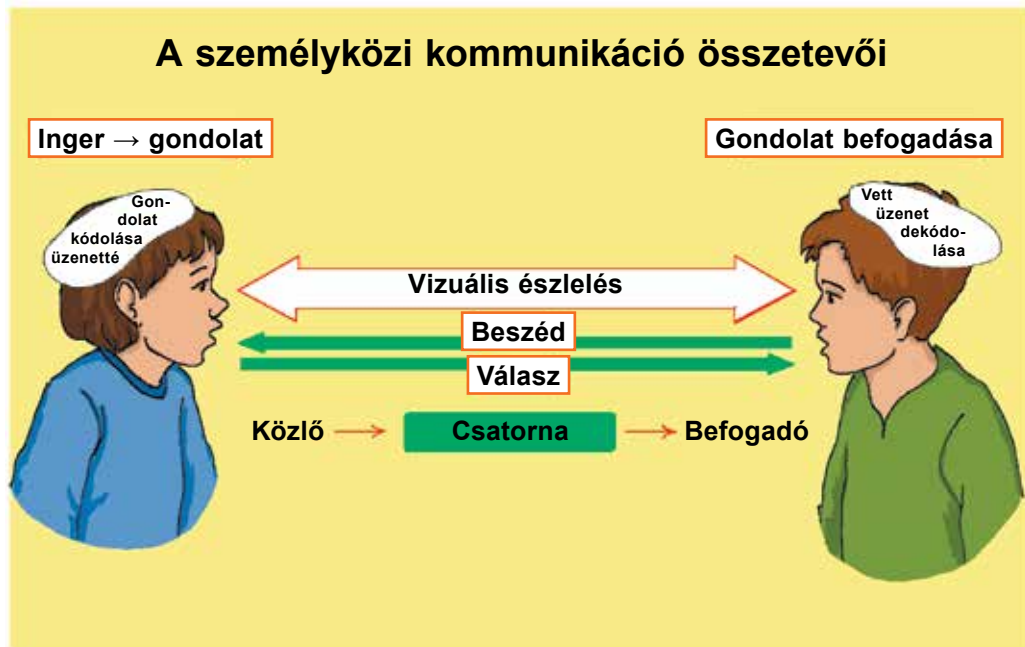
19. Egészítsd ki ezeket a szavakat!

á...dogál, bet..., ny...lik, kö...eny, ba...ancs, sz...nes, h...mor, sz...ve...ég

A beszédhelyzet és annak összetevői

beszélő, hallgató (címzett), a beszéd témája és alap gondolata (üzenet)

Ahhoz, hogy nyelvi kommunikáció létrejöhessen, szükség van **beszélőre** (közlőre) és **hallgatóra** (befogadóra), egy **beszédhelyzetre**, amelyben egy **üzenetet** kívánunk közvetíteni egymásnak a nyelv segítségével.

- beszélő (adó, jeladó, közlő): valamit közölni akar;
- hallgató (vevő, jelvevő, befogadó, címzett): akinek az üzenetet szánják, észleli, felfogja, értelmezi a hallottakat;
 - a beszélő és a hallgató megléte még nem elegendő a kommunikációhoz, szükség van a többi összetevőre is (beszédhelyzet, téma, üzenet);
 - a kommunikációnak mindig valamilyen célja van, egy üzenetet akarunk közvetíteni általa;
 - az üzenetet a beszélő formába önti – kódolja, a hallgató megfejti – dekódolja;
 - a nyelvi közlésfolyamatban közösen ismert nyelvre van szükség (lehet anyanyelv vagy mindkét fél által ismert idegen

nyelv, de még az anyanyelv esetében is lehetnek problémák – különleges nyelvváltozat, ismeretlen szavak, szakszavak stb.);

- a beszélő és a hallgató között kommunikációs közeg, csatorna jön létre (levegő, média stb.);
- az eredményes közlésfolyamatnak az is feltétele, hogy közös ismereteink, előismereteink legyenek az adott tárgyról.

20. Folytasd a megkezdett mondatokat! Az ilyen típusú feladatokkal az a célunk, hogy a vágyainkat, gondolatainkat különbözőképpen kifejezhessük, mely egyrészt a szóbeli kommunikációs képesség fejlesztését célozza, másfelől, ha írásban végeztetjük, akkor pedig kiválóan alkalmas az írásbeli kommunikációs készség fejlesztésére, a hasonló gondolatok különböző formában történő megfogalmazására.

1. Jó kedvvel jövök iskolába, ha ...
2. Jól esik, amikor ...
3. Örömmel tölt el, ha ...
4. Szeretem, ha ...
5. Boldog vagyok, ...
6. Nagyon meg volnék elégedve, ha ...
7. Arra vágyom, hogy ...
8. Nekem az a legfontosabb, hogy ...
9. El sem tudnám képzelni az életet anélkül, hogy ...
10. Jó lenne, ha ...
11. Elhatároztam, hogy ...
12. Az volna a legnagyobb jutalom, ha ...
13. Az életben a legfontosabbnak ...
14. Nagyon nem tetszene nekem ...
15. Semmiképp nem szeretném ...
16. Nagyon sajnálnám ...
17. Ne tedd, mert ...

21. Pótold a hiányzó magánhangzókat, illetve mássalhangzókat a keresztnevekben, tedd őket ábécérendbe!

Alf...nz, Teod...ra, Ant...nia, Krist...f, Al...z, Kla...dia,
Ot...lia, Cec...lia, Elv...ra, L...via, L...jza, Kriszt...na, Fl...rián,
Em...lia, Karol...na, A..ila

22. Találd meg az alábbi összetett szavakat az előtag és az utótag körülírásával! Ehhez egyik társad kiválasztja az egyik összetett szót, és egy tulajdonságot ad meg segítségül: *Gondoltam egy összetett szóra, amely előlről érzékszerv, hátulról törékeny (szemüveg)*. Ha a játék kezdetben nehéznek bizonyul, akkor érdemes néhány szóval jellemezni a kitalálandó szót.

Például: *Előlről nézel vele, hátulról átlátszó, és ha leejted, eltörik.*

hógolyó	jéghegy	szitakötő
padlásajtó	hajháló	tűzoltó
kékbálna	rajztábla	reklámtáska
mosógép	gumibot	földrengés
hóember	vízesés	füzetborító
adásidő	teherautó	sárgarigó
fogkefe	kötőjel	rendőrautó
üvegpohár	földgáz	atomerómű
hangjegy	rajzóra	sündisznó
várbörtön	aranygyűrű	kerékpártúra
szélkerék	almafa	darázsfészek

23. Írj reklámot ezekhez a termékekhez úgy, hogy előbb a pozitív jellemzőit népszerűsíted, a második reklámban ugyanannak a terméknek a márkáját, a harmadikban összehasonlítod más termékkel, a negyedikben a rábeszélés módszerét alkalmazod!

gyermekpelenka, metszőolló, fájdalomcsillapító, gyermekjáték, telefon

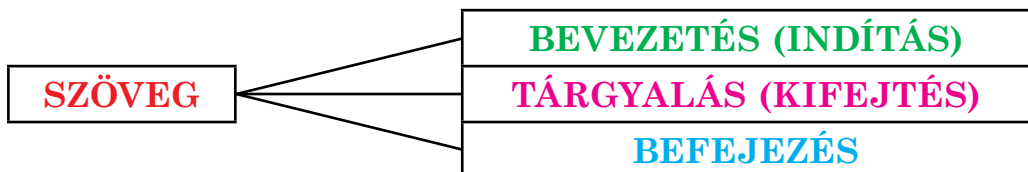
A szöveg és annak szerkezete

bevezetés (indítás), tárgyalás (kifejtés), befejezés

A szöveg a nyelv szerkezetének legmagasabb szintje, megszerkesztett, lezárt egység.

A szöveg szerkezeti egységeinek funkciói:

- a **bevezetésben** felvázoljuk a témát és felkeltjük az olvasó, hallgató figyelmét a mondandónk iránt;
- a **tárgyalásban** követelmény a rövidség, világosság és a tiszta nyelvi kifejezés. Szerkezetileg több bekezdésből is állhat, amelyekben ott van a mondanivaló lényege, amit a **tételmondat** tartalmaz. A tételmondatokból összeállítható a szöveg vázlata;
- a **befejezés** lényege az összefoglalás, lezárás.

A mondat szavakból, a szöveg mondatokból álló nyelvi egység. Minden szöveget az úgynevezett **kohézió (szövegösszetartó erő)** tart össze.

A kohézió a mondatok nyelvtani és tartalmi kapcsolódása a szövegben.

Nyelvtanilag a toldalékok, kötőszók, névmások stb. tartják egyben a mondatokat, tartalmilag pedig a minden mondathoz tartozó új információ.

24. Alkoss szöveget az alábbi szavak felhasználásával! Magyarázd meg, hogyan lesz összefüggő szöveg a szavakból!

létra, szüret, nagyapa, korán, estig, fáradt, szép, sok, boldog, idő, unokatestvér, szőlő

25. Gyakorold a helyes kiejtést az alábbi nyelvtörők segítségével!

a) Egy icike-picike pocok pocakon pöckölt egy másik icike-picike pocokot, mire a pocakon pöckölt icike-picike pocok is jól pocakon pöckölte az őt pocakon pöckölő másik icike-picike pocokot.

b) A gyárkémény reszelt ormán,
élt egy hétig reszelt tormán.

c) Azt mondják a hatalmasok,
hogy akinek hat alma sok,
az már elég hatalmas ok,
hogy ne legyen a hatalma sok.

d) Moszkvicsslussz kulcs, zaporozsecsslussz kulcs.

e) Te tettetted e tettetett tettet, te!
Te tettetted tettek tettetese, te!

26. Tedd helyes sorrendbe *Weöres Sándor* versének sorait!

Sándor napján megszakad a tél,
Már közhírré szétdoboltatik:
József napján megszűnik a szél,
minden kislány férjhez adatik,
zsákban Benedek, szőkék legelébb,
hoz majd meleget, aztán feketék
nincs több fázás, boldog, aki él.
végül barnák és a maradék.

Tartalommondás

újrateremtés, részletes és kivonatos tartalom, vázlat, az írásos és szóbeli közlés stílusai

A tartalommondás valamely szöveg tartalmának újrateremtése előszóban. A tartalommondás lehet **részletes** vagy **kivonatos**.

1. **Részletes** tartalommondásról akkor beszélünk, ha előzőleg alapos vázlatot készítünk az adott szöveg tartalmáról. Ebben a bekezdések tételmondatai szolgálnak segítségetekre.

A részletes vázlatot a következő minta alapján állíthatjátok össze (a melléktémák száma változó lehet):

- I. Bevezetés
- II. Tárgyalás
 - 1. Melléktéma
 - a)...
 - b)...
 - c)...
 - 2. Melléktéma
 - a) ...
 - b) ...
 - 3. Melléktéma
 - a)
- III. Befejezés

2. Kivonatos tartalommondásról akkor beszélünk, ha egy viszonylag terjedelmes írott mű tartalmának lényegesebb részeit foglaljuk össze.

A nyelvi stílus gondolataink, közölnivalónk sajátos kifejezésmódja, a megfelelő nyelvi eszközök megválasztása.

Az írásos közlés stílusai:

1. a szépirodalmi vagy művészi stílus
2. a publicisztikai vagy újságírói stílus
3. a hivatalos stílus
4. a tudományos stílus

A szóbeli közlésben megkülönböztetünk:

1. szónoki stílust
2. előadói stílust
3. társalgási stílust

A **szépirodalmi stílus** a legváltozatosabb és legválasztékosabb stílusfajta. Művészi hatásra törekszik, ezért érzelmekkel teli szavak, mondatok jellemzik.

Minden írónak, költőnek más-más az egyéni stílusa. Sokszor a költő úgy alkot új szavakat, szókapcsolatokat, hogy ezekkel új hangulatot keltsen.

A **publicisztikai stílus** az újságírás stílusa. Célja, hogy az olvasókat tájékoztassa az aktuális politikai, gazdasági, kulturális eseményekről. Az újságcikkekben mindig pontosan megnevezik az események pontos helyét, szereplőit, idejét és a körülményeket is.

27. Olvasd el az alábbi szöveget! Határozd meg a stílusát!

Kis forrás fakadt a hegyoldalban, ahová a kert fölmászott; tiszta vizű kis forrás. Ennek a vizét hosszú facsövön, fúróval kifúrt hosszú fenyőszálon eresztették le a forrásból, és odacsorgott, csöpögött, mint szép kis vízesés; a fiúk malmot építettek alá, vízimalmot. Annak a szárnyára hullott a víz, és a kis malom járt, egyre járt s kelepelt, de nem őrt egyebet, csak az időt őрте.

Itt volt a Benyus legkedvesebb tanyája. Itt szokott ő építkezni. Földből, sárból ágakkal, gallyakkal olyan védműveket épített, mint a hód a tó partján. Most is nekilátott, de csak óvatosan, meg is mondta a csöpögő, csobogó víznek:

– Vigyázz az új nadrágomra!

És a víz kacagva csobogott s bugyborékkolt, és segített Benyusnak várat csinálni. Telefolyta a földvár árkát, hogy az ellenség, a hangya nem tudott többet bejutni...

(Részlet *Móricz Zsigmond* Benyus c. művéből)

A **hivatalos stílus** a rendeletek, törvények, közlemények nyelve. Sok benne a hivatali kifejezés: *folyamatban van, intézkedéseket foganatosít, iktat*. Ebben a stílusban fontos az egyértelműség és a világos megfogalmazás.

A **tudományos stílus** világos szerkezetű, logikus, többnyire kijelentő mondatokat tartalmaz. Jellemzően az adott tudomány szakkifejezéseit tartalmazza.

A **szónoki stílus** a szónoki beszéd stílusa. A szónoknak az a célja, hogy meggyőzze a hallgatóságot az igazáról és érzelmeiket megindítsa. Ennek érdekében érzellemmel telített szavakat, kifejezéseket használ, valamint felkiáltó, felszólító és kérdő mondatokkal tarkítja a szöveget.

Az **előadói stílus** jellegzetessége, hogy az előadó a hallgatóság előtt úgy fejt ki egy témát, hogy a közönség megértse, megjegyyezze azt. Ezért a beszédében többször ismételi, megmagyaráz. Mondatai világos szerkezetűek, nem használ a megértést nehezítő idegen szavakat.

A **társalgási stílus** a beszédbeli érintkezés stílusa. Jellemzője a közvetlenség, egyszerű, illetve a hiányos mondatok használata.

28. Az alábbi szövegben két stílus keveredik, mondd meg, melyek!

Gyógyító növények

Ismeritek Rózsa királyfi történetét? Ő volt az, aki világgá ment, s útközben betévedt az óriások kastélyába. Az óriások észrevették, hogy idegen tévedt középük. Az egyik azt mondta:

– Hú, milyen emberbűz van itt!

Megkeresték Rózsa királyfit, összeaprították, és az ablakon kiszórták.

Reggel az óriások elmentek a dolgukra. Akkor a bokorból előmászott a szép leányfejű kígyó, aki Rózsa királyfi testének minden kicsi darabkáját összerakosgatta és csodálatos forrasztófűvel megkenegette. Rózsa királyfi egy perc alatt talpra szökött, s most hétszerte szebb és erősebb lett, mint azelőtt volt.

Most persze azt gondoljátok, hogy ez csak mese. Olyan csoda-fű nincs a világon, ami a szétkaszabolt embert összeforrasztaná. Ez igaz is. De mégsem véletlen, hogy forrasztófűvel gyógyítanak a mesében. Volt olyan növény nem is egy, amelyikkel régen az emberek sebeiket gyógyították, fájdalmukat enyhítették. Régen a falusi „füvesasszonyok” minden bajra tudtak ajánlani orvosságot. A gyógynövény-szaküzletben még ma is sokféle gyógyhatású fűvet árulnak, amelyeket forrázva vagy főzve használunk.

Ma már nagyon sok embert kell gyógyszerrel ellátnunk. Főzetekkel ezt nem győznénk. Sok-sok tudós, gyógyszerész kutatta, hogy a gyógynövények főzeteiből hogyan lehetne kivonni azt a hatóanyagot, amely gyógyít. Ez sok esetben sikerült is.

Régebben a gyógynövényeket az ország különböző területeiről gyűjtötték be. Ma nemesítve, nagy táblákon termesztik. Azelőtt katlanszerű edényben készítették a főzetet, és üvegekben árulták. Most óriási gyárakban dolgozzák fel a sok gyógynövényt. Sokszor egytonnányi zöld levélből csak egy-két kiló kristályos fehér por lesz. De ez az egy-két kiló por drágább, mint az ugyanannyi súlyú arany. Sok ezer injekció vagy csepp készül belőle, és eljut a világ minden tájára.

(Szász Anna nyomán)

29. Írd ki a szövegből az idegen szavakat, magyarázd meg őket szótár segítségével!

Amikor felelsz az órán, az voltaképpen a tudásod prezentációja. A felelés során az élő és élettelen természet objektumait mutatod be, történelmi eseményekről és személyiségekről beszélsz. Biztos, hogy ismered a mondást: Jobb egyszer meglátni, mint tízszer meghallani. Ezért tehát a beszéd során célszerű lenne a hallgatóságnak megmutatni az objektumok fotóit, ahol az esemé-

nyek történtek. Jó lenne a feleletet zenei részletekkel, videókkal kiegészíteni. Mindezt bemutathatjuk plakátokkal, fényképekkel, prospektusokkal, térképekkel is. A legmodernebb módszer azonban a számítógépes prezentáció.

(*Informatika* tankönyv, 5. osztály)

30. Olvasd el az alábbi szöveget és határozd meg a stílusát! Keresd meg a stílusra jellemző szavakat és kifejezéseket!

Miért éppen SOS a vészjel?

Mert ebben állapotokba kerültek azok a nemzetek, amelyek a legtöbb hajót járatják az óceánokon. Ez a jel a legalkalmasabb arra, hogy szükség esetén órákon át sugározzák a hajó rádió-adóállomása segítségével. Mivel minden óceánjárón, illetve repülőgépen éjjel-nappal rádiószolgálatot tartanak, a közelben tartózkodó vízi járművek, repülőgépek, helikopterek megváltoztathatják útirányukat, hogy megmentsek a bajba jutott hajót, de legalábbis az embereket.

Van egy olyan hiedelem, hogy azért SOS a vészjel, mert ennek a mondatnak a rövidítése: SAVE OUR SOULS! Magyarul: Mentsétek meg lelkeinket! Az igazság az, hogy a vészjel nem SOS, hanem SO. Ez ismétlődik sokszor egymás után. Mégpedig azért éppen ez a két betű, mert a morzeábécében ezek válnak el egymástól a legélesebben, és a legjobban megkülönböztethetők a többi betűtől: · · · — — — · · · tititi tátátá és így tovább a végtelenségig, illetve míg nem jön a felelet, a segítség – vagy a vég.

31. Írj szöveget választott témára az egyszerű és helyes stílus követelményeinek megfelelően, stílusbeli vétségek nélkül!

Az elbeszélés elmondása, az időrend fontossága

memorizálás, elbeszélés, önkifejezés, cselekmény, idő, helyszín, időrend

Csak az ember képes gondolatait, emlékeit szavakba foglalni. A tanulás egyik legfontosabb alapelve, hogy emlékezetünkbe

véssük (memorizáljuk) a megtanulandó anyagot (verset, szabályt stb.).

**Az elbeszélés elmondása tehát nem más, mint a fe-
jünkben rögzült, megtanult ismeret felidézése.**

Ezt a képességünket gyerekkorban lehet legsikeresebben fej-
leszteni, és ennek legjobb módja a rendszeres tanulás.

**Az elbeszélés és az önkifejezés fejlesztésének legfonto-
sabb céljai:**

- olvasás, írás és önkifejezés készségeinek erősítése;
- szóbeli és írásbeli kommunikáció fejlesztése;
- a személyközi kommunikáció szabályainak és eszközeinek megismerése;
- a teljes mondatokban való fogalmazás tökéletesítése;
- helyesírás fejlesztése;
- a figyelem, a koncentráció fejlesztése;
- saját vélemény megfogalmazása szóban és írásban;
- az egész életen át tartó tanulásra való képesség fontosságá-
nak megértése.

Minden történetnek van **cselekménye**, egy bizonyos **időben** játszódik, a szereplői akár több **helyszínen** (térben) is megfor-
dulhatnak. Azért szoktunk tehát vázlatot készíteni, hogy ezt a
sok információt megőrizzük, és betartsuk az időbeli sorrendet.

32. Olvasd el a szöveget! Válaszolj a kérdésekre!

A magyar korona története

A magyar Szent Koronával majdnem ezer év alatt 55 királyt
koronáztak meg.

A legenda szerint a koronát II. Szilveszter pápa küldte István
királynak. István Astrik püspököt küldte a pápához, hogy áldást
és koronát kérjen.

Ugyanebben az időben Miesko lengyel fejedelemnek készítte-
tett a pápa egy koronát. Ám a korona átadása előtti éjszakán

a pápának megjelent egy angyal, Isten küldötte, aki megparancsolta neki, hogy ne Mieskonak, hanem a holnap reggel hozzá érkező Astriknak adja oda a koronát. Így került a korona a magyarokhoz.

1038. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján, I. István magyar király Magyarországot a Szent Korona képében följajánlotta Szűz Máriának.

Miért görbe a korona keresztje? A „baleset” 1638. február 14-én történt Mária Anna királyné, III. Ferdinánd király első feleségének koronázása előtt, amikor ki akarták nyitni a ládát, amelyben a koronázási ékszerek voltak, kiderült, hogy az udvarmester rossz kulcsot hozott magával. Mivel sietni kellett, a ládát lakatosok feszítették fel erővel. Ekkor sérült meg a korona.

A II. világháború kitörése után a koronát több országban is rejtgették, többször elásták, volt a frankfurti bank trezorjában, míg végül az Amerikai Egyesült Államokba vitték. 1951-től 1978-ig az USA Kentucky államában, egy katonai támaszponton tárolták csaknem három évtizeden át. Az Európából Amerikába átszállított Szent Korona ládáján ez a felirat állt: *Sugárzásveszélyes repülő tárgy.*

A politikai enyhülés idején, 1978. január 5-én Jimmy Carter elnöksége alatt a magyar Szent Korona a koronázási jelvényekkel együtt visszakerült Magyarországra. A koronát és a jelvényeket restaurálás után a Magyar Nemzeti Múzeumba vitték, két évtizeden át itt állították ki. A Szent Koronát 2000. január 1-jén ünnepélyes keretek között (a jogarral és az országalmával együtt) a Parlament kupolacsarnokába szállították át. A koronázási palást a Magyar Nemzeti Múzeumban maradt.

1. Keress képet a magyar Szent Koronáról!
2. Hány magyar királyt koronáztak meg ezzel a koronával?
3. Meséld el a szövegben található legendát!
4. Nézz utána, ki volt Szent István!
5. Miért görbe a korona keresztje?
6. Mit nevezünk koronázási jelvényeknek?
7. Hol lehet megtekinteni ma a koronát?
8. Véleményed szerint, miért volt ilyen viszontagságos a magyar Szent Korona és a koronázási jelvények sorsa?

33. Az alábbi vázlatpontokat egy kicsit összekevertük. Rendezd őket időrend szerint, és meséld el a történetet!

Osztálykirándulás

- A kiállító terem mindenkinek tetszett.
- Eleredt az eső.
- Nem indulhatunk, mert Peti késik.
- Hosszú volt az utazás, de megérte.
- Nagyon szép a vár és benne a kiállítás.
- A kísérőtanár megszámol minket.
- A falakon festmények és kardok voltak.
- Útközben megálltunk egy pihenőhelyen.

A fogalmazás

elbeszélés, leírás, értekezés

A fogalmazás írásban kifejezett önálló mondanivaló. Megírását anyaggyűjtés és az anyag elrendezése előzi meg.

FOGALMAZÁSTÍPUSOK

ELBESZÉLŐ FOGALMAZÁS	LEÍRÓ FOGALMAZÁS	ÉRTEKEZŐ FOGALMAZÁS
<p>Elbeszélésnek nevezzük azokat a fogalmazásokat, amelyekben eseményeket mondunk el vagy írunk le.</p>	<p>A leírás tájak, tárgyak, növények, állatok, emberek, kitalált szereplők színes, hangulatos bemutatása.</p>	<p>Az értekező fogalmazás írásakor arról kell beszámolnunk, hogy a tapasztalt vagy tanult összefüggéseket hogyan tudjuk logikusan rendezni.</p>
<p>A bevezetésben bemutatjuk a szereplőket, az esemény helyszínét, idejét, okát. Felkeltjük az érdeklődést.</p>	<p>A bevezetésben felkeltjük az érdeklődést a téma iránt.</p>	<p>A bevezetésben a célt határozzuk meg: mit szeretnénk megszerezni, bizonyítani, cáfolni.</p>

ELBESZÉLŐ FOGALMAZÁS	LEÍRÓ FOGALMAZÁS	ÉRTEKEZŐ FOGALMAZÁS
<p>A <i>tárgyalásban</i> betartjuk az időbeli sorrendet. A lényeges eseményekről részletesen, a kevésbé fontosról röviden írunk.</p>	<p>A <i>tárgyalásban</i> egy pontból kiindulva haladunk a térbeli sorrendet követve, vagy az általánostól indulunk ki, és haladunk a részletes felé (bemutatjuk a külső, belső tulajdonságokat).</p>	<p>A <i>tárgyalás</i> általában két részből áll: az elsőben állításainkat sorakoztatjuk fel, a másodikban pedig részletesen bizonyítjuk azokat.</p>
<p>A <i>befejezés</i> lezárja az eseményt. Tartalmazhat megállapítást, véleményt, érzelmet, tanulságot, kívánságot.</p>	<p>A <i>befejezésben</i> összegezzük a mondanónkat.</p>	<p>A <i>befejezésben</i> levonjuk a szükséges következtetéseket, kifejtjük, hogy elértük-e a célunkat.</p>

A fogalmazás szerkesztésének menete

1. A téma megválasztása.
2. Az anyag összegyűjtése.
 - a) Anyaggyűjtési módok: tapasztalat, megfigyelés, emlékezés, elképzelés, olvasás stb.
3. A cím meghatározása.
 - a) A jó cím többnyire rövid, érdeklődést kelt és utal a tartalomra, amiről olvasni fogunk.
4. Anyag elrendezése.
 - a) Vázlatkészítés.
 - b) A fogalmazás tagolása bevezetésre, tárgyalásra, befejezésre. A bevezetés és a befejezés általában rövid, a tárgyalásban pedig részletesen kifejtjük a mondanivalónkat.
5. A fogalmazás kidolgozása.

Az írásmű megfogalmazásának főbb követelményei

1. Törekedj a gondolatot legmegfelelőbben kifejező szavak megválasztására!
2. Minél változatosabb mondatfajtákat alkalmazz!
3. Egyszerűen, érthetően fejtsd ki gondolataidat!
4. Színesebbé teheted a fogalmazásodat jelzővel, hasonlattal.

Az írásmű külső alakja

1. Tagold a fogalmazásodat bekezdésekre!
2. Legyen mindig olvasható, áttekinthető az írásod!
3. Tartsd be a helyesírási és nyelvhelyességi szabályokat!

- 34.** Írj fogalmazást Munkácsy Mihály *Mosónők* című festményéről! Nézd meg alaposan! Figyeld meg a színeket, mi van az előtérben és a háttérben, közelben és távolban!

Munkácsy Mihály: Mosónők (1880-as évek)

- 35.** Alkoss értekező fogalmazást *Miért dorombol a macska?* címmel az alábbi mondatok felhasználásával!

Mert jól érzi magát.

Ezt a különös hangot két hangszálának rezegtetésével adja.

Minden állatnak megvan a maga jellegzetes hangja, hogy örömet, kellemes érzését kifejezze.

- 36.** Írj rövid elbeszélő fogalmazást az alábbi szituáció valamelyikéhez!

a) Ajándékot kell vened a barátod születésnapjára. Mivel az utolsó pillanatra hagytad az ajándékvásárlást, feltétlenül be

kell menned a boltba, amely 8 óráig van nyitva. Háromnegyed 8 van, mire a bolthoz érsz, és már nem akarnak beengedni, hiszen 8 órakor zárnak.

b) Tegnap a tanítás után nagyon későn mentél haza, ezért a szüleid nem engednek el hétfégén a koncertre, amelyre már régóta vágysz.

c) Az orvosi rendelőben várakozol, mert rosszul érzed magad. Már éppen te következnél, de egy idős bácsi akkor lép be a rendelőbe, s megkér, hogy engedd magad elé, mert csak gyógyszer szeretne felíratni magának.

Témaválasztás, témakijelölés

témaválasztás, körülhatárolás, tömör, lényegre törő fogalmazás

A fogalmazás elkészítésének folyamatában az első lényeges mozzanat a **téma kiválasztása** és **körülhatárolása**. Fontos átgondolni, miről írunk majd, és mi nem kerül bele a fogalmazásunkba. Feleslegesen szaporítjuk a szót, ha nem tömören, lényegre törően fogalmazunk.

37. Válassz ki egy témát az alábbiak közül! Fogalmazd meg szóban, hogyan oldanád meg az adott helyzetet, majd írd le fogalmazásod vázlatát!

a) Az iskolában testnevelés-órán fociztok. Eközben megjelenik az osztály másik része, akik éppen röplabdázni szeretnének ugyanazon a helyszínen. Mit tesztek ebben a helyzetben?

b) Egy fontos iskolai esemény megszervezése ebben a tanévben osztályotok feladata. Erről tudomást szerez egy másik osztály, akik szintén szeretnék megszervezni, de ezt a feladatot csak egy osztály vállalhatja. Oldjátok meg a helyzetet!

c) Új tanuló érkezett az osztályotokba, aki csendes, szégyenlős, de udvariasnak tűnik. Látszólag nehezen illeszkedik be az osztályba, ha kérdezitek, alig válaszol. Segítsetek neki a beilleszkedésben!

38. Ehhez a feladathoz válassz párt magadnak, akivel páros beszélgetést kell folytatnod! Egyszerű, rövid kérdéseknek és hozzájuk illő egy-

szerű, rövid válaszoknak kell peregniük gyors egymásutánban oly módon, hogy minden újabb kérdés az előző válaszból induljon ki. Figyelj arra, hogy igennel és nemmel válaszolni tilos! Az első kérdés-felelet tetszőleges, de a továbbiakat a fenti szabály határozza meg:

Például: Hol voltál? – Az állatkertben.

Mit csináltál az állatkertben? – Néztem az elefántokat.

Hol élnek az elefántok? – Afrikában.

Hol van Afrika? – Messze.

Hogyan lehet oda eljutni? – Repülőgéppel.

39. Folytasd a mondatokat úgy, hogy a történetet te találod ki!

1. Majd máskor jobban odafigyelsz ...
2. Rosszabbul is végződhetett volna ...
3. Kellemetlen volt átélni, megtapasztalni, de megtanultam belőle, hogy ...
4. Megszoktam, hogy soha sem sikerülnek a dolgaim ...
5. Mindig csak én járok ilyen rosszul ...
6. Nagyon kellemetlenül éreztem magam ...

Könyv- és könyvtárhasználat

könyvtár, katalógus, elektronikus könyvtár

A könyvtár szó a görög *bibliothéka* tükörfordítása. Míg korábban minden könyvgyűjteményt, akár egy otthoni könyvespolcot is könyvtárnak neveztek, manapság inkább a nagy mennyiségű könyvet tároló intézmények könyvgyűjteményeit nevezzük könyvtárnak.

Az ókor legnagyobb könyvtára az **alexandriai könyvtár** volt. I. Ptolemaiosz alapította Kr. e. 300 körül. Virágkorában állítólag több mint 700 000 könyvet (tekeracet) tartottak itt, és itt készült az *Ószövetség* görög fordítása is.

A **Bibliotheca Corviniana** (e.: bibliotéka korviniána) Mátyás király híres budai könyvtára volt, amely a reneszánsz kori Európa legjelentősebb gyűjteménye. Az 1460-as években kezdett el könyveket gyűjteni. Az ott őrzött kódexek hagyományos elnevezése a korvina. Mátyás király halálakor a becslések szerint **2500 korvina (corvina)** létezhetett.

Nevének eredete a latin *corvus* (e.: korvus) szó, melynek jelentése holló. Hunyadi Mátyás családi címerében látható a gyűrűt tartó holló.

Az **Országos Széchényi Könyvtár** Magyarország nemzeti könyvtára. Feladata a magyar és magyar vonatkozású írott kulturális örökség gyűjtése, feldolgozása, megőrzése és hozzáférhetővé tétele a kéziratos kódexektől a nyomtatott dokumentumokon keresztül az elektronikus kiadványokig.

Az első nemzeti könyvtárat 1802. november 25-én alapította *gróf Széchényi Ferenc*, amely mintegy 15 000 nyomtatott könyvet, 1200-nál több kéziratot, sok száz térképet, címereket, metszeteket tartalmazott, és érmegyűjteménnyel is rendelkezett. 1803-ban Pesten nyitották meg a látogatók előtt.

Egy kódex (corvina) lapja Mátyás király híres budai könyvtárából

Országos Széchényi Könyvtár

A könyvtárban fontos a megfelelő viselkedés. **Illik köszönni** a könyvtárban dolgozó felnőtteknek, majd a barátaidnak és ismerőseidnek.

Ha a könyvtárban tartózkodásod ideje alatt bármilyen problémád adódik, a **könyvtárosokhoz fordulhatsz** segítségért. Mindig udvariasan szólítsd meg őket, és lényegre törően fogalmazd meg a kérdéseidet, hogy segíteni tudjanak.

Fontos szabály, hogy az ott tartózkodókat, az olvasókat **ne zavarj**.

A könyvtárból könyvet, folyóiratot **kölcsönzés nélkül** kivinni nem szabad.

Tilos a hangos beszélgetés, telefonálás, kiabálás és a hangos nevetgélés.

Ha elmegy a könyvtárból, illik elköszönni.

A **könyvtári katalógus** rendszerezi a könyvtár dokumentumait és megkönnyíti azok keresését. Napjainkban két kategória a legelterjedtebb, vannak **papíralapú** és **elektronikus katalógusok**.

A XXI. században a **hagyományos könyvtárak** mellett léteznek **elektronikus könyvtárak** is. Az interneten és más számítógépes adathordozón megjelent szak- és szépirodalmat kínálják *digitalizált formában*.

40. Látogassatok el a településeken és az iskolákban a könyvtárba! Figyeljétek meg, milyen típusú könyvek vannak, hogyan vannak csoportosítva! Írjatok fogalmazást *Könyvtári látogatás* címmel!

41. Keressetek a könyvtárban olyan könyveket, amelyek a legrégebbi korokból származnak!

42. Az elektronikus könyvtárban keressétek meg a jelenleg tanult irodalmi műveket!

A NYELVTAN TÁRGYKÖRE

A SZÓFAJOK

A szófajok rendszere

fogalomszók, viszonzszók, mondatszók

A szófaj olyan nyelvi kategória, amelyben a megjelenési forma, a szó, illetve az általa képviselt szófaj azonosítása nem okoz gondot.

Felosztásnál a következő szempontokat vesszük figyelembe:

- a szó alakját (a szófajok toldalékfelvevő képessége);
- jelentését (szótári jelentés);
- mondatbeli szerepét (milyen mondatrész szerepét töltik be a mondatban).

A nyelvünkre jellemző szófajokat a következő három nagy csoportba oszthatjuk: **fogalomszók, viszonzszók, mondatszók.**

A *fogalomszók* (alapszófajok) önálló fogalmi jelentéssel rendelkeznek, önállóan mondatrészek lehetnek, kaphatnak képzőket, jeleket és ragokat.

FOGALOMSZÓK

- Ige (*jön, esik, van*)
- Névszók:
 - Főnév (*ház, vas, élet*)
 - Melléknév (*jó, nagy, lapos*)
 - Számnév (*három, harmadik, harmad*)
 - Névmás (*én, az, enyém*)
- Határozószók (*kinn, így, bárhogy*)
- Igenevek:
 - Főnévi igenév (*jönni, menni, aludni*)
 - Melléknévi igenév (*járó, megírt, elvégzendő*)
 - Határozói igenév (*futva, tudván*)

A **viszonyzó** (segédzők) csak viszonyjelentéssel rendelkeznek, önállóan nem mondatrészek, de azokhoz kapcsolódnak.

VISZONYSZÓK

Névelő (*a, az, egy*)

Névutó (*alá, óta, miatt, végett*)

Kötőszó (*és, vagy, mert*)

A **mondatszók** önállóan vagy tagmondatként tagolatlan mondatok lehetnek, a mondatnak nem szerkesztési részei, nem mondatrészek és nem fejeznek ki mondattani viszonyítást.

MONDATSZÓK

Módosítószó (*talán, nem, ne*)

Igekötő (*ki-, el-, össze-*)

Indulatszó (*jaj, oh*)

Tanulmányaidból már tudod, hogy mondatok szerkezetük szerint lehetnek egyszerűek és összetettek, a beszélő szándéka szerint pedig kijelentő, kérdő, óhajtó, felkiáltó és felszólító mondatok.

Alapszófajok közül a szövegalkotás legfontosabb szófaja az **ige**. Az igék biztosítják a szöveg mozgalmasságát, az események előrehaladását.

A **főnév** a szövegalkotás másik fontos szófaja. A főnevekkel nevezzük meg a szöveg témáját.

A szófajok a nyelvhasználatban jobbra egyformán viselkedő, azonos szerepet betöltő és azonos célra szolgáló szavak osztályai, csoportjai. A szófaj a legáltalánosabb nyelvi kategória, amelyet a **szavak jelentése, mondatbeli szerepe, bővíthetősége és alaki viselkedése** határoz meg.

43. Mi minden jár? Mit jelentenek az alábbi kifejezések? Értelmezd őket!

a gyerek jár, az óra jár, az óra jól jár, a gép jár, a villamos nem jár, járja az erdőt, munkába jár, iskolába jár, táncot jár, csinosan jár, jár a szája, gyorsan jár a keze, gyorsan jár az esze, jár az újság, estére jár az idő, a próba sikerrel járt, kedvében jár, a saját esze után jár, rájár a rúd, kálváriát jár stb.

44. Határozd meg a szavak szófaját! Emeld ki a kakuktkojást!

a) repülés	b) beleönt	c) motorház	d) víziló
kocsiülés	végigönt	szülőház	cselló
pótülés	köszönt	körömház	hintaló
erkélyülés	felönt	bolház	versenylo
páholyülés	átönt	áruház	hátasló

45. Olvasd el a szöveget! Határozd meg a szöveg stílusát és közlésfajtaját! Milyen szófajt alkalmaz a legtöbbször az író?

Sovány, rossz tartású, erős botra támaszkodó, nehezen járó fiú vagyok ebben az időben. Nem túlságosan rokonszenves alak. Arcom sápadt, vékony, hajam hosszú, s bizonyos kísérletezések után, hogy vajon fölfelé fésülve s laposra nyírva, avagy oldalt

fésülve viseljem-e, abban állapodom meg, hogy hosszúra hagyva hátrafésülöm, mint ma is. Olykor kis bajuszt viselek, olykor meg leborotválom, viszont barkót hagyok. Kezem finom, gyenge. Hangom éles, kellemetlen. Télen-nyáron nyitott ingnyakkal, kesztyű nélkül járok, ha hideg van, fölveszem szűk, tobákszínű kabátomat, melyet apáméból alakítottak. Így baktatok az utcán, duzzadó zsebemben iskolakönyveimből kitépett lapok és füzetek, hónom alatt könyvtári könyvek. Igen, és szemüveget is viselek, mert kisdíák korom óta erősen rövidlátó vagyok. Ez arra jó, hogy csak azokat ismerjem meg, akiket éppen akarok.

Pénzem soha sincs, pedig csakhamar tanítványt is vállallok, hogy könyvéhségemet s mozirajongásomat kielégíthessem, meg dohányt vegyek. Mindamellett mélyen megvetem a nyárspolgárokat, amint romantikus költőhöz illik, undorodom a nehéz háborús világban örökké panaszkodó asszonyoktól, a fizetésük beosztásán kínlódó tisztviselőktől, a folytonos rémüldözésektől: hogyan élünk meg, miből élünk meg. Szó szerint veszem az Evangélium tanácsát a mindennapok gondjáról, de azért fél éjszakákon át töröm a fejem, honnét vehetnék pénzt könyvekre.

(Részlet *Kodolányi János* Süllyedő világ c. művéből)

46. Írd ki a szövegből a főneveket!

Ez az otthon

...Minden embernek módja van hozzá. Egy szűk padlásszoba is lehet otthon. Egy pince is. Még egy gallyakból összetákolt sátor is otthon lehet. Ha az ember önmagából is hozzáad valamit. Elég egy szál virág, amit az útszélen találtál. Egy fénykép, amit éveken keresztül hordoztál a zsebedben. Egy könyv az asztalon. Egy ébresztőóra. Mit tudom én: ezer apró kacat ragad az emberhez útközben. A fontos az, hogy érezd: jobbra és balra Tóled áll a világ, a maga szépségeivel, és a maga csúnyaságaival. Süt a nap, esik az eső, szelek járnak és felhők futnak a széllel. Vannak virágok és fák és patakok és emberek. Valahol mindezek mögött van az Isten és Ő igazítja a virágokat, a fákat, a patakokat és az emberek közül azokat, akik neki engedelmeskednek. És mindezeknek a közepén itt ülsz Te, egy széken, egy asztal előtt. És ez a szék és ez az asztal ma a Tied. Ma. Ez a fontos. És körülötted

szép rendben a többi: a virágok, a fák, a felhők, Isten bölcsessége és az emberek kedves balgaságai, ma mind a Tied. És jól van ez így. Mert hiszen az ember úgyszólván elég keveset él. És még az is jó, hogy keveset él. Ha mindezt érezni tudod: nem vagy otthontalan a világon.

(Részlet *Wass Albert* Otthon c. művéből)

47. Szótagolva másold le azokat a szavakat, amelyeknek a leírása eltér a kiejtéstől!

állja, figyelje, hordja, hozza, pettyes, gyűjtse, földje, csendje, kérdi, hosszú, csalogatják, fűzze

48. Írj egy rövid fogalmazást a kép alapján! Adj címet a szövegednek! A szöveged tartalmazzon hangulatfestő szavakat!

Húzd alá a fogalmazásodban a hangulatfestő szavakat, határozd meg a szófaját!

49. Készítsetek prezentációt *A kettős és az átmeneti szófajúság, a szófajváltás* címmel! Beszéljétek meg!

AZ IGE

cselekvés, történés, létezés

AZ IGE FOGALMA

Az ige személyek, dolgok cselekvését, létezését, a velük való történését kifejező szófaj. Kérdései: *mit csinál?, mit cselekszik?, mi történik?, mi van?*

- A **cselekvés** olyan tevékenység, tett, amelynek végrehajtásában a beszélő részt vesz, bekövetkezését akarja, elősegíti.

Például: felrajzol, kitakarít, felmászik stb.

- A **történés** olyan esemény, amely a beszélő szándéka, közreműködése nélkül következik be.

Például: szétszakad, lemerül, kihajt stb.

- A **létezés** szó arra utal, hogy valami vagy valaki *létezik, van* (vagyok, vagy, vagyunk, vagytok), *volt, lesz, nincs, sincs, él, létezik* stb.

Az ige alakja kifejezi:

- a) a **cselekvő személyét** (1. személy, 2. személy, 3. személy);
- b) a **cselekvő számát** (egyes vagy többes szám);
- c) a **cselekvés idejét** (jelen, múlt és jövő idő);
- d) a **cselekvés módját** (kijelentő, felszólító, feltételes mód);
- e) a **cselekvés határozott** vagy **határozatlan tárgyra való irányulását**, illetve **tárgyatlan voltát** (tárgyas ragozás, alanyi ragozás).

Az ige a mondatban mindig állítmány. *(Mit állítunk?)*

Az igéhez járuló igekötő módosítja az ige jelentését.

Például: *leír, felír, beír, kiír, átír, ráír*

50. Olvasd el a következő szöveget! Határozd meg, a kiemelt szavak közül melyik fejez ki cselekvést, történést és létezést!

A kertbe néha **ellátogatott** a fák háziorvosa: a zöldharkály is. S habár téli időben, disznótorok, névnapok idején senki sem szokott megbetegedni, de már csendesen tavaszodott, és a zöldharkály orvosi jegyzőkönyvecskéjéből **megállapította**, hogy mely fák azok, amelyek tavaly betegek **voltak**.

Egy napon kapta magát, és **meglátogatta** régi betegeit.

Ott **állott** egy százesztendőös vén ihar, amely már tavaly is nagyon panaszkodott derékfájdalmakra. Az ilyen vén csont **megérez** minden időváltozást. Ha pedig egy kis szél is akad: úgy tud nyöszörögni, sírdogálni az ilyen vén fa, mint valami lázas gyermek.

– No, hogy **vagyunk?** – kérdezte a zöldharkály, és **végigkopogtatta** a vén ihar mellét, hátát.

– Nem sokáig viszem én már, doktor úr, minden éjszaka fejszével **álmodom** – **nyögött** egyet a fa.

De a zöldharkály szorgalmasan **kopogtatott** tovább. Nem nyugszik ő addig, amíg alaposan meg nem tudja a baj okát, ha egyszer **rátelepedett** egy fára.

(Részlet *Krúdy Gyula* *Ki jár az erdőn?* c. könyvéből)

51. Írd ki a szövegből az igéket csoportosítva aszerint, hogy cselekvést, történést vagy létezést fejez-e ki!

Részlet az *Árvácska* c. filmből

Ugyan mi lehet az a Mikulás. Itt csupa olyan dolog volt, amit eddig sose hallott a kislány. Ez a rossz, gondolta magában, hogy mindig más van, amiért ki lehet kapni. Minden szülőknél másért verik az államit. Dudáséknál ezér, Szennyeséknél azér. Itt meg a csúnya kiejtésért, pedig ezek a németek igazán nem is tudnak magyarul, oly különöseket mondanak, nem is értenek meg mindent magyarul. A nevük is csak olyan új név, Slógerek voltak, hallotta valakitől az utcán, egy asszony mondta: No azok a Slógerek,

azok megnyúznak téged, jányom.

(Részlet *Móricz Zsigmond* *Árvácska* c. regényéből)

52. Pótold az igékben a hiányzó **j** vagy **ly** betűt!

lefú..., gomo...og, fo...togat, megfá..dul, mé...ít

53. Cseréld ki a szavak kezdőbetűjét, hogy igét kapj! Az így kapott szavakat foglald mondatba!

gőz – ...őz, kör – ...ör, kés – ...és, vér – ...ér, kár – ...ár

54. Pótold a hiányzó igéket a szóláshasonlatokban!

....., mint a bunda.

....., mint hal a vízben.

....., mint a nyárfalevél.

....., mint szamár a hegyen.
 , mint kacska a nokedlit.
 , mint a fába szorult féreg.
 , mint szürke szamár a ködben.

55. Ki mit csinál? Gyakran hangzik el ez a kérdés. Nagyon egyhangú lenne a válaszd, ha a *csinál* igét tartalmazná. Hogy ezt elkerüld, pótolod a pontok helyére a megfelelő igét!

Az ünnepi készülődés alkalmával mindenki csinál valamit. Anya a konyhában vacsorát, nővérem a szobában, édesapám az udvaron Én nagymamával az előszobában, nagyapa a fürdőszobában polcot Hamarosan

56. Olvasd el, milyennek látta Bornemissza Gergely a királyi palota termeit! Milyen műfajú a részlet? Melyik szófaj hiányzik a szövegből?

A falakon királyképek és szentképek. Egy helyen lovas csatakép is. A bútorokon és falakon aranyozások. Egyik szoba rákszín, a másik lilomszín, a harmadik kék, mint a levendula. Mind más és más színű. Csak a kályhák fehérek, kívülről fűtöttek. Bútor valamennyiben kevés.

(Részlet *Gárdonyi Géza* Egri csillagok c. regényéből)

1. Olvasd el még egyszer a szöveget! Melyik mondatot lehetne kiegészíteni igével?
2. Mit gondolsz, miért hagyta el őket az író?

AZ IGE FAJAI, OSZTÁLYOZÁSA

a cselekvés és a cselekvő viszonya, a cselekvés irányulása, a cselekvés minősége

Az igei jelentés nagyon gazdag, sokszínű. Ezért, ha az igéket **jelentésük szerint** akarjuk osztályozni, több szempontot kell figyelembe venni.

Az igéket három szempont szerint osztályozzuk:

1. **A cselekvő és a cselekvés kölcsönös viszonya** szerint;

2. A cselekvés irányulása szerint;
3. A cselekvés, történés lefolyásának módja, minősége.

Az ige fajai a cselekvő és a cselekvés kölsönös viszonya szerint

Cselekvő ige	Műveltető ige	Vissza- ható ige	Ható ige	Szenvedő ige
ír	írat	beiratkozik	írhat	<i>megíratik</i>
törül	törültet	törülközik	törülhet	<i>feltörültetik</i>
mos	mosat	mosakodik	moshat	<i>megmosatik</i>
fésül	fésültet	fésülködik	fésülhet	<i>megfésültetik</i>

A cselekvő ige arra utal, hogy az alany maga végzi a cselekvést,

pl.: *Anna virágot rajzol.*

A műveltető ige arra utal, hogy az alany mással végezteti el a cselekvést, téteti, okozza, illetve előidézti azt (pl.: *A szobánk falára egy fát festettünk a szobafestővel,* vagyis a szobafestő végezte el a feladatot), *A bohóc megnevetteti a gyerekeket* (a bohóc okozza, előidézti, hogy nevéssenek a gyerekek).

A visszaható ige arra utal, hogy az alany cselekvése önmagára hat, azaz a cselekvés az alanytól indul ki, és visszahat magára az alanyra, a cselekvés az alanyt éri (pl.: *öltözködik, mosakodik, fésülködik* stb.).

A ható ige arra utal, hogy a beszélőnek lehetősége van a cselekvésre (pl.: *fésülhet*).

A szenvedő ige alanya nem végzi, hanem csak elviseli, elszenved, eltűri a mástól kiinduló cselekvést (pl.: *Megkívántatik, hogy mindenki végezze el a feladatát*). A *szenvedő ige* a mai magyar nyelvben már nem használatos forma. Régi szövegekben találkozunk az ilyen változatokkal.

57. Határozd meg a szöveg igéinek fajtát! Mit fejeznek ki?

A papagáj

A kastélyban történt ez a furcsa eset. A kastélyban élt egy tarka papagáymadár és két kiskutya. A papagáj két nyelven tudott beszélni: papagájnyelven és embernyelven.

A kiskutyák pedig pajkos, apró állatok voltak, de csak kutyanyelven tudtak beszélni.

Egyszer valami levélborítékot talált a szőnyegen a két kutya.

– Ez jó lesz nekem – szolt az egyik –, fejemre húzom csákónak.

– Ne tedd azt – szolt a másik –, inkább írjunk bele levelet, aztán küldjük el a falu végén kutyálgató tarka kutyának, a Hektornak.

– Jó lesz, de hol a toll?

– Húzunk egyet a papagájból.

Meghallja ezt a papagáj, és tollait borzolva, ijedten kiáltja:

– Nem adok én írotollat sem rektornak, sem Hektornak!

Hiába kiáltozott a papagáj. Senki sem járt arra. A két kutya pedig nagyokat ugorva igyekezett tollat rántani a papagájból.

Egyszer csak, amint lebillentette ijedtében a legyezőjét, az egyik kirántott abból egy tollat.

– Jaj, de fáj! Jaj, de fáj! Ó, én szegény papagáj!

Azzal nagy sebesen elkapta a kiskutya legyezője végét, és úgy megcsípte, hogy az ijedten visított:

– Jaj, de fáj! Jaj, de fáj! Ereszd el már papagáj!

A másik kutya meg elesett ijedtében, de aztán, mikor látta, hogy a papagáj nem őbele kapaszkodott, csak nevette a cimborája baját.

No, de nem is kap egyhamar levelet a falu végén kutyálkodó tarka kutya, Hektor!

(Gárdonyi Géza)

58. Írd le röviden, ki mit cselekszik este a környezetedben!

59. Másold le a mondatokat, húzd alá az igéket! Határozd meg az igék faját, mondd meg, mit fejez ki! Elemezd az igéket szerkezetük szerint!

1. E bánatot magammal hurcolom. (*Juhász Gyula*) 2. Már október elején leesett a nagy hó, a Hegyalján, mikor még a termés a tőkén volt. (*Mikszáth Kálmán*) 3. Tótágast áll fején; ég felé a lába, megakadt valahogy a nyeregkápába.... (*Arany János*) 4. Dérré vált a harmat, hull a fák levele. (*Arany János*) 5. Erre sok vonat jön-megy és el-elnézem, hogy' szállnak fényes ablakok a lengedező szösz-sötétben. (*József Attila*) 6. Egypár méterrel volt idebb, mintha a szokott búsolójában ült volna, de hogy itt kinn volt, mégis megrendített. (*Németh László*) 7. S éjjel suhogok boldogan egy vad tavaszi fergetegben. (*Áprily Lajos*) 8. Visszapillant a nap a föld pereméről, visszanéz még egyszer mérges tekintettel. (*Petőfi Sándor*) 9. Sürög-forog, jó-megy a népség be és ki, szűnes-szüntelen. (*Arany János*)

60. Mit jelentenek a következő szólások? Milyen alkalommal mondhatjuk őket?

Sír-rí, mint a hetes malac.

Lót-fut, mint a kutya az égzengésben.

Tipeg-topog, mint a hízó lud.

Úgy jön-megy, mint a forgószél.

Hányja-veti magát, mint a törbe esett madár.

Másold le a szólásokat, húzd alá az összetett igéket, magyarázd meg a helyesírásukat!

61. Helyettesítsd be a mondatokba az **-at**, **-et** képzős igét vagy főnevet!

Az , amelyet az igazgató, ott hever az asztalon (irat – írat).

Bár szép dolog a, az ügybuzgó titkár mégsem jelent meg, amikor elhangzott az igazgatói (hívatas – hívatás). A titkár ugyanis éppen egy papírtekercset a gépírózóval a földön, de az ajtó hirtelen kinyílik, és a elviszi a papírokat (huzat – húzat).

62. Képezz műveltető igéket az alábbi cselekvő igékből!

bont, számol, köt, néz, fut, ló, szó, aszal, keres, nevel, kezel, tart

63. Alkoss mondatokat a következő szó párokkal!

fűzet – fűzet, furat – furat, csipet – csipet

64. Képezz visszaható igéket a következő igékből!

takar, húz, mos, mér, táplál, fésül, vakar, menteg

65. Keresd ki a népdal visszaható igéjét!

Amott kerekedik egy fekete felhő

Amott kerekedik egy fekete felhő:
Abban tollászkodik egy fekete holló.
Várj meg, holló, várj meg, hadd izenjek tőled
Apámnak, anyámnak – jegybéli mátkámnak.

Könnyen megösmereged ennek háza táját:
Piros rózsák lepik arany almafáját...
Gyémánt az ablaka, – üveg az ajtaja:
Magának kék szeme, aranyszínű haja!

66. Pótold az igék hiányzó magánhangzóit!

fárad...zik, hallgat...zik, kerget...zik, fésülk...dik, rázk...dik,
kínálk...zik, törülk...zik, zsörtöl...dik, árulk...dik

67. Keresd ki a népdalsorokból a ható igéket!

Erdő, erdő, kerek erdő.
De szép madár járja kettő!
Ha egyiket megfoghatnám,
Kebelemre szorítanám.

Ha galambom megfoghatnám,
Kalitkába bezárhatnám,
Környös-körül csókolgatnám,
Könnyeimmal megáztatnám
Az én kedves rózsabimbóm, galambom.

Ej-haj, gyöngyvirág,
Teljes szegfű, szarkaláb,
Bimbós majoránna!
Ha kertedbe mehetnék,
Piros rózsát szedhetnék,
Szívem megújulna.

68. Határozd meg az alábbi igék fajtáját a cselekvő és a cselekvés viszonya szempontjából!

fázik, hibáztat, elöntetik, bomlaszt, nyújtózik, elhamvad, keréteszkedik, megnyugtat, dörgölődik, adatik, neveltet, elszámol, mosakodhat

Az ige fajai a cselekvés irányulása szerint A tárgyias és a tárgyatlan igék

Réka házi feladatot ír. Mit ír?

A cselekvés irányulása szerint az ige lehet *tárgyas* és *tárgyatlan*.

A tárgyias ige olyan cselekvést jelent, amely valakire vagy valamire irányul (pl.: levelet ír, eszi a levest, vár valakit).

Tárgyas ige minden *műveltető ige* és a *cselekvő igék* egy része. A tárgyas ige tárggyal bővíthető. Lehet tárgyas és alanyi ragozású (pl.: *verset olvas – olvassa a verset*).

A *tárgyatlan ige* olyan cselekvést jelent, amely nem irányul a cselekvőn kívüli személyre, dologra (pl.: *látatlankodik, inog, esik, siet*).

Tárgyatlan minden *visszaható* és *szenvedő ige* (amelyeknél mindig az alanyra irányul a cselekvés), valamint a *cselekvő igék* egy része.

69. Csoportosítsd az igéket irányulásuk szerint!

szalad, tanít, olvas, mosolyog, gyönyörködik, kedvel, kedveskedik, keresgél, álmodik, szórakozik, szórakoztat, táncol, old, nyafog, ábrándozik, süt, szemlél, dagaszt, dagad, olvastat

70. Mit csinál az, akire mondják?

Lógatja az orrát.
Hegyezi a fülét.
Lopja a napot.
Menti az irháját.
Tiszta vizet önt a pohárba.
Húzza a lóbórt.

71. Olvasd el a következő mondat! Írd ki az igéket a cselekvés irányulása szerint csoportosítva!

Macskadomb

A tatárjárás idején a tatárok a Szolyva környéki völgyekbe özönölve feldúlták és felégették az útjukba eső falvakat, és mindenkit kardélre hánytak. A csernekhegyi klostrom melletti dom-

bon menedéket keresett és elrejtőzött egy keresztény család a tatárok dühe elől. Biztonságban érezték magukat, ám egy szép napon a macskájuk nagy nyávogást csapott. A domb alatt elhaladó tatár járőrök figyelmesek lettek a szokatlan hangra, mert lakott helyet véltek felfedezni a dombon. Fellovagoltak oda, hosszas keresés után akadtak rá az elbújt családra, és annak minden tagját felkoncolták.

A köznép azóta Macskadombnak nevezi azt a helyet.

(Kárpátaljai történetek és helyi mondák)

klastrom – kolostor, zárda; **felkoncol** – brutálisan legyilkol valakit; rövid úton kivégez, koncokra felvagdál

Az ige fajai a cselekvés, történés lefolyásának módja szerint

A cselekvés lefolyásának módja szerint az ige lehet:

- tartós-huzamos történésű;
- pillanatnyi történésű.

A **tartós-huzamos történésű igék** hosszabb, huzamosabb ideig tartó cselekvést jelölnek. Ezek a **folyamatos** és a **gyakorító igék**.

Folyamatos — a cselekvés hosszabb ideig tart.

Például: *dolgozik, néz*

Gyakorító – a cselekvés megszakításokkal gyakran ismétlődik.

Például: *olvasgat, kapkod, keresgél*

A **pillanatnyi történésű ige** azt fejezi ki, hogy az alany egy pillanatnyi ideig végzi a cselekvést, illetve a cselekvés kezdő vagy befejező mozzanatát jelöli.

A pillanatnyi történésű ige lehet **mozzanatos**, **kezdő** és **befejezett**.

Mozzanatos – a cselekvés rövid ideig tart, egy mozzanatot fejez ki.

Például: *csöppen, koppan, pördül*

Kezdő – a cselekvés kezdetét jelöli.

Például: *éled, elindul, csendül*

Befejezett ige – azt fejezi ki, hogy a cselekvés befejeződik, bekövetkezik a záró mozzanata. A befejezettség kifejezője az **igekötő**: *kiszámolja, megáll, felöltözik* stb.

Folyamatos ige	Gyakorító ige	Mozzanatos ige	Kezdő ige	Befejezett ige
ír	írogat	gyullad	megcsörren	megír
olvas	olvasgat	villan	megtud	elolvas
néz	nézeget	koppan	felharsan	megnéz
keres	keresget	zörren	felkel	felkeres

A **van (volt, lesz), él, létezik** ige valakinek vagy valaminek a létezését fejezi ki. **Létigének** is nevezzük. **Tagadó alakjai:** *nincs, nincsenek, sincs, sincsenek*.

Például: *Egyszer volt Budán kutyavásár.*

Nincsen rózsza tövis nélkül.

72. Írd be a füzetbe az igéket és azok ellentétes párját!

szaladj –

süt –

van –

nevettünk –

összeszűkült –

lesz –

A **hangutánzó igék** a beszédhangokkal érzékeltetik emberek, állatok, természeti jelenségek hangját vagy eszközök, tárgyak keltette jellemző hangokat (pl.: *gágog, kopog* stb.).

A **hangutánzó igék** többsége képzett szó, de kifejezhetők ikerszóval is (pl.: *hebeg-habog, csurran-csöppen* stb.).

A **hangulatfestő igék** a pusztá hangalakjukkal érzékeltetnek valamely cselekvést (pl.: *cammog, bandukol* stb.).

A medve **brummog**.

A liba **gágog**.

73. Rajzold be a füzetedbe, és töltsd ki a táblázat oszlopait igékkel a minta alapján! Az első oszlopba írd le, hogy milyen hangokat hallatnak a felsorolt állatok, a második oszlopba pedig azt, hogyan mozognak.

Szó	Hangutánzó ige	Hangulatfestő ige
medve	brummog	cammog
kígyó		
macska		
tyúk		
disznó		
ló		

74. Alkoss az alábbi hangutánzó igékből gyakorító, mozzanatos és kezdő igéket!

Hangutánzó ige	Gyakorító ige	Mozzanatos ige	Kezdő ige
----------------	---------------	----------------	-----------

csobog, pufog, dörög, bugyog, kopog, recseg, ropog, zörög, zizeg, sziszeg, csepeg, csurog, pattog, kattog, durrog

Mely igék hangulata kellemes, melyekké kellemetlen?

75. A táblázat szerint alkossd meg a felsorolt igék további változatát!

Folyamatos ige	Gyakorító ige	Mozzanatos ige	Kezdő ige
----------------	---------------	----------------	-----------

fest, szalad, beszél, süt, főz, vasal, mos, szerel

76. Határozd meg az igék fajtát a cselekvés lefolyásának módja szerint! Csoportosítsd a tanult módon!

1. Most kezdde csak honn kis vitát, csöröl, pöröl, ver, amit lát. (*Kisfaludy Károly*) 2. Rémul, sír, fut, bujkál a nép; De szép Trézsi hetykén kilép: Ó férfitől hamar nem fél. Kivált az ügy ha nyelvre kél. (*Kisfaludy Károly*) 3. S hull a tüzes szerszám: csattog a csákány, durrog a bomba; recseg a létra; zuhog a fejsze, dübörög, tombol a vérzivatar. (*Gárdonyi Géza*) 4. Mit tudsz a tűnő örömről, ami a rügyön dörömböl...? (*Weöres Sándor*) 5. Fölálltam, kitártam az ajtót. (*Németh László*) 6. Mikor a fülét kellett volna megfogni, az orrához kapkodott. (*Móra Ferenc*) 7. Úgy fáj némasága az öreg fáradt honi határnak. (*Juhász Gyula*) 8. Piros labdámat föl-fölhajigálom, most néked játszom, néked egyedül. (*József Attila*)

77. Olvasd el az alábbi részletet! Keresd ki a tartós-huzamos idejű igéket!

... Sajnos mindennap akadt öt olyan gyerek az osztályba járó harmincöt közül, aki nem tudta a leckét. És Guru a félelmetes szimatával minden alkalommal megérezte, hogy melyik az az öt személy. Négyet már sikerült aznap kivégeznie, csak az ötödik áldozat, Rehák állt még a tábla előtt, szemben a Guruval.

– A csiga fő részei ...

– Igen, a legfőbb része, kedves Rehák! – bólogatott csúfondáros mosollyal a Guru. – Halljuk azokat a legfőbb részeket, édes gyermekem!

– A csúszó gyomor! – kockáztatta meg a választ Rehák. Az osztály felnevetett.

– Nagyon érdekes! – bólogatott tettettett érdeklődéssel a Guru. – A csúszó gyomor ez kifejezetten új, egészen sajátos felfedezés. Van benne valami! Hiszen ha a csiga csúszik, biztosan csúszkál a gyomra is. Remek Rehák, remek! Van még valami?

– Az idegzsák – próbálkozott Rehák.

– Idegzsák! – lelkesedett álnokul a Guru. – Hallottátok? – fordult az osztályhoz. – Azt mondta, idegzsák!

Megint mindenki nevetett, csak Gerevics nem.

– Ideg...zsába... – igyekezett leolvasni a helyes választ Gerevics némán mozgó ajkáról Rehák.

– Idegzsába! – tapsolt elragadtatottan a Guru. – Óriási vagy, Rehák.

– Idegzsába, vagy ...

– Van egy nagy egyes, Rehák! Egy szép nagy karó! Elárulnád nekünk, mivel töltötted a hétvégét?

(Részlet *Horváth Péter* A fekete kéz visszavág c. ifjúsági regényéből)

78. A *megy* ige alább felsorolt rokon értelmű párjai közül melyik jelent huzamosabb cselekvést, és melyik pillanatig tartót?

futkároz, tántorog, nekiiramodik, megmozdul, bukdácsol, lépeget, vánszorog, mendegél, rohan, nekilődül, suhan, robog, cammog, andalog

AZ IGETÖVEK

egyalakú és többalakú, abszolút, relatív, hangzóhiányos, hangrövidítő, v-s, sz-v-s, sz-d-s tövű igék

Az egyalakú és többalakú igei

79. Olvasd el a szöveget, figyeld meg a kiemelt szavak alakját! Elemezd szerkezetileg ezeket az igei

Világgá ment a nyár

Nyugtalanul **aludt** éjszaka a nagy bükkfa. Nem is aludt jóformán, csak sóhajtozott. Alig várta, hogy megvirradjon, hogy szétnézhesen a tájon. Hunyorogva nézett szembe a kelő nappal.

– Bikkmakk, bikmakk! – ébredtek a mókusok is vígan ugrándozva.

Maga alá tekintett az öreg erdő. S hát mit kell látnia: csupa makk, frissen hullott bükkmakk az avar. Annak örültek úgy a mókusok.

... S az öreg erdő látta, hogy magányos társa, a tölgy is, amott a tisztáson, tanácstalanul tekint körül.

– Mi történt, szomszéd? – szolt át a bükkerdő a tölgyfának.

– Világgá **ment** a nyár – felelte a tölgy helyett a mogyoróbokor.

– Világgá, világgá ment – sóhajtott most már a tölgy is.

S már látták is mindannyian a nyár lába nyomát végig a patlak mentén húzódó hosszúkás réten.

Kikerics virított mindenütt a nyár nyomán. Füttyszót is hallottak. S látni vélték, mintha egy úri forma ugrált volna kikericsről kikericsre, de olyan könnyedén, hogy a finom szirmok meg se rezzentek alatta. Makkot, mogyorót csörgetve táncolt a falu felé.

Az ős **volt**. Bizonyára a diószüretre sietett.

(Kányádi Sándor)

Akinek magyar az anyanyelve, beszéde közben – valószínűleg – észre sem veszi, hogy az igék töve a toldalék előtt változatlan marad, másoké ellenben toldalékos alakokban megváltozik. **Ezért mondhatjuk, hogy az igetövek is lehetnek egyalakúak és többalakúak.**

Az igetövek nagy része egyalakú, azaz a tő az adott ige ragozásakor, képzésekor nem változik meg. Ezeknek az igéknek nincs tőváltozatuk, melléktövéük (pl.: *olvas* – *olvasok*, *olvasna*, *olvasás*, *olvasgat*, *olvasott*, *olvasni* stb.).

Az igető lehet:

- **abszolút szótő**, amely a szótő jelentésmagját, alapjelentését hordozza (pl.: *ír*, *fest*);

- **relatív szótő** minden olyan szótő, amelyet tovább bonthatunk (pl.: *írogat*, *fényez*).

Vannak azonban olyan igetövek, amelyeknek két vagy több tőváltozatuk, azaz melléktövéük van, csak bizonyos toldalékok előtt jelentkeznek. Ezek a többalakú igetövek (pl.: *mozog*, *mozgott*, *megy*, *ment*, *menni fog* stb.).

A többalakú igetövek a következők lehetnek: hangzóhiányos változatú, hangrövidítő tövek, a v-s változatú, az d-t sz-szel váltakoztatók, n-es változatú.

1. A hangzóhiányos igetövek

Jellemzőjük, hogy a szótári tövéük (alaptövéük) utolsó szótagbeli magánhangzója a melléktőből hiányzik, s így mássalhangzó-torlódásra végződik.

Például: alaptő – *zörög*, melléktő – *zörg-*)

Csak két vagy több szótagú igék tartoznak ide, sok képzett szó van köztük. Többnyire **l**, **z**, **g**, **r** hangra végződnek (de nem minden ilyen végű ige tartozik ebbe a csoportba).

Például: *szagol* – *szagl-*, *sebez* – *sebz-*, *zajog* – *zajg-*, *söpör* – *söpr-* stb.

Az ikés igék között igen gyakori ez a tőtípus, ez van **-ik** személyragos szótári tövükben is.

Például: *csuklik* – *csukoljon* – *csukolva* – *csukolják* stb.

2. A hangrövidítő tövek *í*, *ú*, *ű* hangja a melléktőben rövidre vált, de csak egyes képzős származékokban (változatlan a ragozási sorban).

Például: *sír* – *sirat*, *csíp* – *csipeget*, *szűnik* – *szünet* stb.

3. A *v-s* változatú igetöveknek több alcsoportja van, melyekben közös, hogy egyik (nem szótári) tőváltozatuk *v*-vel bővülő.

- csupán *v-s* változatú igetőcsoportba nyolc ige tartozik:
***fő*, *lő*, *nő*, *sző*, *ri*, *ró*, *nyű*, *nyí*.**

Például: *nő* – *növök*, *sző* – *szövök*, *szövöm*, *szövő*, *szövöget* stb.

A régebbi nyelvtanok ide számították még a ***hí*, *ví*, *szí*, *fú*, *bú*, *ó*, *jő*** igét is, ezek azonban ma már ***hív*, *vív*, *szív*, *fúj*, *bújik*, *óv*, *jön*** alakban szerepelnek a köznyelvben.

- ***sz-es* és *v-s* változatú**

Hét igető tartozik ide: ***lesz*, *tesz*, *vesz*, *visz*, *hisz*, *iszik*, *eszik*.**

Négy tőváltozatuk van: az **alaptő** (szótári tő) és mellette **három melléktő**: pl.: *vesz*, *vev-*, *ve-*, *vé-* (*veszek*, *vevő*, *vettem*, *végy*). Kivétel az *iszik* és a *hisz*, mert ezeknek nincs hosszú magánhangzós változata.

- az ***sz-es*, *d-s* és *v-s* változatúak**

Tizenhárom ikés ige tartozik ide: ***alszik*, *dicsekszik*, *alkuszik*, *cselekedik*, *gyanakszik*, *haragszik*, *menekedik*, *növekedik*, *tolakodik*, *törekedik*, *esküszik*, *fekszik*, *nyugszik*.**

A felsorolt igék közül hétnek két szótári alakja is van, mégpedig az ***sz-es*** és a ***d-s***: *dicsekszik* – *dicsekedik* – *dicsekvés*, *cseleke-*

dik – cselekszik – cselekvés, gyanakszik – gyanakodik – gyanakvó, menekedik – menekszik – menekvő, növekedik – növekszik – növekvő, tolakodik – tolakszik – tolakodás, törekedik – törekszik – törekvő.

A többi hat ide sorolt ige egy szótári tővel rendelkezik, amely *sz-es* változatú. Emellett két melléktövük is van: *v-s* és a **d-s** (*alv-, fekv-, haragv-* és *alud-, feküd-, haragud-*).

Az *alszik, nyugszik, esküszik, fekszik* igeik esetében még egy mássalhangzós csonka tő is van: *altat, esket, nyugtat, fektet*.

4. az **sz-t d-vel** váltakoztató igeik

Az ide tartozó igeiknek két szótári tövük van, nincs *v-s* tő-változatuk. Pl. *melegszik – melegedik, veszekszik – veszekedik, mosakszik – mosakodik, gazdagszik – gazdagodik stb.*

5. a **gy-n-es** változatú igeik

Három ige tartozik ide: *van, megy, jön*.

Sajátos viselkedésük miatt **rendhagyó igeik**nek tekintjük őket.

A *van* ige tőalakjai: *van* (alaptő), *vagy-, vol-, val-* (melléktövek).

A *megy* tőváltozatai: *megy* (alaptő), *men-, me-, mé-* (melléktövek).

A *jön* tőváltozatai: *jön, jöv-, jö-*.

A *van* ige névelő módú alakja nincs, helyette a **lesz** ige megfelelő alakjait használjuk. A *megy* ige nyelvjárásokban a következő alakokban is előfordulhat: *men-sz, men-sztek, megy-nek, mé-gy*.

A **jö-** tőváltozathoz kapcsolódó toldalékok kezdő mássalhangzója megnyúlik, amit írásban is jelölünk: **jö-ssz, jö-jj, jö-ttök**. Előfordul a **jö-sztök** szóalak is.

80. Csoportosítsd tőtípusok szerint az alábbi igeiket!

növekedik, pezseg, megy, hall, mozog, verekszik, sodor, nő, énekel, csattog, alszik, szó, lesz, hímez, eszik, öregszik, fekszik, fő, gyanakszik

81. Keresd ki a szöveg igéit, határozd meg az igetövék típusát!

... Tom úgy érezte, hogy az élet reménytelen, súlyos teher. Sóhajtva mártotta meszelőjét a vödörbe, végighúzta a kerítés tején, néhányszor megismételte ezt a műveletet, majd összehasonlította ezt a jelentéktelen fehér felületet a végtelen, messze nyúló kerítéssel, és elerőtlenedve leült egy fatörzsre. Ebben a pillanatban gondtalanul énekelve lépett ki a kapun Jim.

Vödört vitt magával. Tom leküzdhetetlen undort érzett a víz-hordással szemben, de a kútnál mindig van társaság: fehér, mulatt, néger fiúk, lányok ácsorogtak ott sorukra várva, beszélgettek, pihentek, csereberéltek, báméskodtak, hajba kaptak. És az is eszébe jutott, hogy bár a kút alig volt százötven méterre, Jim sohasem jött vissza egy óránál előbb, sőt ekkor is rendesen valakit érte kellett szalasztani ...

(Részlet *Mark Twain* Tom Sawyer kalandjai c. regényéből)

82. Lásd el a megadott szavakat az **-l, -ll** képzők valamelyikével!

nyereg, nyár, kevés, zöld, szolga, kefe, sárga

Például: ló – loval

Mit tudsz az igetövekről?

Az igeképzés

Az előző tanévben már tanultunk a szóalkotás módjairól. **A szóképzés a szóalkotásnak az a módja, amely a szótőhöz képző hozzáadásával új szót hoz létre.** Az igék között nagyon sok a képzett szó. **Igét képezhetünk igéből is, névszókból is.**

Igéből képezhetünk műveltető, szenvedő, visszaható, ható, folyamatos, gyakorító, mozzanatos és kezdő igéket. Ezekkel a képzőkkel már megismerkedtünk az ige fajainak vizsgálatánál. A névszókból cselekvő értelmű igéket, műveltető igét és álvisszaható igéket képezhetünk.

A névszókhöz járuló igeképzők a következők:

-z(ik) (-az, -oz, -ez, -öz): szemez, utazik, tisztáz, zongorázik, szilveszterez, magáz, levelezik

-l(ik) (-al, -ol, -el, -öl): helyesel, kolompol, talpal, fehérlik, porlik, pipál

-ll(ik) (-all, -ell): kevesell, rosszall, sokall, sárgállik, feketéltett

-ász(ik), -ész(ik): halászik, eprészik, agarászik

-ít, -sít: haragít, világít, alakít, erdősít

-kodik, -kedik, -kődik, -lkodik, -lkedik, -lködik, -skodik, -skedik, -sködik: betegeskedik, ügyészkedik, kontárkodik, tanítóskodik, remetéskedik, hősködik, bővelkedik, szűkölködik

-ul, -ül: zöldül, búsul, vakul, békül

-lal, -lel: számlál, kémlél

83. Írd ki az alábbi szövegből az igéket, jelöld bennük a képzőket, nevezd meg, milyen szófajból képződött!

Mátyfalva és Fancsika

Mátyás, az igazságos király gyakran álruhában járta az országot. Megismerte az emberek életét, meghallgatta panaszait, s mindig a szegények pártját fogta. Volt úgy, hogy egész udvarával felkerekedett s vadászatra indult. Így jutott el erre a vidékre is. Akkor még itt, a Tisza partján hatalmas erdőrengetek voltak. Csak itt-ott húzódott meg a fák alatt egy-egy kis falu szalmatető házakkal, az ablakokban, a tornácokon virító muskátlikkal.

Mátyás vadászgatott a Tisza mentén, járta az erdőket, ligeteket.

Egy alkalommal az egyik tisztáson a Tisza partján meglátott egy lányt, aki a folyókon a vásznat fehérítette. Meglátta és megszerette. A lány egy itteni vadásznak Fanni nevű lánya volt, akit Mátyás Fannikának, Fancsikának becézett. Míg a király itt vadászgatott, sokszor találkozott a lánnyal. Útjaik azonban mégis elváltak. Mátyás elhagyta ezt a vidéket. Azon a helyen, ahol Mátyás tanyázott, később egy falu jött létre, s azt róla Mátyalfvának nevezték el. A király a lányt birtokkal ajándékozta meg, s a falunak, amit a királytól ajándékba kapott, Fancsika lett a neve.

(Kárpátaljai történetek és helyi mondák)

84. Egy-egy alapszóból származó képzett igékkel igen gazdag hangulati és jelentésbeli árnyalatot fejezhetünk ki. Értelmezzétek a következő igéket, majd szerkesszettek velük egy-egy mondatot!

szállong, szálldos, szálldogál, szállingózik; rezzen, rezeg, rezdül, rezdít, rezzent, rezegtet

Az igehez járólagok és jelek

Az igék egészen másfajta szavak, mint a névszók: más a természetük, másképpen viselkednek. Legjellemzőbb tulajdonságuk: a hajlékonyság. Az igtét 78-féle alakban lehet kimondani. Az igéknek azért van ilyen sokféle alakja, mert szükség van rá (mindegyik igealak mást és mást jelent). Egyiket sem lehet a másik helyett mondani. Nézzünk néhányat közülük:

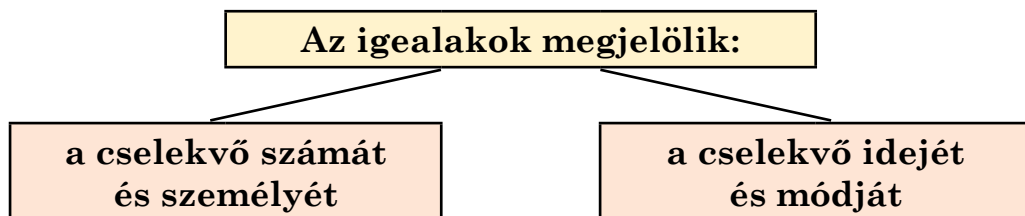
olvas
olvasson!
Olvasna, ha...
olvasott
később fog olvasni
ha olvasott volna

Ezek az igealakok az idő és a mód kifejezésében különböznek egymástól. Csak abban egyeznek meg, hogy mindegyik ugyanarra a személyre vonatkozik: *egyes számú, harmadik személyű igealakok*. Ha megváltozik a cselekvő személye, megváltozik az igealak is: (én) *olvasok*, (te) *olvasol*, (mi) *olvasunk*, (ti) *olvasotok*, ...

Az ige olyan szó, amely mindig valamilyen igealakban fordul elő.

Az ige mód, idő, szám, személy és ragozás szerint változtatja az alakját jelek, személyragok és segédigék segítségével.

AZ IGMÓDOK

kijelentő, feltételes, felszólító mód

Az igemóddal a beszélő a cselekvéshez való viszonyát fejezi ki.

Három igemódot különböztetünk meg: **kijelentő**, **feltételes** és **felszólító módot**.

1. A **kijelentő módban** álló igével a beszélő megállapítja az igében kifejezett cselekvés, létezés, állapot vagy történés végbemenését.

Például: *tervez, ír, gondol, van* stb.

Alaki jelölője nincs (\emptyset).

2. A **feltételes módban** álló igével a beszélő a megnevezett cselekvés, létezés, állapot vagy történés végbemenésének valamely feltételektől függését, bizonytalan voltát fejezi ki.

Például: *tervezne, írna, gondolna, lenne, tervezett volna* stb.

Alaki jelölője: *-na, -ne, -ná, -né* módjel (pl.: *tervezne, írna*), valamint a *volna* segédige (pl.: *tervezett volna, írt volna*).

3. A **felszólító módú** igealak a beszélőnek az akaratát, kívánságát vagy beleegyezését fejezi ki.

Például: *tervezz, írd*

Alaki jelölője a **-j** felszólító módjel.

A **-j** módjel írásban is jelölt változásai

a) A **dz, s, sz, z** végű igeiken teljes hasonulást idéz elő a **-j** módjel.

Például: *olvas + j = olvass, zúz + j = zúzzátok*

b) A **t** végű igeik végső hangjával a **-j** módjel többféle összeolvadást eredményez:

• ha a tővégi **-t** előtt rövid a magánhangzó, az összeolvadás **-ss-t** hoz létre (a *lát, lótt- (fut), bocsát* esetében is ez történik).

Például: *fut + j = fuss, hat + j = hass, lát + j = láss*

• ha a **-t** előtt hosszú magánhangzó vagy valamilyen más-salhangzó van, akkor **cs** hanggá olvad össze a módjel a tővégi hanggal, ezt írásban **ts** betűkapcsolattal jelöljük.

Például: *fordít + j = fordíts* (ejtsd: *fordics*),

szánt + j = szánts (ejtsd: *száncs*)

• ha a tővégi **-t** előtt **s** vagy **sz** hang van, akkor a **t** kiesik, a kapott alak pedig a hosszú **ss** és **ssz** hang.

Például: *fest + j = fess*, *fogyaszt + j = fogyassz*

c) Három igének: *a látszik*, *tetszik*, *metsz* igének kétféleképpen alkothatjuk a felszólító módját.

Például: *lássék*, *látsszon*; *tessék*, *tetsszen*, *messen*, *metsszen*

Nem jelöljük írásban

• az **l**, **ny**, **gy** végű igéknél a *jj*, *nyy*, *ggy* hasonulást.

Például: *szel + j = szeljen*, *áll + j = állj*,

hány + j = hányjon, *hagy + j = hagyjon*

• az **n**, **d** végű igéknél az *nyy*, *ggy* összeolvadást.

Például: *kenjen*, *tudjon*

85. Keresd ki az alábbi részletből a felszólító módú igéket!

– **Nyisd ki a füled**, te híres borbély. Ha engem szépen megborotválsz: tied a zacskó arany, megveheted rajta a kecskeméti városházát. De ha megkarcolod a patyolat ábrázatomat, úgy megkenetem a talpad mogyorófahájjal, hogy holtig **arrul koldulsz**.

Jakab mesternek a térde is összeverődött féltiben, ahogy leborult a basa előtt.

– Kegyelmes basa, inkább az öreglegényemet küldöm el magam helyet. Könnyebb annak a keze, mint a sólyomnak a szárnya.

S nem telt bele egy szempillantás, már akkor otthon lelkendezett Jakab mester az öreglegény előtt:

– Szaladj csak, fiam, borotváld meg a basa őkegyelmességét! Sose láttam olyan finom úriembert. Álmodban se láttál olyan borralót, amilyent ott kapsz. Legyen a tied, barátom, ne mondd, hogy mindig én **szedem le előled a tejfölt**.

Jakab mester azzal bebújt az ágy alá, az öreglegény pedig egy ugrással ott termett a basánál. Már a habot is megkeverte, mikor azt kérdi tőle Recsep basa:

– Elmondta-e a gazdád, **hogyan áll a bál?**

– Semmit se szólt, kegyelmes basa.

– Száz arany, ha szépen megborotválpsz; száz pálca, ha megkarcolod patyolat képemet.

Szappant, borotvát otthagytott az öreglegény, s csak úgy futtában kiáltott vissza:

– Elküldöm a kisinásunkat, kegyelmes basa. **Lágy** a keze, **mint a selyem, sebes** a járása, **mint a szél**.

Otthon aztán **fülön fogta** a kisinást, s keményen ráfordult:

– Lódulj, kölyök! Valami török basát kell megborotválnod. Jusson már egyszer neked is ilyen.

Azzal ő is bebújt az ágy alá Jakab mester mellé, a kisinás pedig bekocogott a basához, aki keményen rákiáltott:

– No, gyerek, **hány hét a világ?**

– **Mával is kevesebb**, basa bácsi – felelte a kisinás, s már akkor pemecselte is a Recsep basa állát.

– Megállj, gyerek! Tudod-e, milyen az én szerződéselem?

– Majd megmondja, basa bácsi.

– Ha szépen megborotválpsz, arannyal méretlek föl. Ha megkarcolsz, én borotváltatlak meg téged nyírfavesszővel.

– **Majd elvállik, hány zsákkal telik** – felelt a kisinás, s azzal nekifogott a borotválásnak. A hosszú kóborlásban úgy kiverete a Recsep basa állát a szakáll, hogy rossz volt látni; de úgy letisztította azt róla a kisinás, hogy öröm volt nézni. Még csak a keze sem reszketett a nagy ijesztgetéstől.

– Ember vagy öcsém, akárki fia vagy – csapta össze a basa bokáját –, tied az arany. Hanem most már azt mondd meg nekem: hogy nem féltél, mikor borotváltál? Mert bizony mondom neked, megemlegetted volna ezt a napot, ha a Recsep basa orcáját megkarmolászod.

– Nini, basa bácsi – nevetett a gyerek –, **nekem is van ám sütnivalóm**. Bizony mondom neked, hogy amelyik percben megkarcoltam volna az ábrázatotod, úgy lenyisszantottam volna a fejedet a nyakadról, hogy nincs az az ostya, amelyiktől összeragadt volna.

Recsep basát egyszeriben kilelte a hideg ijedtiben. Fölsegítette a kisasinás hátára az aranyos zacskót, aztán mindjárt takaródót fúvatott a táborigürtösével.

– **Gyerünk odább egy házzal!** Nem jó az ilyen néppel boldogodni, ahol még a gyerekek is így **helyén van a szíve**.

(Részlet *Móra Ferenc* Recsep basa borbélyai c. elbeszéléséből)

Mit jelentenek a szöveg kiemelt szókapcsolatai?

86. Mi a közös az alábbi szópárokban?

menny – menj, nefelejcs – ne felejts, keljen – kelljen, váljon – vájjon

87. Már jól tudod az igék helyesírását. Melyik változat helyes? Válaszd ki és írd le a füzetbe a helyes alakot!

nézd – nézdd

játsza – játssza

higyjen – higgyen

tagad – tagadd

javítsák – javítssák

szerkesztd – szerkeszd

haggyuk – hagyjuk

illesszd – illeszd

88. Határozd meg az igék módját az alábbi idézetekben! Nevezd meg az igemód jelét is!

Ha ekkor mellette lett volna valaki,
Hallotta volna őt nagyot sóhajtani;
A levegőget daruk hasították,
Magasan röptek, azok sem hallották.

(*Petőfi Sándor: János vitéz*)

„Édes anyádasszony ezt neked küldötte,
Maga dagasztotta, maga is sütötte.
És megparancsolta erős-kegyetlenül,
Hogy saját kezébe adjam szegetlenül.”
Azzal átaladta, kést is adott mellé;
Nekiveté Miklós és ugyancsak szelné;
De nem hogy a cipó válna el derékon,
Hanem a kés tört el, pedig nem volt vékony.

(*Arany János: Toldi*)

AZ IGEIDŐK

jelen, múlt, jövő idő

Az igeidő a beszéd és a cselekvés idejére utal.

Háromféle igeidőt tartunk számon: **jelen, múlt** és **jövő időt**.

1. A **jelen idő** a beszéléssel egyidejű cselekvést fejez ki, azaz a cselekvés akkor történik, amikor beszélünk róla.

Például: *Amott látok az ég alatt egy madarat repülni.* (Népdal)

A jelen időnek alaki jelölője nincs (∅).

JELEN	MÚLT	JÖVŐ
ír	írt	írni fog
rajzol	rajzolt	rajzolni fog
olvas	olvasott	olvasni fog
játszik	játszott	játszani fog

A jelen idő mindhárom módban megvan.

- **kijelentő mód:** Azt álmodtam, hogy **repülök**.
- **feltételes mód:** ... ha szárnyam lenne, **fölrepülnék**, s megnézném, hogy mi van benne. (*Csukás István*)
- **felszólító mód:** **Repülj**, madár, **repülj**, zöld erdőn keresztül... (*Népdal*)

2. A **múlt idő** azt fejezi ki, hogy a cselekvés, történés a beszélést megelőzően ment végbe.

Például: *Ballagott, ballagott a halk éjszakában, csak nehéz subája suhogott nyakában.* (Petőfi)

Alaki jelölője:

a) az egyszerű alakokban **-t, -tt** (mássalhangzó után **-t**, magánhangzó után **-tt**).

Például: *Táncolt a Föld, táncolt az Ég, s csókolt minden az ég alatt...* (Ady)

Talpom alatt égett a föld ... (Petőfi)

b) összetett alakokban csak a feltételes módban szerepelnek (az egyszerű igealakhoz a *volna* segédigét kapcsoljuk).

Például: *Bár el se jöttem volna!*

Múlt ideje csak a kijelentő és a feltételes módnak van.

3. A **jövő idő** azt fejezi ki, hogy a cselekvés a beszélést követően fog végbemenni. Összetett igealak fejezi ki a jövő időt: cselekvést jelölő igéből képzett *főnévi igenév* és a *fog* segédige személyragozott változatából.

Például: *Ítélt a nép, ítélni fog.* (Ady)

Jövő idő csak a kijelentő módban van.

A *van* igének nincs jövő ideje, helyette a *lesz* ige jelen idejű alakjait használjuk.

Az igemódok és igeidők használata elválaszthatatlan egymástól, hiszen az igeidők mindig valamilyen igemódban jelennek meg. Nincs olyan eset, olyan nyelvi helyzet, amikor az igeidő önmagában jelenik meg, hiszen a beszéd folyamatban a todalék léte vagy nem léte utal az ige módjára is.

IGEIDŐK	IGEMÓDOK		
	Kijelentő	Feltételes	Felszólító
Jelen	mér, rak Ø	mér-ne, rak-na -na, -ne, -ná, -né	mér-j, rak-j
Múlt	mér-t, rak-(o)tt -t, -tt	mért volna, kapott volna volna	
Jövő	mérni fog, kapni fog főnévi igenév + fog segédige	-----	-----

89. Keresd ki, és írd le a mesében előforduló igéket, zárójelben tüntesd fel az igeidőt!

A három versenyugró

A bolha, a szöcske meg a béka fogadást kötöttek, melyikük tud magasabbat ugrani.

– A győzteshez feleségül adom a lányomat! – jelentette ki az öreg király.

Elsőnek a bolha állt ki, s nagyon finoman viselkedett. Jobbra-balra köszöngött a publikumnak.

Utána a szöcske következett. Ő már jóval nehezebb volt, de ő fesztelenül hajolt meg zöld egyenruhájában, mintha vele született volna.

A béka nem csinált semmit, de mindenki tudta róla, hogy annál többet gondolkodik.

Megkezdődött hát a verseny. A bolha olyan magasat ugrott, hogy eltűnt a közönség szeme elől.

A szöcske csak fele akkorát tudott ugrani, ráadásul éppen a királylány arcára pattant.

A béka jó ideig csöndesen gondolkodott, mielőtt nekiveselkedett volna. A nézők már azt hitték, nem is tud ugrani. De hopp! A béka egyszer csak ugrott egyet, nem is éppen magasat, inkább oldalt, egyenesen az aranyzsámolyon üldögélő királylány ölébe.

Az öreg király nyomban kihirdette az ítéletet:

– Az ugrotta a legmagasabbat, aki fölért az én felséges leányomhoz! Ez csak olyannak juthatott eszébe, akinek van esze is. A béka bebizonyította, hogy neki van.

Így hát a béka nyerte el a királykisasszony kezét.

(Andersen nyomán)

90. Egészítsd ki *j* hangot jelölő betűvel az alábbi jelen idejű igéket!

ha...t, imbo...og, fe...leszt, fo...t, gombo...ít, sóha...t, ková...og, szipo...oz, su...t, e...t, mé...ít, fele...t, furu...ázik, bu...dosik

91. Pótold az ige utolsó betűjét és a múlt idő jelét a következő igékben! Milyen mássalhangzó-változások történtek a szavakban?

mara...unk, színe...ük, megije...em, hor...a, elvége...e, né...e, lá...uk, elhi...étek, kiálto...am, versenye...ek, odaa...am, elmon...uk, megkez...ük, vereke...ek, sorako...unk, sakko...am

92. Írd le szótagolva a következő szavakat!

hívták, megígérték, leosztályozott, köröztek, összegyűjti, áttoltam, elbújnak, kinyújtották, szabályoztam, felvágjuk, szét-szedjük

A jelen idejű igéket alakítsd át múlt, azután jövő idejűvé!

AZ IGE SZEMÉLYE, SZÁMA ÉS RAGOZÁSA

három személy, egyes és többes szám, alanyi és tárgyas ragozás

Az igei személyragok

Az alsó osztályban már megtudhattad, hogy az igének egyes és többes számban három-három személyét különböztetjük meg (személyes névmásokkal szemléltetve: egyes számban *én, te, ő*; többes számban *mi, ti, ők*).

Az igealakon a nyelvtani szám és személy kifejezői a *személyragok*. Megkülönböztetünk *alanyi* és *tárgyas személyragokat*, illetve *alanyi* és *tárgyas* ragozást annak megfelelően, hogy a személyragok csak a nyelvtani számot és személyt fejezik ki, avagy emellett arra is utalnak, hogy a cselekvés a 2. vagy 3. személyű határozott tárgyra irányul.

A következő kérdésekre adott válaszokban ezt a kétféle ragozást figyelheted meg.

Mit csinálsz a szobában?

- *Tanulok.*
- *Tanulom (mit?) a verset.*

Mit csináltok ott, gyerekek?

- *Számolunk.*
- *Számoljuk (mit?) a pénzt.*

Az alanyi ragozású igealak utal az *alany számára* és *személyére*. Az alanyi ragozású igéket másként **általános ragozású-**

nak, a tárgyas ragozásúakat pedig **határozott ragozásúnak** is szokták nevezni.

Az alanyi személyrag nem utal határozottan egy bizonyos tárgyra, hanem meghatározatlan, általános tárgyra.

A tárgyas ígét akkor ragozzuk tárgyasán, ha a mondatnak **határozott tárgya** van.

A következő táblázatban az alanyi és a tárgyas személyragokat soroltuk fel.

Alanyi, iktelen személyragok

	Kijelentő mód		Fel- szólító mód	Feltételes mód	
	Jelen idő	Múlt idő	Jelen idő	Jelen idő	Múlt idő
E/1.	<i>-k</i>	<i>-am, -em</i>	<i>-ek, -ak</i>	<i>-k</i>	<i>-am, -em</i>
E/2.	<i>-sz</i>	<i>-ál, -él</i>	<i>-él, -ál, ∅</i>	<i>-l</i>	<i>-ál, -él</i>
E/3.	\emptyset	\emptyset	<i>-on, -en, -ön</i>	\emptyset	\emptyset
T/1.	<i>-unk, -ünk</i>	<i>-unk, -ünk</i>	<i>-unk, -ünk</i>	<i>-nk</i>	<i>-unk, -ünk</i>
T/2.	<i>-tok, -tek, -tök</i>	<i>-atok, -etek</i>	<i>-atok, -etek</i>	<i>-tok, -tek</i>	<i>-atok, -etek</i>
T/3.	<i>-nak, -nek</i>	<i>-ek, -ak</i>	<i>-nak, -nek</i>	<i>-nak, -nek</i>	<i>-ek, -ak</i>

Alanyi, ikes személyragok

	Jelen idő		
	Kijelentő mód	Fel- szólító mód	Feltételes mód
E/1.	<i>-m</i>	<i>-m</i>	<i>-m</i>
E/2.	<i>-l</i>	<i>-l, ∅</i>	<i>-l</i>
E/3.	<i>-ik</i>	<i>-ék</i>	<i>-k</i>

Tárgyas személyragok

	Kijelentő mód		Felszólító mód	Feltételes mód	
	Jelen idő	Múlt idő	Jelen idő	Jelen idő	Múlt idő
E/1.	<i>-m</i>	<i>-m</i>	<i>-m</i>	<i>-m</i>	<i>-m</i>
E/2.	<i>-d</i>	<i>-d</i>	<i>-d, -dd</i>	<i>-d</i>	<i>-d</i>
E/3.	<i>-ja, -i</i>	<i>-a, -e</i>	<i>-a, -e</i>	∅	<i>-a, -e</i>
T/1.	<i>-juk, -jük</i>	<i>-uk, -ük,</i>	<i>-uk, -ük</i>	<i>-nk</i>	<i>-uk, -ük</i>
T/2.	<i>-játok, -itek</i>	<i>-átok, -étek</i>	<i>-átok, -étek</i>	<i>-tok, -tek</i>	<i>-átok, -étek</i>
T/3.	<i>-ják, -ik</i>	<i>-ák, -ék</i>	<i>-ák, -ék</i>	<i>-k</i>	<i>-ák, -ék</i>

93. Olvasd el kifejezően *Kosztolányi Dezső* versrészletét! Írd ki az igéket, tüntesd fel a személyüket, számukat! Határozd meg az igék módját!

A fák beszéde

Hárs

– Szülőházában a vén udvaron
hová gurultak a labdáid, szegény?
Hová repült a sárkányod vajon,
s kedved, hited az életed felén?
És merre szálltak, merre tűntek el
viháncoló, víg gyermektársaid?
Ezt kérdezed, de senki sem felel,
csupán mi zúgunk, régi hársak itt.

Almafa

– Bő szoknyádban, széles terebélyvel
mesékről álmodom, ha jó az éjjel.
A lombjaim közt almák aranya.
Mindig csak adnék, én, örök anya.

Pálma

– Versben beszélek, és verssel köszöntsék nagy, mozdulatlan legyezőimet s nagy csöndemet is. Én vagyok a főnség.

Eperfa

– Itt lakmároztaál egykor, az eperfán, jaj, hogy szeretted. Majd ha por leszel, egy nyári szellő még felém seper tán.

94. Pótold a következő szöveg igéinek hiányos személyragjait!

A televízióban egy érdekes, madarokról szóló filmet néze... . Ámulva figyele... a képernyőn megjelenő daloló madarakat. Az öcsém közben egy könyvet kér tőlem. Hiába kére..., ne zavarjon tévzés közben. Addig kér... a hön áhított könyvét, amíg nem teljeste... a kérését. Petike már csak ilyen!

1. Magyarázd meg a *hön áhított* kifejezés jelentését!

2. Az egyik ige többször ismétlődik a szövegben. Helyettesítsd rokon értelmű szóval, kifejezéssel!

3. Írj egy rövid, jelen idejű igéket tartalmazó fogalmazást a környékünkön telő madarokról!

95. Az alábbi igék közül keresd ki a múlt idejűeket! Mit tudsz a többi igéről?

dolgozott, szórt, adhat, mondat, mondott, igazoltat, igazolt, énekelt, tartott, tart, altat, aludt, kutat, keresett, táncoltat, táncolt, éhezett, éhezett, gondolkodtak, gondolkodtam, írat, írtam, írtak, félt, féltet, szerepeltem, szerepeltet

96. Írd ki a szövegből az igéket, majd húzd alá a személyragokat! Tüntesd fel az ige személyét és számát, idejét, módját!

... városban is tartják néhol a sünt, háziállat gyanánt beteszik a konyhába, s ott pusztítja a rovarokat. Nekem is volt egyszer egy ilyen házi sünöm, igen megszerettem, ő volt a kedvenc állatom. De képzelhetni zavaromat, sőt rettentően félszeg helyzetemet, amikor ellenállhatatlan inger lepett meg, hogy megsimogassam. Ő maga is szerette volna, ezért hízelgően duruzsolt körülöttem, tipegett-topogott, nyújtogatta kecses nyakát, de hát hiába, rettentő végzet: a sünt, bármilyen kedves állat is, és bármennyire szereti is az ember, nem lehet megsimogatni. Már-már arra gondoltam, hogy leborotválom a töviseit; Istenem, milyen szép lehet egy sün tövisek nélkül. De se finom angol zsiltem, se kézi borotvám, akármeddig szappanoztam is a sün hátát, nem fogta a töviseket...

Különben is meggondolandó, hogy aki a sünt szereti, leborotválhatja-e annak töviseit, mert a gyámoltalan sünek kemény, szögszerű tövisei az egyetlen fegyvere, védelmi eszköze. Ha például a róka, aki szereti a sündisznóoldalast, megtámadja, akkor gömbölyűformára összehúzódik, s a tövisei miatt hozzáférhetetlen, legalábbis élvezhetetlen.

(Részlet *Nagy Lajos* Képtelen természetrajz c. könyvéből)

AZ IGERAGOZÁS

alanyi és tárgyas ragozás, a rendhagyó igék ragozása

Alanyi igeragozás

Alanyi ragozása minden igének van, mindhárom módban, mindhárom időben. Alanyi ragozásban a személyragok eltérése alapján megkülönböztetjük az *iktelen* és az *ikes* ragozási sort.

Alanyi (általános) ragozás alakSORA Iktelen változat

Kijelentő mód

A cselekvő személye és száma	Igeidők		
	jelen	múlt	jövő
E/1.	<i>vár-ok</i>	<i>vár-t-am</i>	<i>olvasni fogok</i>
E/2.	<i>vár-sz</i>	<i>vár-t-ál</i>	<i>olvasni fogsz</i>
E/3.	<i>vár</i>	<i>vár-t</i>	<i>olvasni fog</i>
T/1.	<i>vár-unk</i>	<i>vár-t-unk</i>	<i>olvasni fogunk</i>
T/2.	<i>vár-tok</i>	<i>vár-t-atok</i>	<i>olvasni fogtok</i>
T/3.	<i>vár-nak</i>	<i>vár-t-ak</i>	<i>olvasni fognak</i>

Feltételes mód

A cselekvő személye és száma	Igeidő	
	jelen	múlt
E/1.	<i>vár-né-k</i>	<i>vár-t-am volna</i>
E/2.	<i>vár-ná-l</i>	<i>vár-t-ál volna</i>
E/3.	<i>vár-na</i>	<i>vár-t volna</i>
T/1.	<i>vár-ná-nk</i>	<i>vár-t-unk volna</i>
T/2.	<i>vár-ná-tok</i>	<i>vár-t-atok volna</i>
T/3.	<i>vár-ná-nak</i>	<i>vár-t-ak volna</i>

Felszólító mód

A cselekvő személye és száma	Jelen idő
E/1.	<i>vár-j-ak</i>
E/2.	<i>vár-j, vár-j-ál</i>
E/3.	<i>vár-j-on</i>

A cselekvő személye és száma	Jelen idő
T/1.	<i>vár-j-unk</i>
T/2.	<i>vár-j-atok</i>
T/3.	<i>vár-j-anak</i>

Ikes változat

Kijelentő mód

	Jelen idő	Múlt idő	Jövő idő
E/1.	<i>alsz-om</i>	<i>alud-t- am</i>	<i>aludni fogok</i>
E/2.	<i>alsz-ol</i>	<i>alud-t-ál</i>	<i>aludni fogsz</i>
E/3.	<i>alsz-ik</i>	<i>alud-t</i>	<i>aludni fog</i>
T/1.	<i>alsz-unk</i>	<i>alud-t-unk</i>	<i>aludni fogunk</i>
T/2.	<i>alusz-tok, alsz-otok</i>	<i>alud-t-atok</i>	<i>aludni fogtok</i>
T/3.	<i>alusz-nak</i>	<i>alud-t-ak</i>	<i>aludni fognak</i>

Feltételes mód

	Jelen idő	Múlt idő
E/1.	<i>alud-ná-m</i>	<i>alud-t-am volna</i>
E/2.	<i>alud-ná-l</i>	<i>alud-t-ál volna</i>
E/3.	<i>alud-né-k</i>	<i>alud-t volna</i>
T/1.	<i>alud-ná-nk</i>	<i>alud-t-unk volna</i>
T/2.	<i>alud-ná-tok</i>	<i>alud-t-atok volna</i>
T/3.	<i>alud-ná-nak</i>	<i>alud-t-ak volna</i>

Felszólító mód

	Jelen idő
E/1.	<i>alud-j-am</i>
E/2.	<i>alud-j, alud-j-ál</i>

	Jelen idő
E/3.	<i>alud-j-ék</i>
T/1.	<i>alud-j-unk</i>
T/2.	<i>alud-j atok</i>
T/3.	<i>alud-j- anak</i>

A feltételes mód, jelen idő, E/1. személyben a mély hangrendű igékben nincs illeszkedés (pl.: *akarnék, tudnék, mondanék, ugatnék* stb.).

A felszólító mód E/2. személyében a ragtalan (*aludj, kérj*) alakok mellett élnek a teljes *-l* személyragos alakok (*adjál, kérjél*). Ez utóbbi alakját kerüljük!

97. Alakítsd át felszólító mondatná a kijelentő mondatokat!

1. Írsz egy levelet a nagymamának. **2.** Küldesz egy csomagot a barátodnak. **3.** Nem teszel olyat, amit később meg kell bánnod. **4.** Cselekedeteiddel mutatsz példát a kisebbeknek. **5.** Nem akarsz hangosabb lenni másoknál.

98. Írd le a *gondol* és *dolgozik* igék teljes ragozási sorát!

99. Alakítsd át a következő mondatokat óhajtó mondatokká! Az igeidőt ne változtasd meg!

Vedd fel az új ruhádat az ünnepségre!
A piacon friss gyümölcsöt is vehetünk.
A nővérem megdicsért a jó bizonyítványért.

1. Írd le az óhajtó mondatokat!
2. Milyen összefüggést veszel észre a beszélő szándéka és az igemódok között?

100. Ragozd el felszólító módban a következő igéket!

szól, nyel, mond, ken

101. Rákóczi Ferenc neve nem ismeretlen számodra. Számtalan monda keletkezett a jótetteiről. Olvasd el a következő mondát!

A máramarosi Bovcár-kút

A német legyőzte Rákóczi seregét, ő meg néhány ruszinnal elindult Lengyelországba.

A németek lóháton üldözték és már-már utolérték Rákóczit, amikor Bovcárba érkezett. Itt a község lakói elrejtették a németek elől. A fejedelem Rákóczi három napig maradt a faluban.

Amikor a németek elvonultak, a fejedelem meg akarta hálálni a falusiak jóságát. Észrevette, hogy nincs kút a faluban, ezért a vizet messziről hordják. Nem késlekedett: kiválasztott néhány embert segítségnek, aztán feltúrta a kabátujját, és munkához látott.

Kiásták a kutat, aztán Rákóczi maga fogott hozzá a kút falának felrakásához. Munka közben vett egy sima követ, és rávéste: „Itt járt Rákóczi Ferenc, ő rakta a kút falát.”

Átadta a kutat, azzal továbbindult. Lengyelországba ment.

A falusiak útikalauzot adtak mellé, hogy el ne tévedjen, a helységet pedig óróla nevezik Bovcárnak, ami magyarul annyit jelent: itt járt a cár, a fejedelem.

Aki ezt nem hinné, annak megmutatják azt a sima követ, amelyre Rákóczi maga véste fel, hogy ő rakta a kút falát.

(Kárpát-ukrajnai népmonda nyomán)

Írd ki a szövegből az igéket! Határozd meg azok idejét, módját, ragozását!

102. A gyerekek többsége szereti a fantasztikus filmeket, regényeket. A televízióban gyakran láthatsz olyan filmeket, amelyek a közeli vagy a távoli jövőbe repítenek. A felsorolt témák közül válassz egyet, s írd egy rövid fogalmazást!

■ Mi lenne, ha egy lakatlan szigetre kerülnél...

■ Mi lenne, ha 2200-at írnánk.....

■ Mi lenne, ha földönkívüli emberrel találkoznál...

Fogalmazásodban húzd alá a feltételes módú igéket!

103. Ragozd el feltételes mód jelen és múlt idejében az alábbi igéket!

ad, akar, henyél

Tárgyas ragozás

Tárgyas ragozása csak a tárgyas igéknek van. Tárgyas ragozáskor az igéhez tárgyas személyragot kapcsolunk (a tárgyas személyragok összefoglaló táblázatát a személyragokról szóló tananyagban találod).

A tárgyas ragozású személyragoknak két típusát ismerjük.

Az **első típusban** csak az egyes számú és 1. személyű igealak van (mindhárom módban), amely a 2. személyű tárgyra utal a *-lak, -lek* személyrag révén (pl.: *lát-lak, lát-ná-lak, látni fog-lak; néz-lek, néz-né-lek, nézni fog-lak* stb.). Arra utal, hogy az igével megnevezett cselekvés az egyes szám 2. személyű tárgyra, azaz *rád* irányul.

A **másik típusú** a teljes ragozási sor. A személyrag (az alany száma és személye mellett) 3. személyű tárgyra utal (pl.: *lát-om, lát-od, lát-ja; néz-em, néz-ed, néz-i* stb.).

Határozott a 3. személyű tárgy, ha:

- **tulajdonnév:** *Keresd meg a térképen Ungvárt!*
- **határozott névelős névszó:** *Olvasom a könyvet.*
- **birtokos személyragos vagy birtokjeles szó:** *Barátomért föláldozom szabadidőmet.*
- **3. személyű személyes névmás:** *Látom őt a sötétben is.*
- **visszaható névmás:** *A történetek után sajnáltam magam.*
- **kölcsönös névmás:** *Úgy látom, szeretik egymást.*
- **birtokos névmás:** *Én az enyémet nem adom.*
- **főnévi mutató névmás:** *Ezt találta ki.*
- **a legtöbb -ik végű névmás:** *Mindegyiket kedvelem.*
- **a mind és valamennyi általános névmás:** *A felsoroltak közül mindet megveszi.*

- olyan jelzős szerkezet, amelyben a jelző az itt felsorolt szófajok valamelyike: *Hóditották ez országot Derék, lelkes, úri szittyák...* (Ady Endre)

Tárgyas (határozott) ragozás alaksora

3. személyű határozott tárgyra utaló

Kijelentő mód

	Igeidő		
	Jelen idő	Múlt idő	Jövő idő
E/1.	<i>vár-om</i>	<i>vár-t-am</i>	<i>várni fog-om</i>
E/2.	<i>vár-od</i>	<i>vár-t-ad</i>	<i>várni fog-od</i>
E/3.	<i>vár-ja</i>	<i>vár-t-a</i>	<i>várni fog-ja</i>
T/1.	<i>vár-juk</i>	<i>vár-t-uk</i>	<i>várni fog-juk</i>
T/2.	<i>vár-játok</i>	<i>vár-t-átok</i>	<i>várni fog-játok</i>
T/3.	<i>vár-ják</i>	<i>vár-t-ák</i>	<i>várni fog-ják</i>

Feltételes mód

	Jelen idő	Múlt idő
E/1.	<i>vár-ná-m</i>	<i>vár-t-am volna</i>
E/2.	<i>vár-ná-d</i>	<i>vár-t-ad volna</i>
E/3.	<i>vár-ná</i>	<i>vár-t-a volna</i>
T/1.	<i>vár-ná-nk</i>	<i>vár-t-uk volna</i>
T/2.	<i>vár-ná-tok</i>	<i>vár-t-átok volna</i>
T/3.	<i>vár-ná-k</i>	<i>vár-t-ák volna</i>

Felszólító mód

	Jelen idő
E/1.	<i>vár-j-am</i>
E/2.	<i>vár-d, vár-j-ad</i>
E/3.	<i>vár-j-a</i>

	Jelen idő
T/1.	<i>vár-j-uk</i>
T/2.	<i>vár-j-átok</i>
T/3.	<i>vár-j-ák</i>

Az alanyi ragozás személyragjai csak az alany személyét és számát határozzák meg.

A tárgyias ragozás személyragjai is meghatározzák az alany személyét és számát, de utalnak arra is, hogy az igéhez tárgy kapcsolódik.

Alanyi ragozása minden igének van.

Tárgyias ragozása csak a tárgyias igéknek van.

A tárgyatlan igéknek csak alanyi ragozásuk van.

Az *s*, *z*, *sz*, *dz* végű igékhez járuló *j* módjel mellett a személyragok is hasonulnak (pl.: *néz-z-em*, *néz-z-ed*, *néz-z-e* stb.).

A felszólító mód egyes szám 2. sz. a teljes alakok mellett a rövid alakok is használatosak (pl.: *várd*, *várjad*).

A *-t* végű igékhez járuló személyragok *j*-je nem hasonul és nem olvad össze (pl.: *tartjuk*, *bontjuk* stb.).

104. Melyik felszólító igealak végéről hiányzik még egy *d*? Vizsgáld meg figyelmesen az igéket, és írd le a mondatokat!

Mond és írd helyesen!

Kezd el és fejezd be idejében!

Olvasd el és old meg a feladatot!

Emeld fel, vid ki, majd rakd le!

Írd meg és küld el a levelet!

Üzend meg vagy mond meg neki személyesen!

Told meg, majd varrd meg géppel a függönyt!

Rakd kosárba, s hord ki az udvarra!

Idejében szed le, különben elrothad!

Ad nekem a könyvet, te pedig ved el a füzetet.

105. Írd le a *másol*, *szór* és a *vet* igék teljes ragozási sorát!

106. Egyre többet alkalmazzuk a *csinál* igét, még akkor is, amikor másik igét is használhatnánk. Helyettesítsd rokon értelmű igével az alábbi kifejezéseket!

tervet csinál –	elszámolást csinál –
zajt csinál –	tréfát csinál –
cirkuszt csinál –	jó hangulatot csinál –
megcsinálja az ágyat –	kicsinálja a zárat –
házi feladatot csinál –	ebédet csinál –

107. Alkoss az alábbi ige-tövek tárgyias ragozású, E/2. személyű rövid alakjával egy-egy felszólító mondatot!

megmos, tapos, végez, húz, ráz,
edz, pedz, játsz(ik), mász(ik), átúsz(ik)

AZ IKES IGÉK

állandó, felemás, változó ikések

108. Vizsgáld meg a következő vers igéit! Állapítsd meg, milyen módban, időben, számban és személyben vannak?

Tavaszi

Szelesedik, tavaszodik,
A szalonna avasodik.
A pitymallat pirosodik,
Erdő, mező csinosodik.

Erdő mélye visszhangzik,
A zöld mező pitypangzik.
A tó kéken sugárzik,
Zúg a nádas, bugázik.

(Iluh István)

Kicsi felhő gomolyodik,
Báránnyfelhő bodorodik.
A hegycsúcs kékesedik,
Zúg a folyó, szélesedik.

Tavaszi (Ismeretlen szerző műve)

A fent olvasott versben az **igék kijelentő módúak, jelen idejűek, E/3. személyűek és -ik a végződésük. Ezek az ikes igék.**

Az ikes igék ragozása néhány esetben eltér a nem ikes (iktelen) igék ragozásától.

Ikes ige			Iktelen ige		
M Ó D					
Kijelentő	Feltételes	Felszólító	Kijelentő	Feltételes	Felszólító
én eszem	enném	egyem	nézek	néznek	nézzek
te eszel	ennél	egyél	nézel	néznel	nézzél
ő eszik	ennék, enne	egyék	néz	nézne	nézzen

Tárgyas ragozásban az ikes és iktelen igék ragozása között nincs eltérés. Többes számban az ikes igék az **általános** alanyi személyragokat veszik fel.

Az ikes és az iktelen igealakok alkalmazása időközönként elbizonytalanítja a beszélőket. Egyre inkább terjedőben vannak a szabálytalan (mert iktelen ragozású) alakok: *eszek* az *eszem* helyett, *fázok* a *fázom* helyett. Ennek egyik oka az ikes ragozás. Gondolkodóba esünk a *csuklik* ige használatakor is. Ha felszólító módú alakját kell használnunk, bizony elbizonytalanodunk. A helyes igealak pedig *csukoljon*. Igyekezz te is ezt a formát használni. Pl.: *Mindent elkövetett azért, hogy ne csukoljon*. A feltételes módú alakot pedig gyakorlatilag nem használjuk.

Az ikes igéknek három csoportját különböztetjük meg:

1. állandó ikesek – mindhárom személyben ikesen ragozandók ;

Például: *fázom, haragszom, borotválkozom, találkozom*

2. felemás ikesek – az 1. és a 2. személy ingadozó, a 3. személy ikes;

Például: *költözöm vagy költözök, költözöl, költözik*

3. változó ikések – a 3. személyben ikes és iktelen alakjuk is van!

Például: *megjelen(ik), omol – omlik, egerész – egerészik.*

109. A felsorolt igék közül válaszd ki és írd le az ikes igéket!

alszik, fázik, metszik, hízik, veszik, öltözködik, viszik, gyönyörködik, gömbölyödik, körülveszik, megnézik, fürdik, iszik, túrik, játszik, szökik, költözik

110. Találd ki a találós kérdéseket!

Télen kivirágzik, meleg naptól meg elázik. *Mi az?*

Vízbe esik, eltörik, kőre esik, nem törik. *Mi az?*

Fut, megyen, meg se áll,
hanyat fekszik, fel se áll.

Ágazik, bogazik,
mégse leveledzik. *Mi az?*

Nagy meleg után érkezik,
vízzel, széllel keveredik,
S ahova csak elmehet,
pusztítja az életet. *Mi az?*

(Megfejtések: *jégvirág, hó, folyó, jégeső*)

Határozd meg az ikes igék típusát!

111. Olvasd el az alábbi szöveget! Határozd meg a közlésfajtáját! Írd ki a szövegből az ikes igéket, nevezd meg a típusukat!

Talabor

Ukrajna területe folyókban igen gazdag. Az ország területén folyik a Dnyeper, a Dnyeszter, a Duna, a Tisza, a Prut, az Ung és még hosszan sorolhatnánk azokat a kisebb-nagyobb patakokat,

folyókat, amelyek gazdaggá és termővé teszik a földeket. Kárpátalja területét is több nagyobb folyó, és sok kisebb patak szabdalja részekre. A nagyobb folyók a Borzsa, Latorca, Nagy-ág, Talabor, Tarac, Tisza, Ung.

A Talabor folyó Ukrajnában a Tisza vízgyűjtő területén folyik, több mint 91 kilométer hosszan. A Gorgánok hegyvonulaton ered 870 méterrel a tengerszint fölött. A folyó teljes hosszán hegyi jellegű.

A Talabor táplálja, tisztítja a Kárpátok legnagyobb hegyi tavát, a Szinevéri-tót. A folyó partján fekszik Kalocsa, Égermező, Csománfalva, Talabárfalu. Bustyaháza mellett ömlik a Tiszába.

A Talaboron Égermező előtt található a Talabori-víztározó (vízfelülete 20 km²), amely a Rika-Terabljai vízierőmű része. A Nagy-ágon működik az 1950-es évek második felében épült 27 MW teljesítményű Rika-Terabljai vízierőmű, amely két folyó, a Nagy-ág és a Talabor szintkülönbségéből adódó energetikai lehetőségeket használja ki. A felduzzasztott vizet egy nagy keresztmetszetű csővezetéken a közeli, de alacsonyabban folyó Nagy-ágba vezetik. Az esés közben a víz 3 turbinát hajt.

Vörösmarty Mihályt megihlette a folyó költői elnevezése, és a *Zalán futásában* a folyó nevét személynévvé változtatta.

(Kárpátinfo. ma)

112. Másolás közben tedd a megfelelő alakba (mód, idő, személy, szám) a zárójelbe tett izes igét, és elemezd a kapott igealakot!

1. Borozgatánk apámmal, (iszik) a jó öreg ... (*Petőfi Sándor*)
2. Tanyán (lakik) most, mely úgy élt, úgy él emlékeimben, mint vitathatatlan szép sziget. (*Illyés Gyula*)
3. Voltak, akik (megesküszik) rá, hogy az, aki beszélt, dehogy is volt az paraszt. (*Móricz Zsigmond*)
4. Nosza, rajta, jó katonák, (iszik) egészséggel! (*Kuruc nóta*)
5. Kertész leszek, fát nevelek, kelő nappal én is kelek, nem (törődik) semmi mással, csak a beojtott virággal. (*József Attila*)

113. Írd ki a részletből az ikés igét, határozd meg a csoportjukat!

Sötét van; ámbár a felhő szivén
Tűz-fájdalomként gyakran átnyilallik
Egy-egy villámlás – egy rövidke fény –
Mire a felleg kínmoraja hallik,
Stb. – De minek vesződöm én
Ezekkel? Innen-onnan meghajnallik
S addig benézünk a csósz-kaliba
Méccsel világított titkaiba.

(Petőfi Sándor Bolond Istók)

HIÁNYOS RAGOZÁSÚ IGÉK

Hiányos ragozásúak azok az igék, melyeknek a ragozási sorából egyes alakok hiányoznak.

1. A *nincs, sincs* igéknek csak kijelentő mód jelen idejének egyes és többes számú 3. személyű alakjai vannak meg (pl.: *nincs, nincsen, nincsenek; sincs, sincsen, sincsenek*).

2. A *gyere, gyerünk, gyertek* igék csak a felszólító értelmű alakokban fordulnak elő, s ezek is csak az egyes szám 2. és a többes szám 1. és 2. személyében.

3. A *szokott* ige minden alakja múlt idejű (pl.: *szoktam, szoktál, szoktad, szokott, szoktuk volna, szoktunk volna* stb.), a jelentése azonban a jelenre vonatkozik.

4. A *tetszik* ige, mely az udvarias társalgás nyelvében szerepel, csak harmadik személyben, magázásban használatos mindhárom módban, jelen és múlt időben.

A személytelen igék

A *kell, lehet, illik, tetszik* igék egyes számú 3. személyű (bármilyen módú és idejű) alakjait gyakran használjuk **személytelenül, főnévi igenévi alannyal**. Ilyenkor nem tehető ki melljük a személynévmási vagy más főnévi alany. A cselekvő legfeljebb *-nak, -nek* ragos határozószóval vagy abból alakult személyragos határozószóval lehet megnevezve.

Például:

Személyes formák	Személytelen formák
én kellek a szerephez	szerepelni kell (nekem)
te kellesz a szerephez	szerepelni kell (neked)
ő, Péter kell a szerephez	szerepelni kell (neki, Péternek)

Személytelen igeként használatos a többszófajú (főnévként és melléknévként is élő) *muszáj és szabad* szavak is. Pl.: *Szabadna* megismernem a forgatókönyvet? (mi szabadna?); *Muszájna* meg tudni az eredményt (mit muszájna?)

Az egyszemélyes igék

Vannak olyan igéink, amelyek jelentésük miatt csak harmadik személyben használatosak.

Például: *történik, özőnlik, áramlik, alkonyodik, havazik, vilámlik, gomolyog, zuhog, csepereg, nyikorog, csikorog* stb.

114. Személyes vagy személytelen az ige az alábbi mondatokban?

1. Nem kell idő előtt a dolgozatot leadni. 2. Sok energia kell a fizikai munkához. 3. Illik hozzám a szerepem. 4. Nem illik társaságban hangosan beszélni. 5. Már jó meleg van, lehet fürödni. 6. Vegyetek sapkát és sálát, mert hideg lehet. 7. Muszáj a békesség kedvéért tanulni. 8. Szabad a tanterem órák után? 9. Szabad a gyerekeknek az udvarra menni? 10. Hogy tetszik lenni? 11. Muszáj volt most ezt megkérdezned?

115. Az alábbi szavak közül írd ki az egyszemélyes igéket!

csattog, csobban, csobog, csordogál, folyik, folytat, ömlik, repeszt, szakít, szakad, nyikorog, nyivákol, habzik, gondolkozik, történik, hírlik, híresztel, csurran, mosolyog, gomolyog, szítál, zuhog, morog, hamvad, szenved, havazik, szépítkezik, rendezkedik, hajnallik

HELYESÍRÁSI TUDNIVALÓK

A kijelentő módú igék helyesírása

116. Több magyar költőről tanultunk már, akik jártak vidékünkön. Számos vers született egy-egy helység bemutatására. *Szabó Lőrinc* is felkereste Tiszaújlakot és a *Tücsökgzene* című kötetének egyik versében megörökítette itteni élményeit.

Tiszaújlak

Néha bementünk Újlakra, a kis
mezővárosba. Ott már vonat is
volt, s állomás, aszfalt és üzletek.
Gyalog mentünk, vagy, hogyha szekeret
kaptunk, Bökénynek, a vashídon át.
Révészek és komp szelte a Tiszát;
a becsi part még Szatmár volt, s az, a
másik, az északi, már Ugocsa;
s ahogy lebegtünk az áradt vizen,
szálfák úsztak mellettünk sebesen,
szétrombolt tutajok; de épek is.
Ha szekér vitt, én voltam a kocsis.
És Újlakon? Hogy mi a búzaár.
Hol van jó fazék, a pap tudta már.
Lámpabél? Megvan. S mi is még, mi kell?
Tanító úrnak cigarettahüvely.
Vásár, cigányok. Aztán gyí, haza!
S tutajosokkal álmodtam éjszaka.

- 1.** Keresd ki, és írd le az igéket! Minden ige mellé írd le a jelen idejű alakját is!
- 2.** Ragozd el kijelentő mód jelen és múlt időben az *úszik* igét!

117. Pótold az igék hiányzó betűit, olvasd fel helyes kiejtéssel!

*alak...t, alak...l, tudós...t, mozd...t, mozd...l, mer...t, mer...l,
szép...t, szép...l, ford...t, szám...t, gyors...l, mély...l, apr...t, szak...t*

Fogalmazd meg a szabályokat!

118. Tedd a következő igéket múlt időbe! Milyen szabályt fogalmaznál meg?

szalad, kér, néz, játszik, emlékezik, forral, indul, akad, kever, szárad, emel, olvas, magyaráz, hív, szólít, szaval, udvarol, másol

A felsorolt igék közül melyek tárgyas igék? Hogyan ismerted fel őket?

119. Válaszolj a következő kérdésekre jövő időt kifejező szerkezetekkel!

*Elovasod holnapra a mondát?
Lerajzolod a téli tájat a kiállításra?
Visszahozzátok a könyvtárba a könyveket?
Megnézitek a gyerekek előadását?
Elkéritek az órarendet az osztályfőnöktől?*

120. Versenyezzetek! Ki tudja gyorsabban elolvasni a következő szöveget!

Tréfás nyelvelde

Lili lengő liliomát legelik le lila libák.

Inci incifinci s icipici triciklin cincog: cin!

Pipacsot pirossá ki pirongatott? Nem az a pipiskedő kis pipi ott?

Hattyúk a hat tyúkot ott hagyták. Hagyjuk hát!

Mimi, hogy ad az illemre, csak immel-ámmal mímelte.

Hosszú orrát bosszús boszorka beütötte koszorús szoborba.

Teringette! Ez a hering keringett-e?

– Addig nem, míg Terink ette.

(Lelkes Miklós)

Keress ki a szöveg igéit! A tanultak alapján mondd el azokról mindent!

121. Olvasd el *Tompa Mihály* gondolatait, foglald össze mondanivalóját! Csoportosítva írd ki a szövegből a tárgyatlan, az alanyi és tárgyas ragozású igéket!

Megrendítő a szó, ha ünnepélyes esküre emelkedik; magasztos, ha az ártatlant védi, a szenvedőt vigasztalja; rettenetes, ha

vádol és büntet. Sebez és gyógyít, öl és elevenít, lángba borítja s megsápasztja az arcot, a szemben könnyeket fakaszt; meggyorsítja, elállítja a szív dobogását. Ragad, mint a rohanó ár, tündöklik, mint a szivárvány, vakít, mint a villám. Az okos valóságnak drága kincse, méltósága és dicsősége!

122. Alakítsd át a következő múlt idejű szöveget jelen idejűvé!

Panni egész délután azon gondolkodott, hogy mit vegyen fel este barátnője születési bulijára. Hirtelen megpillantotta a szekrényben a csíkos ruháját. Máris kezébe vette és felpróbálta. Nézegette magát a tükörben. Nem tudta eldönteni, hogy elég csinos lesz-e benne. Kikérte édesanyja véleményét is, aki jóváhagyta a választását.

A felszólító módú igék helyesírása

1. A felszólító mód -j jele a szótövek nagyobb részéhez -j alakban járul.

2. A -t végű igéket felszólító módban hosszú sz-szel (ssz), s-sel (ss) és cs-vel (ccs) ejtjük. Az ssz-szel és ss-sel ejtetteket így is írjuk (lássátok, halásszál), a cs-vel (ccs-vel) ejtetteket azonban ts-sel (tanítsatok).

3. A fő, nő, szó, lő, ri, ró, nyű igék felszólító módú alakjában az ingadozó kiejtés ellenére rövid -j-t írunk: főjön, nőjön, lőjön, rójon, ríjon, nyűjön.

123. Keresd ki a következő igék közül a felszólító módú igéket!

mondjatok, adjunk, kértünk, szelek, szóljunk, adok, fogjátok, merjetek, kentük, kerestük, hordjad, emeljétek, emeltem, emeljem

Milyen mássalhangzótványok érvényesülnek a fenti felszólító igékben?

124. Írd le a meghall, ellök, bevall, megkeres, elhalaszt, eltol, meghúz, felépít, ledönt, kifáraszt, elhisz, megiszik, megtold, elküld, elmond igék egyes szám 2. személyű rövidebb felszólító alakját a tárgyas ragozásban!

Milyen árnyalati különbség van a rövidebb és a hosszabb alakok jelentése között?

125. Határozd meg a versrészletek múlt idejű igéinek igemódi jelölőjét!

Ne menj, édes szolgám, jaj, ne menj messzére,
Egész Nagyfalunak keserűségére;
Jaj, ne hagyj bitangul az ős Toldi házat,
Ne taszítsd a sírba jó édesanyádat.

(*Arany János: Toldi*)

Ám no hiszen legyen úgy, úgymond, áldjon meg az isten,
Csak lendíts valamit, mert héj, nagy bűn a henyélés.

(*Fazekas Mihály: Lúdas Matyi*)

Ne nézz reám, süsd le szemed –
elégeti a lelkemet!
De hisz úgyszem szeretsz engem,
Égjen el hát árva lelkem!

(*Petőfi Sándor: Ez a világ milyen nagy...*)

Makacs szánkra fegyelmet
izzó jogarral égess,
csak őrizz meg bennünket, édes,
édes anyanyelv!

(*Vári FABIÁN László: Illyés Gyula fejfája előtt*)

126. Olvasd el figyelmesen a következő szavakat! Írd ki oszlopokba csoportosítva a felszólító módú igéket úgy, hogy az egyik oszlopba jelen van, a másikban viszont hiányzik a *j* jel! Válaszodat indokold meg!

beszéljetelek, búsuljon, éljen, fájjon, fejjel, figyelj, folyjon, folyója, fütsünk, héja, hulljanak, ijedten, járjad, jusson, játsszad, készüljetelek, majom, menjen, mosolyogjunk, pajtás, segítsünk, siessen, tájat, tisztítsa, tojások

A feltételes módú igék helyesírása

127. Pótold a hiányzó betűket a következő képzett szavakban! Olvasd el őket hangosan!

iri...kedik, szerző...tet, veszélye...tet, foga...kozik, tartó...kodik, ébresz...get, mo...dat, ké...zel, hara...dál, halla...szik

Állapítsd meg, hogy a helyesírás melyik alapelve érvényesül írásmódjukban!

128. Az alábbi szemelvényből írd ki a feltételes módú igéket és elemezd alakjuk szerint!

Volnék kis pacsirta, hogy zenghetne dalom
Harmatos, virágos, illatos hajnalon;
Hogy magasztos ének szárnyain lebegve
Merülhetnék mélyen a fényes egekbe;
Hogy lerázván a föld minden szennyét, porát,
Innám egy dicsőbb lét isteni mámorát;
Majd elszenderülve boldog csalódáson,
Édes álom lenne – ne fájna bukásom.

(Arany János: Hiú sóvárgás)

Akkor megcsókolja szüleinek kezét,
Búcsúzik örökre; nem használ a beszéd;
Anyja szépen kéri: „Ugyan hova mennél?
Hol hálnál az úton? Mit innál? Mit ennél?
Ne menj el galambom! Ne menj el virágom!
Ki lesz akkor az én kedves kis leányom?
Ha te engem itt hagysz, ugyan hova legyek?”
Gondolá a rossz lány: azért is elmegyek.

(Arany János: Juliska elbujdosása)

129. Írj egy történetet az alábbi igék felhasználásával! Az igeragozáson ne változtass!

tanulj, oltotta, termett, juthatna, zavarod, kezdte, várj, megfenyítelek, szólt, kérem, méltóztassék, iszom, van, tudnám, zavarod, mordul, tudom, szórt, vagyok, mondja, ad, voltál, nincs, utálják, hallottam, becipeli, megeszi

Az igekötő

egyenes, megszakított, fordított szórend

Az igekötő olyan viszonzó, amely az igéhez járul. Jelenlétét a beszédben, az írásban alig vesszük észre, pedig az igekötő az igének nagyon is fontos társa, kísérője. Azok az igék például, amelyek mozgást, helyváltozást jelentenek, igekötő nélkül nem közölhetnék a mozgás irányát. A *megy* ige csak igekötővel tájékoztat arról, hogy *merre megy* valaki: **bemegy, ki-megy, átmegy, lemegy, felmegy, visszamegy** stb.

Vizsgáld meg a következő mondatok kiemelt igéit!

*Levelet **írok** a távol élő nagymamámnak.*

***Leírtam** a házi feladatot, majd sétáltam a barátnőmmel a parkban.*

*Matematikaórán feladatokat **oldottunk**.*

***Megoldottam** az ellenőrző dolgot minden példáját.*

Ezekben a példamondatokban az igekötők azt fejezik ki, hogy a cselekvés eredményesen befejeződött. Az is előfordulhat, hogy egy cselekvés nem jól sikerült: *Addig néztem a gyönyörű házakat, hogy **elnéztem** a házszámot; Aki sózza a levest, vigyázzon, nehogy **elsózza**; Aki érti a viccet, nevet rajta, de aki **félreérti**, az megsértődik.*

Ha nem volnának igekötők, akkor mindegy volna, hogy ki *mit mos*. A valóságban különböző cselekvést végzünk akkor, amikor **kimossuk** a fehérneműt, **megmossuk** a kezünket, az edényt **el-mossuk**, az ajtót **lemossuk**. A felsorolt igéknek más a jelentésük, de mégis közös bennük a *mos* ige alapjelentése.

Mi történik a következő igekötős igék sorozatában?

Néha **melléfogott** (= tévedett); **belefogott** a takarításba (= hozzákezdett); **felfogta** a kérésemet (= megértette); a vállalkozás **kifog** rajta (= nem tudja végrehajtani); **ráfogják** a lopást (= alaptalanul vádolják). Ezekből az igékből már eltűnt a *fog* ige (= a kezével tart valamit) alapjelentése. Az igekötők teljesen megváltoztatták a *fog* ige eredeti jelentését.

Az igekötők az igehez kapcsolódó szavak.

Sokféle szerepük van: megjelölik a mozgás irányát, vagy azt jelzik, hogy a cselekvés befejeződött, eredménnyel járt. Azt is kifejezhetik, hogy a cselekvés rosszul sikerült.

Vannak olyan igekötős igék, amelyekben az ige eredeti jelentése teljesen megváltozik.

Az igekötő tárgyassá teheti az igét.

Például: *nevet – kineveti a barátját, harcol – kiharcolja az igazát, ül – lovat ül, fut – lefut stb.*

Az igekötő szórendje lehet:

- **egyenes szórendű:** *elolvas, feltekint, lemegy, átölel stb.;*
- **fordított szórendű:** *megy vissza, olvas el, tud meg stb.;*
- **megszakított szórendű:** *meg se tud, el nem képzél, át is lép stb.*

A magyar nyelvben megközelítőleg 130 igekötő van, többségük többszótagú.

130. Mi történik, ha a *beszél* igét különböző igekötővel látjuk el? Magyarázd meg a szavak értelmét!

rábeszél, lebeszél, kibeszél, félrebeszél, visszabeszél, mellébeszél, megbeszél, bebeszél, belebeszél, összebeszél

1. Foglald mondatba az igekötős igéket!
2. Tudnál-e még más igekötőt is illeszteni a *beszél* igehez? Sorold fel ezeket az igekötős igéket!

131. Írd le jövő időben a következő igekötős igéket!

átolvas, visszanez, rámutat, szétrak, nekilát, összecsomagol, elszalad, lejön, megdicsér

132. Az iskolában gyakran hangzanak el a következő mondatok:

Péter teljesen beindult Katára.

Beájultam, amikor észrevettem a barátnóm új pólóját.

Bepótolom az anyagot, amiről lemaradtam.

Bevállaltam még egy dolgot.

Ugye bejósoltam, hogy röpdolgozatot írunk?

Bekavartam egy illetőnek.

1. Magyarázd meg, mi a különbség a két forma között!
2. Írd le másképpen ezeket a mondatokat!

- 133.** Pótold az alábbi szövegben a megfelelő igekötőt és a múlt idő jelét!

Fütyülve, dudorászva jö... az őszi szél, ...kap.... a két kis magocskát, és vi...e őket. Az egyik magocskát jó kövér szántóföldbe ejte...e, a másikat pedig egy meredek sziklafalhoz vág... . A magocska ...gördül... a sziklafalon, és ...állapodo... egy kis mélyedésben. Tel...-múl... az idő, s amikor ...olvald... a hó, tavasz le.... ...búj... a földből az új hajtások.

- 134.** Pótold az alábbi szólásokban, közmondásokban az igekötős igét! Magyarázd meg a jelentésüket!

1. *A nagy hal ... a kis halat.* 2. *Majd ... a bőréből.* 3. *Holló a hollónak nem ... a szemét.* 4. *... a szög a zsákból.* 5. *A jég hátán is* 6. *A jóból is ... a sok.* 7. *... a kenyere javát.* 8. *Addig jár a korsó a kútra, míg ... törik.* 9. *Nem ... a kutya a telet.* 10. *... a ló másik oldalára.*

- 135.** Olvasd el kifejezően a részletet! Írd ki a részletből az igekötős igét!

A kis Nyilas sebesen kifutott az udvarra, hogy utolérje Gimesit, s megmondja neki, hogy a latintanár azt mondta, hogy neki muszáj elmenni, de már sehol sem látta, pedig kiment utána egészen a Csokonai-kertig. Akkor addig ácsorgott, hogy a konviktusban is csengettek, s ő a könyveivel lélekszakadva futott fel a második emeletre, már mindenki elment, akkor lerohant, s elkésve érkezett az ebédhez.

Gulyásleves volt és tejbekása, jóízűen megette, a sok kanálcsergés, tányércsergés egészen jól hatott rá, mikor az ebéd végén a szénior felállott, s elmondta az imádságot, ő még evett, a szája tele volt kásával, s ami a tányéron maradt, azt még futva bekapta.

(Részlet *Móricz Zsigmond* Légy jó mindhalálig c. regényéből)

konviktus – valamely tanintézet mellett működő, bentlakást, étkezést, tanulmányi felügyeletet nyújtó intézmény; **szénior** – a kollégiumi diákság vezetője, utolsó éves teológus

136. Kapcsolj igéket a megadott igekötőkhöz!

össze, vissza, oda, szét

Az igekötők helyesírása

• A szótárakban az igekötő az ige előtt áll, és **egybeírjuk** azzal:

Például: *leáll, kinéz, felmászik, elír, befalaz* stb.

• Ha az igét tagadjuk, ha az igével felszólítunk, vagy ha egy hangsúlyos szó van az ige előtt, akkor az igekötő elválik az igtől, és az ige mögé kerül:

Például: *Attila **elolvasta** a regényt. – Péter nem **olvasta el.** **Megtanulod** a verset a következő órára? – **Tanuld meg** a részletet! **Elköltözik** a szüleitől? – Egy hét múlva **költözik el.***

• Ha az igekötő és az ige közé egy másik szó kerül, megszakad a szórend, és a szavakat különírjuk:

Például: *Átírájtok? – **Át kell** írni. Elhozod? – **El fogom** hozni. Megteszed? – **Meg tudom** tenni. Átnézték? – **Át is** nézték. Beépítjük? – **Be lehet** építeni. Megfogod? – **Meg szeretném** fogni. **Megtanulod?** – **Meg akarom** tanulni. Elfáradtál? – **El se** fáradtam.*

• **Kötőjellel** írjuk:

- a megismételt igekötőt: *fel-feláll, be-benéz, át-áttekint;*
- a régies hangulatú halmazott igekötőket: *el-felmondanak, el-betették;*
- az igekötőt, ha elmarad mellőle az ige, de egy másik igekötővel utána megismétlődik: *át- és beír, ki- és benéz* stb.

• **Nem igekötők és nem írjuk egybe az igével:**

- az ellentétes viszonyú összetett határozószókat: *fel-le sétál, ki-be szaladgál* stb. kivétel: *összevissza;*
- a fokozott határozószókat: *kijebb lép* (de: *kilép*), *összébb tol* (de: *összetol*).

137. Egyes költők ügyesen játszanak a helységnevekkel a verseikben. Ezekből kapsz ízelítőt.

Gyalókára gyalog mentünk,
Vencsellőre elcsellengtünk.
Görgetegen átgörögtünk,
Tizzasülyön elsüllyedtünk...

Mecsekszakálra mekegve
kecskepatákon mentünk be, ...
– szemünk, szánk tátva
így értünk Tátra,
s bedugtak, mert nem köszöntünk,
Zsákán egy zsákba.

(Részlet *Csukás István* Gilice-síp c. verséből)

Messze vagyunk VÁRADOKtól
pedig ott már vár a doktor.
SÁRVÁR, VÁRADOK,
addig el is fáradok.
MAGLÓCÁN megpihentünk,
MARTÉLYon kvártélyra leltünk.
Bú ért BUZSÁKon:
kilukadt a búzás zsákom!
ALSÓTOLDon toldják,
FÓTon megfoltozzák,
VARSÁDon a szád bevarrják.

(Részlet *Tarján Iza* Ungon –Berken c. verséből)

1. Keresd ki a versekből az igekötős kifejezéseket!
2. Írd le a talált igekötős igéket mindhárom szórendi formában!

138. Írd le helyesen tagolva a következő igekötős igéket!

*felfelriad, előrehátramosz, bebetér, kibejár, ideodaröpköd,
összevisszacsapong, összeösszenéznek, felfelsőhajt, megmegáll*

139. Olvasd el a következő, vidékünket bemutató cikket!

Szerednyei vár

A szerednyei várrom különleges helyet foglal el Kárpátalja műemlékei között. A legősibb középkori típusú várak közé tartozik, romos állapotában is megőrizte régi jellegét.

A település Ungvár és Munkács között félúton, a szőlővel beültetett dombok között terül el. Szerednyére beérve az út jobb oldalán álló egykori malomépületnél forduljunk jobbra, hogy elérjünk a várromhoz.

Szerednye környéke már többezer évvel ezelőtt lakott volt. Erről több régészeti lelet tanúskodik. Az ásatások során előkerültek egy neolitikumi lakótelepülés (időszámításunk előtti IV. évezred), valamint egy bronzkori (időszámításunk előtti II. évezred) nyo-

mai. A község neve valószínűleg szláv eredetű, bizonyára arra utal, hogy a település félúton van Ungvár és Munkács között.

A XV. században Szerednye mezővárosi rangot kapott, bizonyos kiváltságokkal rendelkezett, főleg a kézműipar és a kereskedelem fejlesztése terén.

A szerednyei borok már akkor nagy keresletnek örvendtek, Európa több országába szállították azokat, többek között Nagy Péter orosz cár udvarába.

A szerednyeiak tevékenyen részt vettek II. Rákóczi Ferenc felszabadító harcában, vitézül küzdöttek seregében. A kuruc felkelés leverése után az osztrák csapatok kegyetlen bosszút álltak a községen, nem kímélték az asszonyokat, gyerekeket, idős embereket sem. Lakosai az erdőbe menekültek a bosszúálló csapatok elől.

A szerednyei vár romjai a község délnyugati részén egy kisebb dombon állnak. A vár tulajdonképpen egy egyedülálló négyzetes alaprajzú toronyból állt. Mérete 18,50x18,50 méter, a falak vastagsága 2,65 méter. A vár faragatlan kövekből épült, de a falak

külső felületein a köveket simára csiszolták, magasságuk eléri a 12 métert.

A vártoronynak valószínűleg három szintje volt, legalábbis erre utalnak a gerendafészkeknek a belső falfelületeken látható üregei. A várat három széles sarkain lekerekített négyzet alakú sáncárok veszi körül, valószínűleg ezen csak csapóhídon át lehetett megközelíteni a bejáratát.

A szerednyei várat valószínűleg a templomos lovagrend a XIII. század elején építette. A lovagrend feloszlatása után a Szatmár megyei jánki pálos kolostor szerzetesei vették azt birtokukba. Később az ungvári vár urainak birtokába került. Egy legenda szerint egykor földalatti alagút kötötte össze az ungvári várral. A vár a XVIII. század elejéig működött, fontos szerepet töltött be az Ungvárt Lemberggel összekötő kereskedelmi út védelmében. Később elvesztette jelentőségét, építményei a Rákóczi-szabadságharc után romlásnak indultak, újjáépítésükre már nem került sor.

(Folyóiratból)

Írd ki az igekötős igéket! Indokold meg az igekötő szórendjét!

140. Egészítsd ki az alábbi igekötős igékkel a szólásokat, közmondásokat!

kibújt, túljár, kidobják, visszajár, eltörik, felkopik, megöregszik, megtalálja, átesik, bejön

..... az eszén.

..... az álla.

..... a mécses.

Kölcsön kenyér

Aki kíváncsi, hamar

..... a szeg a zsákból.

..... az ajtón, az ablakon.

Zsák a feltját.

..... a ló másik oldalára.

Mit jelentenek ezek a szólások, közmondások? Magyarázd meg a jelentésüket!

A FŐNÉV

A főnév fogalma és fajai

köznév és tulajdonnév

141. Olvasd el a következő szöveget! Figyeld meg a kiemelt szavakat! Mi mindennek van neve?

Az Ung völgyében, az Uzsoki-hágóig vezető út mentén, magas vulkanikus sziklahegy tetején található a nevickei várrom. A várnak fontos stratégiai szerepe volt: a Vereckei- és az Uzsoki-hágóhoz vezető út ellenőrzése. A vár mindenkor az ungvári vár birtokosainak tulajdonát képezte.

Számos legenda, monda fűződik a várhoz. Itt élt a kegyetlen Denikő, a varázserővel bíró amazon, aki pogány módra sanyargatta a környék népét. A néphagyomány szerint a vár építésekor a mész közé anyatejet kevertetett, hogy ellenállóbbak legyenek a falak. Csak Mátyás királynak sikerült megfékeznie, párviadalban győzte le.

(Irka)

Láthatod, a szöveg egyik leggyakrabban használt szófaja a főnév. Nagyon sokféle jelet és ragot kaphat. Jelentéstartalmából hiányzik a mozgás és a változás eleme. Ezért olyan gyakori a leírásokban.

Ha mi beszélünk egy utazás vagy kirándulás élményeiről, mi is azt mondjuk el, amit láttunk, tapasztaltunk. Elbeszéléseink főnevei szintén az érzékszerveinkkel felfogott valóság egyes részleteit, jelenségeit közvetítik.

Vajon csak azt ismerhetjük meg a világból, amit látni vagy hallani? Hogyan válaszolnánk erre a kérdésre, ha elolvassuk a következő versrészletet?

*S erény vagy bűn, öröm
Vagy bánat, miben élt,
Sírjánál írva lesz,
A nép ítéletén.*

Vörösmarty Mihály: Az ember élete

Nemcsak a költők, hanem mi is sokszor beszélünk olyasmiről, amit nem lehet látni, érzékszerveinkkel nem lehet tapasztalni, de mégis tudjuk, hogy van. Amikor a gondolatainkban és az érzéseinkben létező valóságról beszélünk, akkor is főneveket mondunk.

Amit a világból megismerünk, főnévvel nevezük meg.

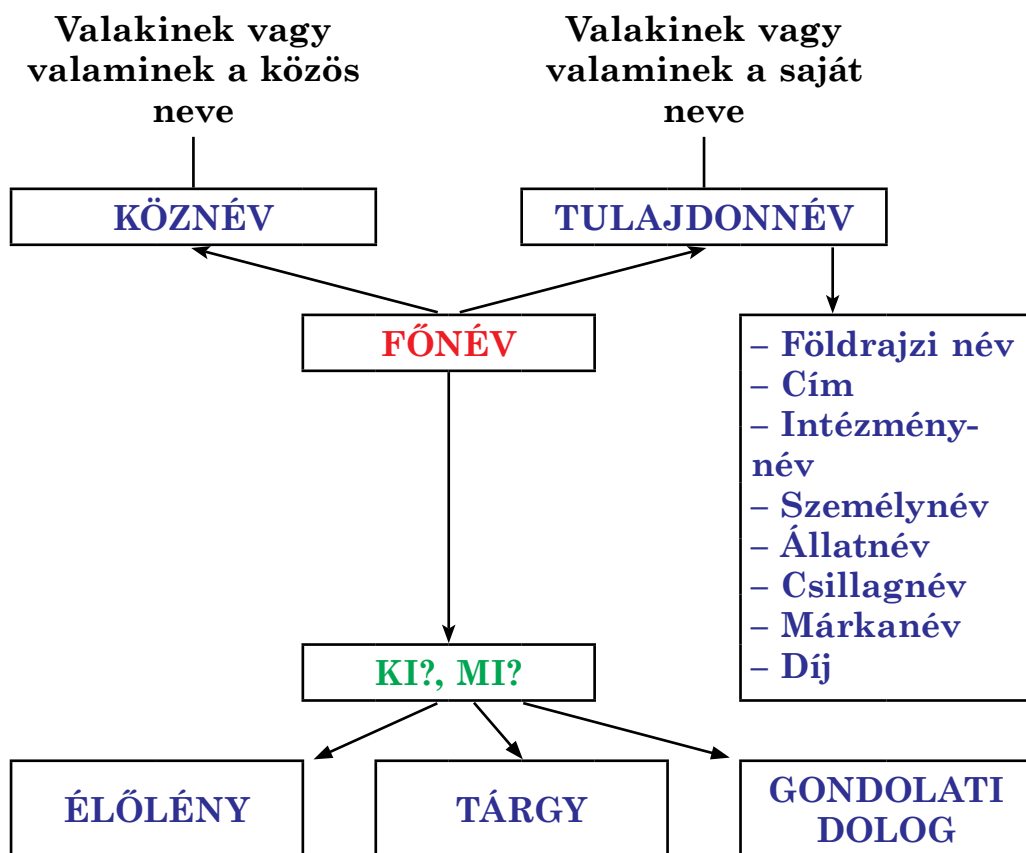
A főnév a valóságban is létező, vagy ilyennek képzelt élőlények, élettelen tárgyak vagy gondolati dolgok nevét jelöli. A főnév a mondatban legtöbbször az *alany* szerepét tölti be.

A főnevek jelölhetnek valóságos vagy ilyennek gondolt fogalmakat (*vár, amazon*), ezek a **konkrét főnevek**. A főnevek megnevezhetnek elvont fogalmakat, jelenségeket is (*szerep, varázserő*), ezek az **elvont főnevek**.

A főnév két fajtája a **köznév** és a **tulajdonnév**. A köznév több egyforma dolog közös neve (pl. *út, sziklahegy* stb.), a tulajdonnév valakinek vagy valaminek a saját, megkülönböztető neve (pl. *Ung, Denikő* stb.).

A főnév élőlényeket (ember, állat, növény), (érezékszerveinkkel tapintható) tárgyakat, jelenségeket, (gondolatainkban létező) fogalmakat megnevező szófaj. Kérdései: *ki?, mi?* Két fajtája a köznév és a tulajdonnév. A tulajdonneveket a köznevektől nagy kezdőbetűvel különböztetjük meg.

142. A legtöbb főnév végén hosszú **ú, ű** fordul elő, vannak azonban kivételek. Melyik szó végén kell kitenned vagy javítanod az ékezetet?

alku, boru, áru, ágyu, dugattyu, borju, fiu, kátyu, gyanu, balyu, koszoru, daru, hamu, tanu, szu, eskü, Samu, gyüszü, gyepü, lapu, adu, betü, csengettyü, Icu, szivattyu, pörgettyü

143. Egészítsd ki a hiányzó magánhangzóval a következő jótanács szavait!

Jól jegyezd meg, kedves komám, Samu!
alk..., ár..., baly..., dar..., fal..., gyal..., ham..., kap..., sar..., zsal..., mindegyik végén az.....!

144. Sorold betűrendbe a következő szavakat, másold le!

1. béka, macska, zsiráf, cica, kutya, egér, hal, tigris, orosz-lán, krokodil

2. Budapest, Szekszárd, Debrecen, Siófok, Kistarcsa, Nagytarcsa, Cegléd, Pécs, Győr, Miskolc, Esztergom

3. autó, alma, atlasz, ananász, ajtó, anyu, apu, anyó

4. medve, manó, meleg, móka, Misi, Mari, majom, mulat, mama

5. Juhász Gyula, Gárdonyi Géza, Jókai Mór, Móra Ferenc, Fehér Klára, Zelk Zoltán, Benedek Elek, Arany János

145. Olvasd el a szósorokat, majd húzd alá a többes számú főneveket!

*nézek, írok, betűk, tollak, szállók, utak, nyak, sakk, gyíkok, hidak, vizek, hiszek, gyűrűk, hullók, kakukk, köpenyek, kiállítá-
sok, könnyek, rakodik, rejtőzik, rikkantottak, szegfűk, vízilovak,
tyúkok, patak, könyvek, írók, úszik*

146. Írd ki az alábbi szavak közül a **-t** ragos főneveket!

*vesszőt, alagút, tollat, állít, tolat, autót, bakancsot, befőtt, bic-
cent, csillagot, dicséret, díjat, esőt, köszönt, függönyt, hirdet, húst,
kiáltást, koccint, kesztyűt, vizet, hidat, nyulat, nyilat, négyzet,
nyit, őrt, odút, rút, lesújt, súlyt, sült*

A köznévfajtái

konkrét és elvont főnevek

A köznévfogalom általános fogalmat nevez meg, több egyforma dolog közös megnevezése. Kérdése: *ki?, mi?, kik?, mik?, mit?, kiből?* stb. A közneveket mondaton belül általában kisbetűvel kezdjük.

A köznévfogalom lehet:

1. **KONKRÉT főnév:** valóban létező, vagy ilyennek képzelt dolgok stb. nevei.

Például: *gyerek, asztal, patak, ház, kutya, palota* stb.

A konkrét főnévfogalom lehet:

• **Egyedi név:** egyes számban egyetlen dolgot jelöl, hasonló egyedek közös neve.

Például: ruha, fiú, kutya, könyv

• **Gyűjtőnév:** több egyedből álló csoport neve, amely egyes számban is az egészet jelenti.

Például: lakosság, hegység, erdő, nép, katonaság

• **Anyagnév:** a megnevezett anyag legkisebb része ugyanolyan, mint az egész. **Például:** vas, fa, műanyag, tinta, zsír, liszt

2. ELVONT főnév: önmagukban nem létező elvont fogalmak, a mindig valamihez tartozó cselekvés megnevezői.

Például: igazság, jog stb.

147. Olvasd el a szöveget! Határozd meg közlésfajtáját! Írd ki a szövegből a főneveket, zárójelben tüntesd fel a fajtáját!

Az őszi sok munkát ad a földeken gazdálkodó embereknek. Azzal, hogy betakarították a termést, felszedték a krumplit, zöldséget, cukorrépát, céklát, leszüretelték a szőlőt, a téli almát, körtét, nincs vége a mezőgazdasági munkáknak.

Felszántják, megtrágyázzák az elfáradt talajt, hogy az elkövetkező évben is jó termést hozzon, majd bevetik gabonával. A vetőmagok a téli hótakaró alatt szunnyadnak, majd tavasszal a nap melengető sugarai hatására szépen kizöldülnek. Nyár közepére, végére újra termést hoznak, amit learatnak, leszednek. Ez a körforgás évről évre megismétlődik.

148. Javítsd ki, és írd le helyesen a következő egyedi neveket!

bakkancs, szöllő, köppeney, kivánság, vizilabda, bujócska, dícséret, póstás, utikönyv, kőrút, tüzijáték, ígéret, kőrözött

149. Keresd ki a szövegből a főneveket, határozd meg a fajtájukat!

A gombaszedés mindenkor kedves szórakozásom volt. Nem az asztalért szedtem, hanem valami érdekeset éreztem a keresgélésben és a rábukkanásban.

A legelő egy kis futamodásnyira volt tőlünk, s eső után bőven termett ott az illatos, vörhenyes csibegomba. Szárazságban meg a pöffeteg fehérlett mindenfelé. Élvezett volt erre rálépni s elpukkantani.

De legjobban a csiperke gombának örültem. Ha jót találtam, mindig gyönyörködtem a fehérségében, alsó gyöngye pirosságában és az illatában.

(Részlet *Gárdonyi Géza* gyermekkori emlékeiből)

150. Írd le minden lehetséges helyen elválasztva az alábbi közneveket!

rendőrség, visszhang, feladat, vasútállomás, kisasszony, könyvtár

151. Csoportosítsd az alábbi közneveket a tanult szempontok szerint!

vas, tömeg, kapu, tudás, virág, csontozat, kő, bűn, fa, gondolkodás, katonaság, nádas, víz, igazgató, nyáj, jóság, tej, ménes, ház, mérnök, béke, tinta, konda

152. Sorold be az alábbi főneveket a konkrét és az elvont főnevek csoportjába!

becsület, kormány, tündér, metafora, király, forradalom, gyümölcs, tűz, fizika, tavasz, boszorkány, diákság, fáradtság

153. Konkrét vagy elvont főnév az *írás* az alábbi mondatokban? Gyűjts hasonló példákat!

Az írás fárasztotta. Átvette az írást.

A tulajdonnév fajtái és helyesírásuk

személy-, állat-, földrajzi, égitest, intézmény-, márkanév, cím

A tulajdonnév **valakinek vagy valaminek a saját, megkülönböztető neve.**

A tulajdonnevek fajtái:

- Személynév (*István, Ágnes*)
- Állatnév (*Bodri, Ráró*)
- Földrajzi név (*Alföld, Balaton, Budapest*)
- Égitestek nevei (*Nap, Föld*)
- Intézménynév (*Magyar Olimpiai Bizottság*)
- Címek (*Légy jó mindhalálig*)
- Márkanévek (*Opel, Adidas*)

A személynevek

A tulajdonnevek közül a leggyakoribb és legismertebb az emberek neve: a **személynév**.

Például: *Zsuzsa, Aladár, Emma* stb.

A mai magyar személynevekben kétféle név kapcsolódik össze. Az első a **családnév** vagy a **vezetéknév**, a második az **utónév** vagy **keresztnev**. Vannak kettős vezetéknévek is (pl. *Nemes Nagy Ágnes*). Találkozhatunk kettős keresztnévvel is. Ezt a formát azok választják, akik egy gyakori nevet kívánnak második keresztnévvel megkülönböztetni (pl. *Szabó László Tamás*). A személynevet a magyarban a családnév után írjuk. Sok más nyelvben a személynév kerül az első helyre. Az ember a születése után a saját személynevét tanulja meg először.

Megkülönböztethetjük az embereket a *becenevük* (pl. *Pisti, Kati, Peti*) és *ragadványnevük* (gúnynevük) (pl. *Dugó, Szösz* stb.) alapján is.

A személynevek minden elemét nagy kezdőbetűvel írjuk.

A személynevek helyesírása

- A történelmi nevek védelme érdekében a régi magyar családnevek eredeti alakját általában megőrizzük: *Beöthy, Verseghy* stb.

- Ma élő személyek is viselnek történelmi családneveket. Ezek természetesen az anyakönyvben rögzített alakjukban használandók. Ezek eltérhetnek a régi család vagy a történelmi személy nevének írásmódjától: *Teleky – Teleki, Rákóczy – Rákóczi* stb.

- A kettős családnevek tagjait az újabb anyakönyvi jogszabályok szerint kötőjellel kell összekapcsolni (pl. *Bajcsy-Zsilinszky, Emrődý-Somogyi* stb.).

- A régi jelzős családnevekben a jelző és a tulajdonképpeni név közre nem teszünk kötőjelet (pl. *Csokonai Vitéz, Kőrösi Csoma* stb.).

- A magyar személynevekhez ugyanúgy közvetlenül, azaz kötőjel nélkül illesztjük a toldalékokat (ragokat, jeleket, képzőket), mint a közszavakhoz (pl. *Kossuthhoz, Táncsics Mihálynak* stb.).

- A mássalhangzóra végződő személynevek *-val, -vel* ragos formájának írásában a következőképpen járunk el:

- a) ha a név rövid mássalhangzót jelölő betűvel végződik, akkor ezt a betűt megkettőzzük: *Nándorral, Lőrincsel* stb.;

- b) ha a régies betűre végződő családnevekhez kapcsolódnak ezek a ragok, a régies betűt változatlanul hagyjuk, s a ragot hasonult alakjában kapcsoljuk hozzá (pl. *Rátzcal, Kosuthtal* stb.);

- c) ha a családnév hosszú mássalhangzóval végződik, akkor a hasonult alakot kötőjellel kapcsoljuk hozzá (pl. *Papp-pal, Kiss-sel* stb.).

154. Olvasd el *Kálmán Béla* gondolatait! Mondd el a szöveg tartalmát!

A nevek világa

Minden tulajdonnév végső soron köznévből származik. Így minden személynévnek és helynévnek volt eredetileg jelentése is. Mivel azonban a személynevek és helynevek rendszerint több évszázados vagy évezredes múltra tekinthetnek vissza, egy-egy helynév vagy személynév gyakran csak értelmetlen, pusztá hangsor a mai ember számára. Vezetékneveink csupán néhány száz évesek, ezért sok érthető közülük, mint Kovács, Nagy, Fazekas, Veres, Arany. Sokat viszont csak a szakember tud megfejtetni, mint Bartók, Balla, Dékány, Gerencsér, Molnos, mert ma már elavult szavakból vagy tájszavakból keletkeztek. Számos, nálunk is használatos név idegen nyelvből való, mint Novák, Hirt, Valentini. Keresztneveink nagy része végső soron héber, görög, latin vagy germán eredetű, kisebb részük szláv vagy török. Az ere-

deti keresztnévek száma elég csekély. A legtöbb ember nem maga választja meg a nevét. Vezetéknévét apjától örökli, keresztnévét rendszerint szülei határozzák meg. Esetleges ragadványnevét az a közösség ruházza rá, amelyben él. Nevét azonban hivatalosan is megváltoztathatja, egyesek, főleg művészek pedig álnevet, (művészi nevet) választanak maguknak.

A helyneveket rendszerint egy közösség adja, hogy a természetben könnyebben tájékozódhasson. Mivel a nagyobb vizeket, hegyeket már az ősi időkben elnevezte valamilyen emberi közösség, ezek a nevek pedig az évezredek folyamán egyik néptől a másikra öröklődtek, nem mindegyiknek a nevét tudjuk megfejteni, sőt gyakran azt sem tudjuk eldönteni, milyen nyelvű népcsoport nevezte el (Dráva, Tisza, Abruzzók).

Gyűjts minél több foglalkozást jelölő családnevet!

155. Írd le a következő, régies betűt tartalmazó családnevek **-val**, **-vel** toldalékos alakját!

Kováts, Rácz, Móricz, Tóth, Madách, Csáth, Damjanich

156. Az alábbi mondatokban egy-egy keresztnév van elrejtve. Keresd meg ezeket a neveket! Milyen mondatfajtákat ismertél fel?

Hová koslatsz? Ellapátoltad a havat? Nem meri közölni velem. Ugye az esetet látta más is? Jogos volt a kérdése, de választ nem kapott. Mennyi babér terem ma számunkra? Ennyire nem volt éber talán soha. Messze távol galambok szállnak. Ki látott már oly sok esőt, amennyi az idén esett!

157. Olvasás közben figyeld meg a szövegben előforduló tulajdonnevek írását!

Vérszerződés

Ötszáz esztendeje volt már, hogy a hunok elváltak a magyaroktól, és elindultak új hazát keresni. Mielőtt elindultak volna a nagy útra, a nép vezérei, táltosai összeültek tanácsot tartani.

Hét törzsből állt akkor a magyarság. Mindegyiknek megvolt a maga külön vezére: Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba és Töhötöm.

A hét törzs hét vezére közül Álmost választották meg a magyarok fővezérének, aki a legöregebb és legbölcsebb volt köztük. A hét vezér aztán megvágta karját, és vérért egy borral töltött serlegbe folytatta, annak jeléül, hogy amit fogadnak, vérükkel, életükkel is megvédelmezik. Majd ősi szokás szerint esküvel pecsételték meg a szerződést. Az eskü így hangzott:

„Ameddig életünk tart, sőt utódaink életében is, mindig Álmos vezér utóda lesz a vezérünk. Ami jószágot közösen szerzünk, mindenkinek része legyen abban. Ha valaki Álmos vezérhez hűtlen lenne, annak vére hulljon. Aki az utódok közül a vérszerződést megszegné, azt örök átok sújtsa!”

Székely Bertalan: Vérszerződés

Álmos aztán öregsége miatt fiára, Árpádra bízta a főhatalmat.

Elindultak, s el is értek hegyeken, vizeken, ellenséges országokon keresztül, egészen addig a földig, amely Attiláé volt valaha. Lassú és sokáig tartó út volt ez. Elöl lovagoltak a fegyveres vitézek, utánuk szekereken a nők és a gyermekek. Szolgák terelgették az óriási nyájakat, marhákat, juhokat, amelyek tejjel és hússal látták el a vándorló népet. Sok harc és hosszú pihenők között a Vereckei-szorosig jutottak el.

Mikor odáig értek, seregestül csaptak le rájuk a táborukat kísérő turulmadarak.

Kényszerítették őket, hogy a hegyszoroson át haladjanak tovább. Árpád serege Munkácsnál ereszkedett le a síkra, ott tartottak pihenőt. Álmos itt halt meg.

Árpád fejedelem pedig megkezdte a honfoglalás nagy munkáját. Rendbe szedte seregét és népét, erről nevezték a helyet Munkácsnak.

(Móra Ferenc)

1. Másold le a kiemelt mondatokat!
2. Milyen tulajdonneveket találsz még a szövegben?

158. Olvasd el a szöveget! Jegyezd meg a kiemelt szavak írását!

A szabadsághősökre emlékezve

Minden évben október 6-án a szabadságharc mártírjaira emlékezünk. A magyar történelem gyászos napja ez.

Szürke, rideg reggel, hat óra múlt ... Az aradi vár aljában egy elhagyott legelő. Zörög rajta a kóró, fázik rajta az avar. Katonákat készülnek akasztani, akár az utolsó gonosztevőket. Kilencc elítéltnék áll a bitófa: **Aulich Lajos, Damjanich János, Knézich Károly, Lahner György, Leiningen-Westerburg Károly, Nagysándor József, Poeltenberg Ernő, Török Ignác, Vécsery Károly** – ők azok, kiknek utoljára kelt fel a nap.

Az aradi vár első sáncában lőtték agyon ezen a reggelen **Dessewffy Arisztidet, Kiss Ernőt, Lázár Vilmost és Schweidel Józsefet**. A sánc mentén álló jegenyefák szomorú zizegéssel hullatták le leveleiket a meggyilkolt hősök sápadt arcára. Ez lett a szemfedőjük.

Tizenkilenc nappal később, október 25-én végezték ki Kazinczy Lajost, a 19. hadosztály parancsnokát, akit Ung, Bereg, Ugo-csa, Máramaros védelmével bízott meg Görgey hadügyminiszter.

(Bagu Balázs)

159. A megadott nevekkal válaszolj a *kivel?* kérdésre!

Zách	Babits.....	Bernadett	Kulich
Baráth.....	Gaál	Boross	Kamill
Kiss	Lőrincz		

160. Milyen mondatrészek vannak az alábbi mondatokban?

Fehér László feketézett. Rossz fát tett a tűzre Szenes Iván. Kerék Ferenc a lejtő útjára került. Elhegedülték Cigány György nótáját. Báró Sándor albérletet keres. Virágba borult Rezeda Jácint orgonafája. Engedély nélküli építkezésbe kezdett Téglás Ti-vadar. Pajkos Imre felgyújtotta a lakását. Eszes Ede megbukott.

Tudsz-e magad is ilyen híreket és eseteket mondani?

161. Válaszd el, ahol csak lehet!

Rousseau	Gaál
Shakespeare	Eötvös
Goethe	Puccini
Marseille	Szigethy
móriczos	Tóthot
Mikszáthék	Kazinczyt
Kossuthé	Széchenyi
Passuthért	Ráczig
Paálért	Karinthyak

162. Folytasd a sort!

Madách Imre	Madáchi	Madách Imre-i
Dózsa György		
Móricz Zsigmond		
Kossuth Lajos		
Deák Ferenc		
Bartók Béla		

163. Játsszunk a családnevekkel! Kösd össze a megfelelővel!

Varga	kerékgyártó
Csiszár	fazekas
Bognár	lábbelikészítő
Porkoláb	fegyverkovács
Kalmár	hordókészítő
Gelencsér	börtönőr
Gulyás	kereskedő
Takács	szövetkészítő
Kádár	marhapásztor

164. Olvasd el a népi megfigyeléseket! Másolás közben javítsd ki a helytelenül írt szavakat!

Hogyha csurog vince,
telik a pince,
ha fénylik vince,
üres a pince.

sándor, józsef, benedek,
meghozza a meleget.

Ha mártonkor jégen áll a lúd,
karácsonykor sárban jár a rúd.

Ha katalin locsog,
karácsony kopog.
Ha katalin kopog,
a karácsony locsog.

Hogyha medárd pityereg,
negyven napig csepereg.

Ha lórinckor sár ragad, eheted a
dinnyét magad.

Itt vagyon már simon, júdás,
Jaj tenéked, inges, gatyás!

Ha szent mihály napján
még itt van a fécske,
karácsonyig vígan
legelhet a kecske

Te tudsz-e ilyen mondókákat? Kérdezd meg nagyszüleidet is!

Az állatnevek

Az emberek környezetében élő állatoknak a gazdájuk ad megkülönböztető, megszólító nevet. Ennek a névnek a hangzását az állat is megszokja, megismeri, hiszen hallgat rá, ha saját nevével szólítják. Az irodalomban is előfordulnak nevezetes – néven nevezett – állatok, vagyis: **állatnevek**.

Például: *Vuk, Kántor, Fickó*

Az állatok tulajdonnevét is nagy betűvel írjuk. Jó, ha tudod! Az állatfajok nevét nem kell nagy kezdőbetűvel írni.

165. Olvasd el a szöveget! Állapítsd meg a szöveg stílusát és közlésfajtaját!

Nem igaz, hogy nem szeretem a háznépét. Én is tudok szeretni, mint minden élőlény, de nem kritika nélkül. Csak azt szeretem, aki szeretetre méltó. Érzelmeimnek nem adok hangos, látványos kifejezést. Aki nem érti meg csendes dorombolásomat, az nem méltó rá, hogy értelmes, jó ízlésű állatok ragaszkodjanak hozzá. Aki nem tud sokáig hallgatagon egy helyben ülni, az nem érdekli meg a társaságomat. Akinek mindig csak bravúros mutatvány kell, aki nem éri be a természetes mozdulatok egyszerű szépségével, az sohasem szerezheti meg a macska rokonszenvét. Aki mindig valami újat követel, aki folyton a változatosságot, az izgalmat hajszolja, aki nem kedveli a békét, az egyensúlyt, az állandóságot, aki azt hiszi, hogy mindig cselekedetekkel kell bebizonyítania létjogosultságát, aki nem ismeri a tűnődés szépségét, annak sohasem lesz hú macskája. Aki az élet felületes örömeit kergeti, annak a macska hátat fordít. Akit a macskák szeretnek, silány ember nem lehet.

(Részlet *Bálint György A macska naplója* c. művéből)

Gyűjts macskaneveket!

166. Sorold fel *Alan Alexander Milne* Micimackó c. regényének szereplőit!

167. Adj nevet az alábbi állatoknak!

1. Ha neked is van állatod, írd le a nevét!
2. Írd le a külső és belső tulajdonságait!

168. Mit jelentenek az alábbi rókaról szóló szólások! Ha szükséges, használd *O. Nagy Gábor* Magyar szólások és közmondások c. könyvét!

Ravasz, mint a róka.

Egy rókaról két bőrt nem lehet lehúzni.

Róka a rókával könnyen megalkuszik.

Nehéz a vén rókát törbe keríteni.

Más az ürge, más a róka.

A földrajzi nevek

Azokat a tulajdonneveket, amelyeket a földrajzi térképen is láthatunk, *földrajzi névnek* nevezük.

Attól függően, hogy milyen fajta térképet nézünk, világrészek, országok, országrészek, városok, falvak, folyók, hegyek, utak, utcák, terek, hidak megnevezésével találkozunk.

A földrajzi nevek nyelvi formája rendkívül változatos.

Egyelemű földrajzi nevek azok, amelyek egyetlen egyszerű szóból állnak.

Például: *Tisza, Ungvár, Kárpátok*

Ezek mellett azonban sok többelemű földrajzi név is van.

Többelemű a földrajzi név, ha több egyszerű vagy összetett szó alkotja. A problémát általában ezek helyesírása okozza, mert az egybeírás mellett megtaláljuk a különírást és a kötőjeles írásmódot is.

A földrajzi nevek helyesírása

A földrajzi nevek között vannak egybe-, kötőjellel és különírandó alakulások.

1. Az egyelemű és az egybeírt földrajzi nevek:

- az egyelemű földrajzi név alapformáját nagybetűvel, az **-i** képzős származékot kisbetűvel kezdjük:

Európa – európai

Munkács – munkácsi

Tisza – tiszai

Debrecen – debreceni

- az összetett szóvá vált helység-, helység-rész-, ország-, országrész-neveket, tájegység neveit alapformájukban nagybetűvel, **-i, -si, -beli** képzős származékaikat kisbetűvel írjuk:

Magyarország – magyarországi

Kisalföld – kisalföldi

Várhegy – várhegyi

Tiszaásvány – tiszaásványi

- a **-falva, -földe, -háza, -laka** stb. birtokos személyragos földrajzi nevek **-i** képzős származékaiban kiesik a személyrag **-a, -e** hangja:

Koncháza – koncházi

Madéfalva – madéfalvi

2. A kötőjellel összekapcsolt földrajzi nevek előtagból és utótagból állnak.

- az előtag lehet egyszerű vagy összetett közszó. Alapformájában az előtagot mindig nagybetűvel kezdjük, a köznévi utótagot (**-hegy, -tó, -domb, -tenger, -öböl, -óceán, -sziget, -félsziget**) kisbetűvel. Az **-i** képzős származékban a kötőjelet meghagyjuk, és kisbetűvel írjuk az előtagot is:

Szabadság-hegy – szabadság-hegyi

Vörös-tenger – vörös-tengeri

Holdvilág-árok – holdvilág-árok

• ha azonban az előtag maga is tulajdonnév, az **-i** képzős származékaiban megmarad a nagybetű:

Duna-part – Duna-parti

Gellért-hegy – Gellért-hegyi

• a tulajdonnévi előtag állhat két vagy több különírt elemből is:

Vas Mihály-hegy – Vas Mihály-hegyi

József Attila-lakótelep – József Attila-lakótelepi

• ha egy földrajzi név utótagja tulajdonnév, előtagja pedig közszó, az alkotó tagokat kötőjellel kapcsoljuk össze. Az ilyen nevek **-i** képzős származékában mindkét tagot kisbetűvel kezdjük.

Holt-Tisza – holt-tiszai

Dél-Kína – dél-kínai

Nyugat-Ukrajna – nyugat-ukrajnai

3. Különírjuk:

• a többszavas országneveket:

Római Birodalom – római birodalombeli

Magyar Köztársaság – magyar köztársasági

Egyesült Királyság – egyesült királysági

• a közterületek és államrészek nevében a kis kezdőbetűs **utca, út, tér, köz, híd, megye, tartomány** szót különírjuk az előtte álló névrészekről:

Váci utca – Váci utcai

Pest megye – Pest megyei

Széchenyi tér – Széchenyi téri

Ha a **híd** szó valamelyik folyón átívelő hidat jelöli, akkor a folyó nevéhez kötőjellel kapcsoljuk a **híd** szót: **Tisza-híd** (a Tisza hídja).

• azokat az alakulatokat, melyek első tagja önmagában is megjelöli azt a földrajzi fogalmat, amelyet a kapcsolat egésze:

Krím félsziget – Krím félszigeti

Szahara sivatag – Szahara sivatagi

• a többszavas idegen ország- és helységneveket:

Rio de Janeiro – Rio de Janeiró-i

New York – New York-i

A járások nevében az előtagot is kisbetűvel írjuk: **ungvári járás, munkácsi járás stb.**

169. Olvasd el a következő népmondát! Írd ki a szövegből a földrajzi neveket!

A Fekete- és a Fehér-Tisza eredete

(Népmonda)

Királyháza környékén élt egy család, akinek ikergyermeke született. Két leányka. Az egyik leány haja szőke volt, mint az arányló búzatábla, a szeme pedig kék, mint az augusztusi égbolt. A másik leány haja, mint az ében, szeme pedig fekete gyémántként ragyogott. A lányok szépségénél csak kedvességük volt nagyobb. Telt-múlt az idő, eladósorba kerültek a leányok. Két gonosz ember került Királyháza környékére, s elrabolta az ikerpárt. A Kárpátokba vitték a lányokat, s egy-egy barlangba zárták őket. A fekete hajú lányt a Tatar-hágó környékén, a szőke lányt a Hoverla lábainál. Sírt, sírt a két lány, könnyeik elárasztották a barlangot, s csordogálni kezdtek a magas fenyők között. A szőke lány könnyeiből lett a Fehér-Tisza, a fekete lányéból a Fekete-Tisza.

170. Válaszolj a következő kérdésekre! Használd a térképet, ha szükséges!

- Melyik földrészen élsz?
- Mely tengerek határolják ezt a földrészt?
- Melyik településen élsz?
- Melyik megyében található ez a település?

171. Másold le a verset! Húzd alá a tulajdonneveket!

Álom egy helikopterről

Ha volna egy kis helikopterem,
bejárnám az egész földtekét!
Megnézném, hogy a Jeges-tengeren
július huszadikán van-e jég.
A málnaszörpömet behúteném,
s a Tűzföldön innám meg jegesen,

s a karácsonyt is távol tölteném,
 méghozzá a Húsvét-szigeteken.
 Onnan meg elberregnék Nápolyig,
 kicsit köröznék a Vezúv felett,
 vennék jó néhány mázsa nápolyit,
 mert az Nápolyban mindig friss lehet.
 Bizony, nem unatkoznék sohasem,
 megnézném Afrikát és Ázsiát –
 mert ha volna egy helikopterem,
 az enyém lenne az egész világ!

(Végh György)

172. Alkoss földrajzi neveket a megadott szavakból, s írd le az **-i** vagy **-beli** képzős származékukat is!

fok, föld.....
 cseh, ország.....
 tihanyi, félsziget.....
 Lajta, hegység
 nyugat, Szlovákia
 szlovén, köztársaság.....
 Kárpáton, túli, terület.....
 londoni, sugárút.....
 Abaúj, Torna, vármegye.....
 fóti, tó

A csillagnevek helyesírása

Az égitestek, bolygók stb. nevét nagy kezdőbetűvel írjuk: *Merkúr, Plútó, Vénusz*. Ha a *föld*, a *hold* és a *nap* szót tulajdonnévként használjuk, nagybetűvel kezdjük. Pl.: *A Hold távolsága a Földtől ...* .

173. Pótold a következő mondatokban a hiányzó betűt!

A csillagászoknak sikerült kiszámítani a ...öld távolságát a ...öldtől.

Minden ember vágya egy ...öld körüli utazás.

*Felhőtlen nyári éjszakákon szépen világít a ...old.
A ...apunk nem tartozik a nagyobb csillagok közé.
A ...ap sugarai felszárították a harmatcseppeket.*

174. Olvasd el a szöveget! Írd ki a bolygók nevét betűrendbe sorolva!

A Nap körül kilenc ismert nagybolygó, több százezer kisbolygó, valamint megszámlálhatatlan meteor és több milliárdnyi üstökös kering. A Nap és mindezek az égitestek alkotják Naprendszerünket.

A kilenc nagybolygó alapvetően két csoportba osztható. A Naphoz közel keringő, viszonylag kis méretű, szilárd kéreggel borított, többnyire kőből álló bolygókat (Merkúr, Vénusz, Föld, Mars, de a Plútót is ide sorolják, noha sok vonatkozásban eltér a többitől) kőbolygóknak hívjuk. A Naptól nagy távolságra keringő, a Földnél jóval nagyobb, tetemes mennyiségű légkörrel rendelkező, kis átlagsűrűségű bolygókat (Jupiter, Szaturnusz, Uránusz, Neptunusz) gázbolygóknak nevezzük, mert jórészt hidrogénből álló gázgömbök, noha legbelül mindegyik nagyon sűrű. Míg a kőbolygóknál, ha van légkör, az élesen elkülönül a felszíntől, itt befelé haladva fokozatos az átmenet a légnemű, a cseppfolyós, illetve a szilárdhoz hasonló halmazállapotok között.

(Tankönyvből)

175. Alkoss egy-egy mondatot a megadott szavakkal, majd magyarázd meg a helyesírásukat!

Nap, nap, Föld, föld, Hold, hold

176. Fejtsd meg a találós kérdéseket!

Minden nap felkel láb nélkül. *Mi az?*

Szegényt és gazdagot egyformán melegít. *Mi az?*

A Hold elhagyta, a Nap felkapja. *Mi az?*

Szárnya nincs, és mégis repül, a föld felett körös-körül. A hátával Napot takar, vizet önt le, hogyha akar. *Mi az?*

177. Olvasd el a szöveget! Határozd meg a stílusát és közlésfajtáját!

Hogyan megy végbe a napfogyatkozás

Miközben a Föld a Nap körül, a Hold a Föld körül kering, időszakonként a Hold a Föld és a Nap közé kerül. A Nap maga termeli a fényt, a Hold viszont egy nem átlátszó test, így eltakarja a Napot és árnyékküpot hoz létre. A Földről ezt a jelenséget erőteljes sötétedésként érzékeljük, teljesnek vagy részlegesnek a Hold takarásától függően. A sötétedés mértéke függ a három égitest elhelyezkedésétől, illetve a Hold és a Föld közötti távolságtól (amely változó, mert a Hold által leírt pálya nem szabályos kör). Teljes napfogyatkozás csak a Föld néhány területéről látható.

(Tankönyvből)

Az intézménynevek helyesírása

Az **intézménynevek** több szóból állnak. Ezek összetartozását, a név kezdetét és végét az alkotóelemek nagy kezdőbetűs írása jelzi. A pályaudvarok, repülőterek, éttermek, mozik, fürdők, üzletek megnevezésében az értelmezésre szolgáló köznévi tagot kisbetűvel különírjuk.

Például: *Keleti pályaudvar, Széchenyi fürdő* stb.

A tulajdonnevek teljes alakja helyett gyakran használjuk a rövidített formájukat mozaikszó alakjában.

Például: *ELTE – Eötvös Loránd Tudományegyetem*

A márkanévek helyesírása

A termékek, gyártmányok, készítmények márkanév-ként használt elnevezését, annak minden tagját nagy kezdőbetűvel írjuk.

178. Párosítsd a márkanév betűjelét a tájékoztató típusnév betűjével!

a) Milka	1. mosópor
b) Tomi	2. gyógyszer
c) Analgin	3. csokoládé
d) Dove	4. kakaóital
e) Amodent	5. szappan
f) Nesquik	6. fogkrém

179. Írj néhány márkanévet a termékmegnevezéssel együtt!

A kitüntetések és díjak helyesírása

A *díj, érem, emlékérem* stb. szót tulajdonnévhez kötőjellel kapcsoljuk: *Nobel-díj, Eötvös Loránd-emlékérem* stb. A több különírt közszóból álló kitüntetés- és díjnevekben a tagokat nagybetűvel kezdjük: *Akadémiái Aranyérem*.

180. Keresd ki a szövegben előforduló kitüntetéseket és díjakat!

Kárpátalján is magyar kitüntetések

Magyar állami kitüntetéseket vett át három kárpátaljai magyar közéleti személyiség augusztus 20. alkalmából pénteken Ungváron.

Az ungvári magyar főkonzulátuson megtartott ünnepségen Bacskai József főkonzul Áder János köztársasági elnök megbízásából a Magyar Ezüst Érdemkereszt kitüntetést adta át Roják Máriának, az Ungvárhoz közeli Császlóc község polgármesterének a kárpátaljai és a magyarországi önkormányzatok és települések közötti kapcsolatok elmélyítése és fejlesztése érdekében kifejtett tevékenységéért.

A diplomata a magyar nyelv és a magyar kultúrkincs ápolása és megőrzése érdekében kifejtett sokirányú tevékenysége elismeréseként a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetést nyújtotta át az államfő nevében Eiben Évának, a gyertyánligeti római katolikus egyházi tanács gondnokának.

Kulin Zoltán, a Kárpátalja Megyei Állami Televízió és Rádiótársaság vezérigazgató-helyettese a köztársasági elnök által adományozott Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetését vette át a főkonzultól a kárpátaljai magyarság életének hiteles bemutatásáért, a magyar nyelvű média működési színvonalának emelése érdekében végzett tevékenysége elismeréseként.

Későbbi időpontban Kijevben veszi át a Magyar Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetését Szikura József biológus-botanikus, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora több évtizedes kutatói és oktatói munkássága, intézményszervezői, szakmai-közéleti, valamint a kárpátaljai magyar felsőoktatás fejlesztése érdekében kifejtett tevékenysége elismeréseként.

Lakóhelyén, Rahón nyújtják át Bilics Évának, a rahói Petőfi Sándor Anyanyelvi Klub szervezőjének a szórványban élő kárpátaljai magyar gyermekek anyanyelvi oktatásának megszervezése, a kárpátaljai magyarok identitásának megőrzése érdekében kifejtett áldozatos munkája elismeréseként a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetés.

Magyarországon veszi majd át a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetését Larisza Maleh, Magyarország tiszteletbeli lemergi (Lviv) konzulja, a lemergi Szuputnik turisztikai vállalat igazgatótanácsának elnöke a magyar-ukrán kapcsolatok ápolása és elmélyítése, valamint a lemergi magyar diaszpóra kulturális szervezetének támogatása érdekében végzett sokoldalú tevékenysége elismeréséül.

(Forrás: MTI)

A címek helyesírása

A címek kétfélek lehetnek: **állandó** és **egyedi** címek.

- Állandó címe van: az újságoknak, folyóiratoknak, tévéadásoknak, rádióműsoroknak. Az állandó címeket mindig nagybetűvel kezdjük. A többemű állandó címek esetében minden szót nagybetűvel kezdünk:

Nők Lapja, Élet és Tudomány.

• Az egyedi többszavas címekben (költői művek, könyvek, képek, szobrok, zeneművek címében) csak az első szót és a tulajdonnevet írjuk nagybetűvel.

Jó, ha tudod! A szerző és a mű közé kettőspontot teszünk (a borítón, képaláíráson). Mondatba illesztve viszont nem szabad kettőspontot használni.

181. Kinek, és melyik művében szerepeltek ezek a szereplők?

Kukorica Jancsi

Nemecsek Ernő

Tutajos

182. Töltsd ki a táblázatot!

Kincskereső, Magyar Nemzet, Nemzeti dal, Az arany ember, Népszabadság, Dávid, Fekete város, Aida, Zalai Hírlap, Új Zrínyiász

Állandó címek	Egyedi címek

A FŐNÉV SZERKEZETE

egyszerű és összetett szavak, szó értékű szókapcsolatok

Szerkezete szerint a főnév lehet:

1. egyszerű szó

• a szótő (a szavak legegyszerűbb, toldalék nélküli alakja, a szótárban is található forma)

Például: ház, könyv, ember

• toldalékos szó (jeles, ragos és képzős alakok)

Például: lányok, édesanyámmal, tanítóval

2. összetett szó – két önálló szó összekapcsolása

Például: jegygyűrű, motorkerékpár

3. szó értékű szókapcsolat

Például: házi dolgozat

A főnévi szótövek: az alaptő és a melléktő

A szótő a szónak az a része, amelyhez a toldalék járul.

183. Vizsgáld meg a következő szavak alakjait toldalékolás után! Kapcsold a következő szavakhoz a **-ban, -ben** ragot és a **-k** többes szám jelét!

könyv, vonat, hal, ház, iskola, táska, tea

A példák alapján láthatod, hogy vannak olyan főnevek, amelyeknek a szótöve mindig ugyanabban a formában szerepel.

Ezeket **egyalakú töveknek** nevezzük.

Vannak azonban olyan főnevek is, melyek toldalékolás esetén megváltoznak (rendszerint magánhangzó-változás történik bennük). A jeltelenül, ragtalanul is előforduló **alaptő** (szótári tő) mellett más tőváltozatuk, **melléktőjük** is van bizonyos toldalékok előtt.

Egyalakú a szótő, ha nincs tőváltozata: *ablak, ablakban, ablakra, ablakok, ablakomtól.*

Többalakú a szótő, ha alaptöve és melléktöve is van: *tél, télen, telek.*

Az alaptő (szótári tő) szabadon (jeltelenül, ragtalanul) is előfordul: *út, szél.*

A melléktő önálló alakban nem létezik, csak bizonyos toldalékok előtt fordul elő.

Például: *uta-, szele-* stb.

I. Az egyalakú főnévi tövek típusai:

- mássalhangzós végűek: *ház, pad, edény, füzet* stb.
- magánhangzós végűek: *hajó, kávé, fiú, erdő* stb.
- *h*-ra végződők: *düh, sah* stb.

II. A többalakú főnévi szótövek típusai:

1. A mássalhangzóra végződők:

a) **Hangzóhiányos változatúak:** *köröm, szerelem, selyem* stb.

Bokor, bokr-

• Hangátvető vagy hangugrató tövek: *kehely, pehely, teher*
teher, terh-

b) **Töbelseji időtartamot váltakoztató tövek:** *kéz, híd,*
kút, tűz, madár stb.

Kéz, kez-

2. A magánhangzókra végződők:

a) **Hangnyújtó tövek:** *fa, béke, körte, kertje* stb.

Fa, fá-

b) **Véghangzóhiányos névszótövek:** *borjú, fiú, varjú,*
könnyű, lassú stb.

Borjú, borj-

c) **ó-t a-val, ő-t e-vel váltakoztató tövek:** *apró, erdő, ket-*
tő stb.

Ajtó, ajta-

mező, meze-

d) **v-s változatú névszótövek:**

• Hangrövidítő v-s tövek: *ló, kő, fű* stb.

Ló, lov-

• Hangszínváltó v-s tövek: *hó, tó, szó* stb.

Hó, hav-

• Véghangzóvesztő v-s változatúak: *falu, daru, tetű* stb.

Falu, falv-

• Változatlan tőhangzós v-s változatúak: *mű, bő*

mű, műv-

3. **Egyedi típusú névszótövek:** *anya, apa, fekete, barna, lélek, három, jó, még, száj, bíró* stb.

184. Írd ki a versrészletből csoportosítva az egyalakú és többalakú főnévi szótöveket!

Ura lett azonban szavának az ördög,
Tövises szekeren sebesen elgörgött,
Meg sem állt, ameddig, egy bolha képébe’

A királyleánynak be nem bútt fülébe.
 Legott a leányzó kapdos a füléhez,
 Viszkető fájdalmat, kolompolást érez,
 Ágyából kiugrik, táncol, fut, kiabál,
 És kacag, ha viszket, és sikoltoz, ha fáj.
 Szalad a tornácba, szalad az udvarra;
 Udvaron fel s alá, erre meg amarra;
 Anyja egy papucsban, atyja is egy ingben.
 S aki van a háznál, üzi, hajtja minden.
 Elfogják, – de akkor harapdál, lefekszik,
 És megint tovább fut, mikor fölereszti;
 Végre összeroskad, ereje elhagyja;
 Ölbe viszi haza kedves ura-atyja.

(Arany János: A Józka ördöge)

185. Másolás közben tedd a megfelelő alakba a kiemelt szavakat! Milyen változás történt a szótövekben?

1. Derelye, ez a magyar **erő**. **2. Madár** tolláról, embert barátjáról. (Közmondás) **3.** Itt az **ősz**, ismét vonulnak a **daru**. **4.** Se **ajtó**, se ablaka, mégis négyen laknak benne. *Mi az?* (Találós kérdés) **5.** Aki a **ló** szereti és tiszteli, minden bizonnyal jó ember.

186. Tedd többes számba a következő szavakat!

fa –	falu –	szó –	kenyér –
madár –	hamu –	tó –	tenyér –
agár –	daru –	kehely –	köröm –
nyár –	tetű –	pehely –	lé –

187. Olvasd el a szövegrészletet! Határozd meg a stílusát és közlésfajtaját! Írj ki a szövegből minél több többalakú főnévi tövet!

Tél

Még csak a cinkék voltak ébren. Halk perregéssel repültek egyik bokorról a másikra, és úgy látszott, mintha reggeli testgyakorlatokat végeztek volna, forogtak az ágakon, és néha tótágast álltak. De ez a kúszás-mászás, csüngés-forgás nem volt

torna, hanem élelemkeresés, mert a kis kékkabátosok néha azt mondták:

– Nincs – nincs. Nincs – nincs...

Halkan mondták a kis cinkék, de nem panaszképpen. És ide-oda rebbenésük is olyan puha volt, olyan szerény, mintha nem akarták volna megzavarni a reggelt, s azoknak az álmát, akik netán még aludtak, vagy már aludtak.

Csendes reggel volt, párás, majdnem enyhe, pedig már decembert írt a kalendárium. Ha kiáltott volna valaki, messze hangzott volna, de nem kiáltott senki, hiszen a roráték ideje volt már, amikor nagyobbakat pihennek a gépek és emberek, s a vonat is olyan nyugodt dohogással futott a ködös völgyben, mintha tudta volna, hogy nemsokára úgyis feljön a Csillag, és békességet hirdet az embereknek.

Csend volt hát a vetések, rétek és még az örökké zsongó fenyvesekben is, és ebben a csendben egyszercsak megszólalt az erdő ősi pirossapkás távirásza – a harkály.

A szél elállt, a hó már csak szállingózott, hamvas felhők mögött volt a nap, de a táj fehér volt világos és tiszta, és most már mindenki tudta, hogy a világot birtokába vette az Idő negyedes fejedelme, a Tél.

(Fekete István)

A toldalékolás

188. Vizsgáld meg a következő versrészletben kiemelt szavak toldalékait! Mennyiben változtatják meg a végződésellátott szó értelmét, jelentését a toldalékok?

*Mi leszek, ha nagy leszek?
Mérnök! – Mérek, tervezek:
épül alap, emelet,
házat, hidat emelek.*

(Rónay György)

A tőszó tehát nem más, mint egy toldalék nélküli szótő.

A fenti versrészletben szótő a *mér*, *emel*, *ház*, toldalék a *-nök*, a *-k*, az *-et*, a *-t*. A szótő hordozza a toldalékolt szó jelentésének magvát. A toldalékok önállóan nem állhatnak, mindig a szótőhöz kapcsolódnak. Jelentésük viszont van: a *mérek* szóban a *-k* rag pontosan megjelöli a cselekvőt; a *házat* szóban a *-t* rag utal arra, hogy a házra mint tárgyra irányul a cselekvés.

A toldalékok természetesen összetett szavakhoz is járulhatnak: általában az utótaghoz kapcsoljuk őket.

Például: *gyerekorvostól, ablakmosás*

A toldalékos szó két szóelemre bontható: szótőre és toldalékra (toldalékokra).

A kötőhangzó szerepe

Térj vissza még egyszer a Rónay-idézetben kiemelt szavakhoz (*mérmők*, *mérek*, *emelet*, *házat*, *emelek*)! Figyeld meg, hogyan kapcsolódnak a toldalékok a szótőhöz!

A *mérek*, a *házat* és az *emelek* szóalakok vizsgálatakor megfigyelhetted, hogy a *-k* és a *-t* toldalékok nem közvetlenül a szótőhöz kapcsolódnak, mint pl. a *mérmők* esetében a *-nök*, az *emelet* esetében az *-et*, hanem a szótő és a toldalék közé beékelődött egy-egy rövid magánhangzó (*mér-e-k*, *ház-a-t*, *emel-e-k*). Ezt a hangot **kötőhangzónak** (vagy **előhangzónak**) nevezzük.

Már az elnevezéséből egyértelmű, hogy használata a toldalék szempontjából fontos: azt köti a szótőhöz. Jelentése nincs, nem önálló eleme a szó szerkezetének. A toldalékhoz tartozónak tekintjük, a toldalék részeként elemezzük (*mér-ek*, *ház-at*, *emel-ek*).

A leggyakrabban ejtéskönnyítés szempontjából tesszük a toldalék elé. Gondold el, hogy nélküle milyen kiejthetetlen lenne a szóalak: *mérk*, *házat*, *emelk*, vagy próbáld meg *-t* toldalékot tenni a *Zsolt* névhez nélküle!

A kötőhangzó vagy előhangzó a szótő és a toldalék között áll. Jelentése nincs, nem önálló szóelem. Elemzéskor a toldalék részének tekintjük.

A toldalékok fajtái

189. Bontsd fel szóelemekre az alábbi mondatban kiemelt szót! Figyeld meg, hogyan változtatták, módosították a szótó jelentését a toldalékok!

*Ezt a történetet a **tengerészek**től hallottam.*

Megfigyelhetted, hogy a vizsgált szóban három toldalék szerepel. Ezeknek szerepe és helyzete is eltérő. Az **-ész** első a toldalékok között, hatására teljesen új jelentésű szó jön létre a szótóból (*tenger – tengerész*).

A toldalékok sorában második a **-k** (kötőhangzóval kapcsolódik). Nem változtatta meg a szótóve a *tengerész* szó jelentését, csak módosította: megjelölte, hogy a szóban forgó személyek többen vannak.

A sorban harmadik, a szóalakot lezáró toldalék, a **-tól** határozza meg a szó (*tengerészek*) szerepét, más szavakhoz való viszonyát a mondatban (tőlük hallottam a történetet).

A *tengerészek*től szóban a toldalékok mindhárom fajtája szerepel:

tenger (szótó)

-ész (képző)

-k (jel)

-tól (rag)

A toldalékokat mindig a szótóhoz fűzzük. A toldalékok fajtái: képzők, jelek, ragok. A toldalékok sorrendje és lehetséges száma a szóban: szótó = képző(k) – jel(ek) – rag.

A toldalék fajtái:

• **Képző:** olyan toldalék, amely megváltoztatja a szó jelentését, sokszor a szófaját is.

Például: erdész, tanítvány, hallgató

• **Jel:** olyan toldalék, amely módosítja a szó jelentését.

Például: gyerekek, barátomé

- **Rag:** olyan toldalék, amely mondattá fűzi a szavakat.

Például: *asztalban, alkonyatkor*

- **Kötőhang:** a szótő és a toldalék vagy két toldalék között gyakran található magánhangzó, amelynek saját jelentése nincs. Az a szerepe, hogy megkönnyítse a kiejtést.

190. Húzd alá a szósorokban azokat a szavakat, amelyek tőszavak!

Macska, Katóka, bárka, rokka, asztalka, márka, madárka, atka, sapka, fiúcska, karika, sajtó, tanuló, Sajó, síró, skorpió, olló, takaró, varázsló, borozó, zászló, alsó, kapcsoló, vágó

191. Bontsd szóelemekre a mondatok szavait!

*A fejem se fájna.
 Fejébe száll a dicsőség.
 Elcsavarja a fejét.
 Benőhetett volna már a feje lágya.
 Ne szólj szám, nem fáj fejem.*

192. Írj ki csoportosítva a szövegből olyan főneveket, amelyek képzővel, jellel, raggal vannak ellátva!

A szánkó

Kegyetlen hideg tél volt, azóta se tudok hozzáfoghatót. Fénekig befagyott a patak, a verebek megdermedve hullottak le a fákról, a háztetőről olyan vastag jégcsapok meredeztek, hogy kővel is alig bírtuk őket lehajigálni. Először a báránybőr sapkánkat vagdostuk hozzájuk, de evvel nem sokra mentünk. A fülünk megfázott, a sapka a tetőn maradt, s ami a legnagyobb baj volt: a jégcsap se esett le.

Még jobban szerettünk a hóban játszani. Akkora hó volt, hogy alig látszottunk ki belőle, ástunk is benne akkora barlangokat, hogy akár a medvék királya ellakhatott volna bennük. Persze a medvének több esze volt, mint hogy hópalotában lakott volna.

Nem is fagyott el se keze, se lába, mint nekünk.

Legkülönb multság mégis csak a szánkázás volt. Szomszédunkban lakott a bíró. A bíró csináltott a fiainak olyan szánkót, hogy annál szebb még nem volt a világon. Még most is sokszor álmodom vele így tél idején. Kórisfából volt a talpa, diófából a karja, az ülése lószőrvánkos, beterítve bársonyposztóval, a lábtakaróján bolyhos szőnyeg. Be volt festve az egész szép pirosra, tán a kötele is selyemből volt.

(Részlet Móra Ferenc elbeszéléséből)

193. Keress az alábbi idézetben néhány olyan szót, amelyekben a toldalék kötőhangzóval kapcsolódik a szótőhöz! Írd le a szavakat szóelemekre bontva! Vigyázz, hová kapcsolod a kötőhangzót!

*Sárkány derekában kereste a szívet,
Ráakadt és bele kardvasat merített.
A sárkány azonnal széjjelterpeszkedett,
S kinyögte magából a megtört életet.*

(Petőfi Sándor)

A főnév képzői

Igéből a következő képzőkkel alkothatunk főnevet:

1. Főként a cselekvést magát jelentik:

• **-ás, -és:** olvasás, tanulás, de az **-ás, -és** jelölheti a cselekvés eredményét (írás 'irat', hímzés), helyét (lakás, ülés) és a cselekvés mértékét is ([egy] harapás [kenyér], sütés);

- **-t, (-tt):** *lét, keltében, röptében, tett*, de a *-t* jelölheti olykor a cselekvés eredményét is: *főztöm*;
- **-aj, -ej:** *moraj, dörej*;
- **-alom, -elem:** *bizalom, félelem*;
- **-dalom, -delem:** *fájdalom, hiedelem*;
- **-ság, -ség:** *fáradtság, segítség, sietség*, de a *-ság, -ség* jelölheti a cselekvés eredményét is: *nyereség*;
- **-adal, -edel:** *viadal*;
- **-tal, -tel:** *behozatal, jövetel*.

2. Főként a cselekvés, történés eredményét, illetőleg tárgyat jelölik:

- **-at, -et:** *mondat, ítélet*, de az *-at, -et* képző jelölheti magát a cselekvést is (*fordulat*), valamint a cselekvés helyét (*bejárat*) vagy idejét (*kikelet*) is, sőt **-ász, -ész** képzős névszó után összefoglaló mellékjelentéssel intézmény, vállalat, foglalkozás nevét is (*fodrászat, fogászat, erdészet, szemészet*);
- **-mány, -mény:** *gyártmány, készítmény*, de lehet egy-egy származék tréfás, lekicsinylő hangulatú is (*íromány, születmény*);
- **-vány, -vény:** *látvány, ásvány, emelvény*, de jelölheti olykor a cselekvés alanyát is (*jövevény, szökevény*);
- **-ék:** *hasadék, származék*, de jelölheti a cselekvés eszközét is (*boríték, festék, támaszték*);
- **-dék (-adék, -edék):** *szándék, fonadék*, olykor gyűjtő jelentésárnyalata is van (*hulladék, söpredék*);
- **-lék (-alék, -elék):** *moslék, adalék, főzelék*;
- **-ték:** *hagyaték*;
- **-omás:** *áldomás*;
- **-tal, -tel:** *ital, étel*.

3. Főként a cselekvés eszközét jelentők:

- **-tyú, -tyű (-attyú, -ettyű):** *dugattyú, billentyű*;
- **-óka, -őke:** *szívóka, ülőke*;
- **-ány, -ény:** *nyitány*;
- **-ál, -él; -al, -el:** *fonál, fődél, huzal*;
- **-ály, -ély:** *akadály, szegély*.

4. A cselekvőt vagy a cselekvés helyét jelölők:

- **-ó, -ő:** igazgató, nyomozó, ebédlő, rendező, vendéglő (jelölhetik ritkábban magát a cselekvést is: bemutató, találkozó);
- **-da, -de (-oda, -öde):** járda, nyomda, iroda, tanoda, kötöde;
- **-ár, -ér:** bűvár, hordár.

Névszóból képeznek főnevet a következő képzők.

1. Kicsinyítő, becéző képzők:

- **-cska, -cske (-acska, -ocska, -ecske, -öcske):** szánkócska, felhőcske, kanalacska, ablakocska, rögöcske, Enikőcske;
- **-ka, -ke:** asztalka, leányka, legényke, bácsika, Pistike;
- **-i:** Agi, Kati; **-csi:** Jancsi, repcsi;
- **-ca:** Teca;
- **-ci:** Anci;
- **-u:** Étu, apu;
- **-us:** Katus, apus;
- **-ikó:** házikó, ládikó;
- **-csa, -cse:** Borcsa, tócsa, üvegcsé;
- **-kó:** Palkó;
- **-is:** Andris;
- **-ó, -ő:** Kató, Pető;
- **-dad, -ded:** tojásdad, édesded (en).

2. Különféle jelentésű főnévképzők:

- **-s (-as, -os, -es, -ös):** hajós, órás, fazekas, boltos (foglalkozásnevek); akácós, gyümölcsös (gyűjtőnevek); négyes, ötös (számjegynevek); kilós, tízes (pénz- és mértéknevek);
- **-ság, -ség:** bátorság, szépség, jóság, távolság, egység, minőség, szelídség (elvont tulajdonságot jelölők); álmoság, egészség (állapotot jelölők); asztalosság, számítógépeség (mesterséget, szakmát jelölők); fiatalság, hallgatóság, elnökség, vezetőség (gyűjtőnevek); szabóság, pékség (vállalatot, illetőleg annak helyét jelölők);
- **-ász, -ész:** jogász, művész, zenész, madarász (foglalkozásnevek);
- **-zat, -zet:** alakzat, padlózat, felhőzet, kövezet (összefoglaló jelentésűek);

● **-sdi:** háborúsdi, katonásdi (játéknevek, komolytalan cselekedetek megnevezése);

● **-onc, -enc, -önc:** tanonc, újonc, kegyenc;

● **-lat, -let:** bizonylat, segédlet;

● **-alék, -elék:** százalék, ezrelék;

● **-ista:** humanista, idealista, marxista.

194. Másold át, és húzd alá a szósorokban azokat a szavakat, amelyek képzettek! Jelöld a képzőt!

● olló, olvasó, hintaló, hajó, jó, szóró, szántó, lakó, dió, móló, kutató, író

● teknő, mentő, kendő, szeplő, terítő, szellő, felhő, kettő, legeelő, repülő

● krumpli, hőszi, kifli, bácsi, kézi, mi, néni, senki, nagyi, mezei, gumi, gépi

● bárka, kocka, szarka, birka, cukorka, kacsa, kabátka, sapka, kalácska

195. Tégy az alábbi szerkezetekhez **-ás, -és** képzőt! Jelöld az egybe- és különírást! Ellenőrizd helyesírásukat *A magyar helyesírás szabályai* c. könyv alapján!

útra kel felelősségre von

falhoz vág falra firkál

foglyul ejt gúzsba köt

doktorrá avat hasra esik

hátba támad nyakon csíp

196. Olvasd el a szöveget! Határozd meg a közlésfajtáját! Írd ki a szövegből a képzős főneveket!

Veszélyeztetett természet

A természetvédelem nagyon fontos feladata az emberiségnek. Egy állatfaj vagy egy növényfaj számára a legnagyobb veszélyt az jelenti, ha a természetes élőtere megváltozik, amely létüket lehetetlenné teszi.

Ha kiszárítjuk a mocsarakat, akkor ott egyetlen réce vagy nádírigó sem tud megtelepedni többé.

A fakitermelés is számos madarunk életét veszélyezteti. A már zöld erdőben végzett favágással nemcsak az ősi fészkeket, de a tojásokkal és fiókákkal teli otthonokat is elpusztítják.

A parlagi sas és a kerecsensólyom fő tápláléka az ürge. Csakhogy ez a kedves kis rágcsáló is sok helyről eltűnt. Ezért a Magyar Madártani Egyesület tagjai rágcsálókat telepítettek a ragadozók fészkelőhelyeinek közelébe.

A megfogyott uhuállományt is igyekeznek gazdagítani.

Külföldről érkezett fiókákat raktak ki a hazai fészkekbe. Így remélhetőleg sikerül megakadályozni, hogy ez a bagolyfaj hazánkban kipusztuljon.

Elsősorban az öreg tölgyesek kitermelésével magyarázható a szarvasbogár megfogyatkozása, helyenkénti teljes eltűnése.

Lárvái a tölgyek törzsében fejlődnek ki, s ha a fákat kivágják, velük együtt tűnnek el a szép és nagy bogarak is. A hazai állatvédelem legfontosabb feladata a vadon élő állatfajok környezetének védelme.

(Schmidt Egon)

197. Másold le a szavakat! Húzd alá a képzőket! Jegyezd meg a helyesírásukat!

akadály, apály, aszály, engedély, fogoly, folyó, folyosó, osztály, rejtély, robaj, szabály, szenvedély, tartály, ünnepély, kacaj, dőrej, aggály, veszély

198. Képezz minél több főnevet az alábbi szavakból! Határozd meg a szótó típusát!

- alkot, csap, kér, jár, küld, von, fon, kér, hall
- asztal, óra, ló, seb, szobor, apa, kéz

199. Mit jelentenek az alábbi szólások? Írd ki a képzős főneveket! Határozd meg az alapszó szófaját és a képzett szó jelentését!

Két dudás nem fér meg egy csárdában.
Nehezebb a barátságot fenntartani, mint megkötni.
Nem akarásnak nyögés a vége.

Hadakozás és gonoszság együtt járó szomszédok.
Hallgatás senkinek be nem töri a fejét.
Ne tégy arról ítéletet, amihez nem értesz.

A főnév jelei

A toldalékok közül a képzőt követi a jel (jelek), amely új szót nem hoz létre, szófajt nem változtat meg.

A főnévhez járuló jelek.

- A többes szám jele: **-k** (*ablakok, gyerekek*)
- A birtokjel: **-é** (*Jánosé, házé*)
- A birtoktöbbsesítő jel: **-i** (*Jánoséi, házéi*)
- A birtokos személyjel:
- Egyes szám: **-m, -d, -a, -e, -ja, -je** (*házam, házad, háza*)
- Többes szám: **-nk, -unk, -ünk, -tok, -tek, -tök, -uk, -ük, -juk, -jük** (*házunk, házatok, házuk*)

A főnevekhez egyszerre több jel is kapcsolható.

A **-k** többesjel.

A többes szám jele a **-k**, amellyel a megnevezett dolog többségét fejezhetjük ki.

Például: *könyv – könyvek alma – almák ajtó – ajtók*
szék – székek medve – medvék erdő – erdők
zsák – zsákok fa – fák gyűrű – gyűrűk
kép – képek répa – répák kocsik – kocsik

• Láthatjuk, hogy a többes számú főnév jelentése az egyes számúhoz képest nem változik meg, csak módosul.

Többes száma csak a konkrét egyedi közneveknek van. Nem szoktuk többes jellel ellátni az elvont főneveket, gyűjtőneveket és az anyagneveket.

Például: *boldogság, értelem*

• Ha mégis a többes jellel láttuk el, akkor a megnevezett főnevek egyedi névvé válnak és fajtát, féleséget jelölnek.

Egyes számban használatosak a páros testrészek és a hozzájuk tartozó ruhadarabok.

Például: fázik a kezem, felveszem a kesztyűm

• Ha hangsúlyozni akarjuk, hogy csak az egyikről van szó, akkor a *fél* jelzővel látjuk el.

Például: nem találom a fél cipőm, megvakult a fél szemére

• Nincs többes száma a tulajdonneveknek.

• A számnévi és a *minden* névmási jelző mellett is egyes számban használjuk a főnevet.

Például: öt osztály, sok gond, minden diák

200. Csoportosítsd oszlopokba az egyes számú és a többes számú főneveket!

török, körök, könyvek, retek, házak, várak, telek, cselek, szavak, játék, teríték, körték, boríték, tyúkok, gondnok, galambok, vakondok, tanyák, diák, tálak, sisak, berek, eprek

202. Írd le a következő szavakat többes számban! Húzd alá azokat a szavakat, amelyek szótöve megváltozott!

ló, fű, tükör, szekér, edény, osztály, tűz, bokor, újság, egér, teve, asszony, csokor, híd, toll

203. Másold ki a szövegből a többes számú főneveket, írd melléjük az egyes számú alakjukat!

A harkály hol a beteg fák mellkasát kopogtatta, hol karjaikat vizsgálta. A kopogás hangja elárulta, hogy hol tanyáznak különféle farontó férgek, hosszú járatokat fúrva és felemésztve a kéreg alatti utak anyagát. A fák szenvedtek, és néha elpusztultak, mert a nedvek és az élelem szállítása a kéreg alatti szövetekben történik. De jöttek a harkályok, kikopogtatták a baj fészket – mint a doktor az emberi tüdő beteg helyeit és zörejeit –, és kivésték a szondát, ami horog és lépvevessző is egyúttal. Ez a nyelvük. Hegye kemény,

tüskés horgokkal, ragadós nyálkával. Ha a beteg helyet felnyitot-
ták, hosszú gilisztaszerű nyelvüket bedugják a lyukba, és nap-
világra, azaz begybe kerül a pondró, ormányos, báb, szóval a
farontó féreg.

(Részlet *Fekete István* Lutra c. könyvéből)

204. Értelmezd a következő azonos alakú szópárok jelentését! Hatá-
rozd meg a szófajukat!

szelek – szelek, sírok – sírok, török – török, élek – élek, nyom-
mok – nyomok, fejek – fejek, nyelek – nyelek, lettek – lettek,
telek – telek

205. Másold le a mondatokat, a zárójelbe tett főneveket tedd többes
számba!

1. Itt az öreg (diófa) alatt írom az életem történetét, és visz-
szanézek a kisdíákkoromra. (*Móra Ferenc*) 2. Piros orca, piros
(ajak), barna (fürt), barna szem, és ez arcon és e szemben meny-
nyi lélek, istenem! (*Petőfi Sándor*) 3. Eszembe jutnak olykor
(kert), (berek), (erdő), mindenféle faismerőseim. (*Gárdonyi Géza*)
4. E föld a (lélek) temetője, ciprusos, árva temetője. (*Ady End-
re*) 5. A (szúnyog) ottan akkorára nőttek, hogy (ökör) gyanánt is
máshol elkelnének. (*Petőfi Sándor*)

Az **-é** birtokjel és az **-i** birtoktöbbsesítő jel

A magyar nyelvben a birtokshoz tapadó birtokjel fejezi ki
azt, hogy valaki vagy valami a birtokshoz tartozik.

Például: *A táska az öcsémé. A nadrág a nagyapámé.*

A példamondatokban az **-é** birtokjel.

Az **-é birtokjel a vele ellátott főnevet valamely bir-
tokszó birtokosának mutatja.**

Hasonlítsuk azonban össze a következő szerkezeteket:

öcsémé a táska	öcsém táskája
↓	↓
(alanyi-állítmányi szerkezet)	(birtokos jelzői szerkezet)

A példa alapján láthatjuk, hogy az alanyi-állítmányi szerkezetben nyelvtani birtokviszony nem történt, az **-é** jeles szó nem birtokos jelzője a birtokként felfogott szónak, hanem a szerkezet állítmányi részét képezi.

• Abban az esetben, ha a birtokként felfogott szó többes számú, az **-é** jelhez az **-i** birtoktöbbesítő jel kapcsolódik.

Például: *A nadrágok nagyapáméi. A tankönyvek az iskoláéi.*

A névszók többes számának kétféle jele van. A **-k többesjel elsősorban a főnevekhez kapcsolódik: *lány-o-k, fiú-k.***

Az **-i, -ei, -jei, -ai, -jai** birtoktöbbesítő jel a birtok többségét jelöli. A birtokos személyjeles alakokban, birtokos névmásokban fordul elő: *házaim, enyéim, kocsija, kedvesei.*

206. Mondd rövidebben a mondatot!

Ez az enyém!

Ez a kutya a kisfiú kutyája. Ez a kutya a

Ez a kutya a barátom kutyája.

Ez a kutya a

a) Vizsgáld meg a kifejezésmódokat és egészítsd ki az ábrát!

kisfiú kutyája kisfiúé

barátom kutyája barátomé

birtokos birtok +..... + -é birtokjel

b) Határozd meg, mit jelöl a birtokjel!

207. Alakítsd át a következő birtokos szerkezeteket birtokjeles szerkezetekké a példa alapján!

Feri autója = az autó Ferié

Kati labdája, az édesanya virága, a bátyám könyve, a gyerekek süteménye

208. Másold le a mondatokat! Határozd meg az **-é, -éi** jeles szavak mondatrészi szerepét!

1. Az én rajzom jól sikerült, de a padtársamé még szebb lett.
2. Másénak „ne bánts” a neve. (*Közmondás*)
3. A mi almáink még éretlenek, a szomszédéi pirosodnak a fa tetején.
4. Bátraké a szerencse. (*Közmondás*)
5. Az óvodásoké a hinta, az iskolásokéi a sportszerek lettek.
6. Az időseké az elsőbbség.
7. Mint komor bikáé, olyan a járása. (*Arany János*)

A birtokos személyjelek

A főnévhez járulhatnak olyan toldalékok, amelyek birtokviszonyt hoznak létre, azaz az egyes vagy többes számú első, második vagy harmadik személynek mint birtokosnak a birtokaként tüntetik fel. Ezt a toldalékot **birtokos személyjel**nek nevezzük.

A birtokos személyjel legfőbb szerepe, hogy a birtokszón megjelöli a **birtokos számát** és **személyét**, többesjellel kombinálódva egyúttal a **birtok számát** is. A birtokos szó lehet 1. sz. (*én, mi*), 2. sz. (*te, ti*) vagy 3. sz. (*ő, a diák, ők, a diákok*) egyes vagy többes számban, azonban a birtokos szó mindig 3. személyű, bármilyen személyrag van rajta. (Leggyakrabban birtokos jelzős szerkezetben fordul elő: *Kati könyve, a nép ünnepe* stb. De ez nem szükségszerű, pl.: *Édes anyanyelvünk, Vegye át a jegyét!* stb.)

A birtokos személyjel funkciója fordítottja az **-é** birtokjelnek: az **-é** birtokjel a **birtokost jelentő** szón **utal a birtokra** (pl. *szekrényé* (ez a fiók); a birtokos személyjel pedig a **birtokot jelentő szón utal a birtokosra** (*Ez Kati szekrénye*).

A birtokos személyjel a birtokviszony mellett másféle jelentésárnyalatokat is kifejezhet.

- **időviszonyt:** *Harmadnapja nem eszem ...*
- **keltezésben:** *május elseje, január harmadika* stb.
- **indulat, érzelem:** *Az áldóját! A kiskésit!*
- **részelő:** *Most jön a nagya!*

A mondatban a birtokoszó mindig birtokos jelző, viszont a birtokszó bármilyen mondatrész lehet.

I. Az egy birtokra utaló birtokos személyjelek

Egyes szám: 1. **-m**
2. **-d**
3. **-a, -e, -ja, -je**

Többes szám: 1. **-nk, -unk, -ünk**
2. **-tok, -tek, -tök**
3. **-uk, -ük, -juk, -jük**

Egyes szám első és második személyben az **-m, -d**, ill. többes szám első személyben az **-nk** magánhangzóra végződő tövekhez járulhat: *hajó, hajód, hajónk*; más esetben a jel előhangzója a tőre jellemző.

Bonyolult az egyes szám harmadik személyű személyjel használata. A kérdés az: mikor használjuk a **-j-s** személyragot?

II. A több birtokra utaló birtokos személyjelek

Egyes szám: 1. **-im, -aim, -eim, -jaim, -jeim**
2. **-id, -aid, -eid, -jaid, -jeid**
3. **-i, -ai, -ei, -jai, -jei**

Többes szám: 1. **-ink, -aink, -eink, -jaink, -jeink**
2. **-itok, -itek; -aitok, -eitek; -jaitok, -jeitek**
3. **-ik, -aik, -eik, -jaik, -jeik**

• A *hajói*-féle szóalakokban az **-i** morféma e felfogás értelmében kétfunkciós: utal a birtokos számára, személyére és a birtok többségére.

A birtokos személyjelek közül többnek kétféle alakja is van: az egyik **j**-vel kezdődik, a másik **j** nélkül.

Például: *virága – virágja, utódai – utódjai* stb.

A **j**-vel kezdődő birtokos személyjelek (**-ja, -je, -juk, -jük**) **j** hangját mindig jelöljük.

Például: *autója, csészéje, almájuk, kertjük* stb.

Vizsgáljuk meg a birtokos személyjelezés összefoglaló táblázatát, a birtokviszonyok feltüntetésével!

BIRTOK-VISZONY	EGY BIRTOK	TÖBB BIRTOK
EGY BIRTOKOS	könyvem muskátlim könyved muskátlid könyve muskátlija	könyveim muskátlijaim könyveid muskátlijaid könyvei muskátlijai
TÖBB BIRTOKOS	könyvünk muskátlink könyvetek muskátlitok könyvük muskátlijuk	könyveink muskátlijaink könyveitek muskátlijaitok könyveik muskátlijaik

209. Írd le *dolgozat* és a *kendő* főnevek személyjeles alakosorát!

210. Egészítsd ki a mondatokat a *kert* szó megadott birtokjeles alakjával!

A területén nincs egy szál parlagrafű sem. (T/2., több birtok)

A barátaimat meghívtam a szalonnát sütni. (E/1., egy birtok)

Nagymamám a legszebb a környéken. (E/3., egy birtok)

Az idén nem sok gyümölcs termett a (T/1., több birtok)

Gyakran jársz dolgozni a (E/2., több birtok)

..... a gyümölcsön kívül zöldség is terem. (T/3., egy birtok)

211. Bontsd szóelemekre a következő szavakat, és nevezd meg az egyes szóelemeket!

feladataink, iskolám, szüleink, cipőd, osztályotok, szomszédja, könyveitek, táblájuk

212. Válaszd ki a szópárok közül a birtokos személyjeles szót! Foglald őket mondatba!

halljuk – hajjuk boglya – bogja sűgolyuk – sűgójuk
fűrójuk – fűrólyuk estéjén – estélyén

213. Írd le a mondatokat! Húzd alá a birtokos személyjeles szavakat! Határozd meg, milyen mássalhangzó-változás történt bennük!

1. Péter érintetlenül vitte vissza az ebédjét! 2. Egy jó darab májat kilöktek elébe, s menjen onnan, mondák, „anyja keservébe”. (*Arany János*) 3. Szomszédunk kertje illatos virágokkal pompázik. 4. Az öcsém lapátja és vedre a homokozóban maradt. 5. Volt a szittyá királyoknak egy csodálatos, nagy erejű kardjuk, amelyet azért kaptak az Istentől, hogy azzal minden népet legyőzzenek. (*Lengyel Dénes*) 6. A tintásüveget pedig hová dugá? Bele kabátja hátsó zsebibe, amint mondom, kabátja zsebibe. (*Petőfi Sándor*)

A főnév ragjai

Ha a főnév a mondatban alany vagy állítmány, mindig ragtalan (jeleket kaphat). Egyéb mondatrészként azonban a főnév rendszerint ragos alakban szerepel.

Például: Az erdő**ben** szedett gombát a kosaram**ba** raktam.

A rag a főnév mondatrészi szerepét jelöli. A főnévhez egyszerre csak egy rag kapcsolható.

A főnévhez járuló fontosabb ragok:

- a tárgy ragja: **-t** (*asztalt*)
- a birtokos jelző ragja: **-nak, -nek** (*a fiúnak a könyve*)
- a határozóragok: **-ban, -ben, -ba, -be, -ból, -ből, -n, -on, -en, -ön, -ra, -re, -ról, -ről, -nál, -nél, -hoz, -hez, -höz, -tól, -től, -val, -vel, -kor, -nak, -nek**

Például: ház**ban**, ház**ba**, ház**ból**

A rag lezárja a szóalakot. Utána már nem következhet toldalék.

214. Válaszd ki azokat a főneveket, amelyekben a **-t** tárgyrag előtt a szótő megváltozik!

asztal
szőlő
tavasz

körte
barack
nyár

tankönyv
eper
ló

hó
dió
csikó

215. Írd le a mondatokat! Húzd alá a mondatokban a főnévhez járólagokat! Határozd meg a fajtáját!

1. Amit szívedbe rejtessz, szemednek tárd ki azt ... (*József Attila*) 2. Intett a partról a süvegével, s átkiáltott a fűzfabokrokron ... (*Gárdonyi Géza*) 3. Ki gyermeket nevel, az a hon iránt szent kötelességet teljesít. (*Kölcsey Ferenc*) 4. Nyári napnak alkonyúlatánál megállék a kanyargó Tiszánál. (*Petőfi Sándor*) 5. A holdat nézd, fölült a háztetőre, s arany testét szikrázó gombolyagba görbítve, mint bizarr kandúr... (*Tóth Árpád*)

216. Kapcsold a következő nevekhez a **-val, -vel** ragot!

Bálint, Papp, Kossuth, Kodály, Mariann, Móricz

217. Válaszd ki a **-t** ragos főneveket!

vet, keret, Katit, szüret, olt, embert, szeret, diót, must, napot, ereszt, kereszt, kanalat, emelet, nyert

218. Olvasd el kifejezően az alábbi mesét! Írd ki a szövegből a ragos főneveket!

A kíváncsi hópelyhek

A nap éppen lement, mikor az erdő felett elkezdett esni a hó.
– No, anyó – mondta varjú apó a feleségének a nyárfahegyben –, azt hiszem, holnap fehér abrosznál esszük az egérpecsenyét.

Nemsokára a búzamezők fölött kezdtek táncolni a hópihék.

– Gyertek, gyertek – csalogatták őket a szántóföldek –, jó ám a vetésnek a jó puha hó. Az tart meleget a búzaszemnek, hogy meg ne fagyjon a földben.

A falu már rég elcsendesedett, mire a hófelhők odaértek föléje.

– No, ezt a falut megtréfáljuk – mondták a hópelyhek. – Reggel maga se ismer magára, olyan fehérre meszeljük, még a háztetőket is.

Voltak kíváncsi hópelyhek is. Messze az ég alján nagy világosság látszott. Ott a város lámpái világítottak. Ezek a hópelyhek a várost akarták látni.

– Majd meglátjátok, hogy megbecsülnek ott minket – mondták a falura, mezőre hulló testvéreiknek. – Még székkal is megkínálnak, talán hintóba is ültetnek.

Azzal elszálltak a város fölé, s ott lehullottak a háztetőkre, az utcákra, a terekre. Alig várták a reggelt, hogy szétnézzenek a városban.

De mire kireggeledett, akkorra a hópelyheknek beesteledett. Jöttek a hóhányó munkások, megkínálták a havat seprűvel és lapáttal. Aztán rakásra rakták, úgy hordták ki a városból. Mire delet harangoztak, locspocs lett a városi hóból. Az erdők, mezők hava pedig tavaszig megmaradt ragyogó fehérén.

(Móra Ferenc)

219. Toldalékold ragokkal az alábbi szavakat!

ásó, kertész, locsolókanna, tulipán, gyümölcsfa, létra, ágyás, permetlé, permetező, kapa, kosár

A toldalékolt szavak felhasználásával írd egy rövid fogalmazást! Adj címet a szövegednek!

Az összetett főnév

Az összetett szó két olyan tagból áll, amelyek között kapcsolat van, és ez a kapcsolat a szó jelentéséhez is kapcsolódik.

Gondolj az egyik kedvenc fádra. Az enyém a rózsafa. Olyan fa, amelyen rózsza virít.

A *rózsafa* összetett szó. A rózsza és a fa összetételéből származik.

A *rózsza* az **előtag**, a *fa* az **utótag**.

Akadnak olyan szavak is nyelvünkben, amelyek előtagja vagy utótagja, vagy akár mindkettő összetett szó. Ezek többszörösen összetett szavak.

Például: *tyúkhúsleves, szóösszevonás, rendőrőrszoba*

Az összetett szó akkor főnév, ha az utótagja főnév.

Mi a helyzet az ikerszóval? Az **ikerszónak** csak az egyik tagja önálló szó, a másik tag ennek hangalak tekintetében módosult változata, amely önállóan nem él a nyelvben. Az iker-szó szófaját csak a kérdése alapján tudjuk pontosan meghatározni. Ikerszó lehet a főnév, melléknév és az ige is.

Például: *limlom, zireg-zörög, fidres-fodros* stb.

Akad olyan ikerszó is, ahol egyik tagnak sincs jelentése, egyik se önálló szó.

Például: *dínomdánom, csip-csup* stb.

220. Keresd ki a szövegből az összetett főneveket! Nevezd meg az előtagot és az utótagot!

Az állatok hang útján történő kapcsolatteremtését nagymértékben zavarhatja az úgynevezett háttérzaj: tengermorajlás, lombsusogás, szél, más állatok hangja. A helyzetben sem az nem segítene, ha a vevő hallása a végsőkig finomodna, sem az, ha a leadó fokozná maximálisra hangerejét.

Ebben az esetben körülbelül ugyanaz történe, mintha egy tanteremben a tanulók zsivajgását a tanár úgy próbálná elhallgattatni, hogy hangszalagjainak végső megerőltetésével megkí-

sérelné – teljesen eredménytelenül – túloldítani őket, miközben egy sípval sokkal többre menne.

(Természetbarátok kiskönyvtára)

221. Keress ki a szövegből szavakat a megadott szempontok alapján!

Hát az lett, hogy egyszerre csak megcsendül a fejem fölött valami ezüstharang. Lehet, hogy nem is ezüstharang volt, hanem valami aranyszájú madár: de úgy elinált erre az ürge, hogy utol nem érte volna száz csigabiga. Aztán végigsimogatta az arcomat az aranyszájú madár puha szárnya. Lehet, hogy nem is az volt, hanem liliomvirág bársony szirma: mégiscsak kinyitottam én arra a szememet. De nem láttam vele se harangot, se galambot – csak egy fehér liliomot. Vilmácska állt előttem talpig hófehérben, egyik patyolatkezével az arcom simogatva, a másikkal fodorkötőcskéje sarkát szorongatva.

(Móra Ferenc)

1. Összetett szó:

- toldalékos
- toldalék nélküli

2. Határozd meg az összetett szavak szófaját!

222. Versenyezzetek! Ki tud több összetett szót alkotni a következő szavak felhasználásával!

alma: *almafa*,

óra: *toronyóra*,

könyv: *könyvajelző*,

hír: *világhír*.....

223. Alkoss összetett szavakat a szóoszlopok felhasználásával!

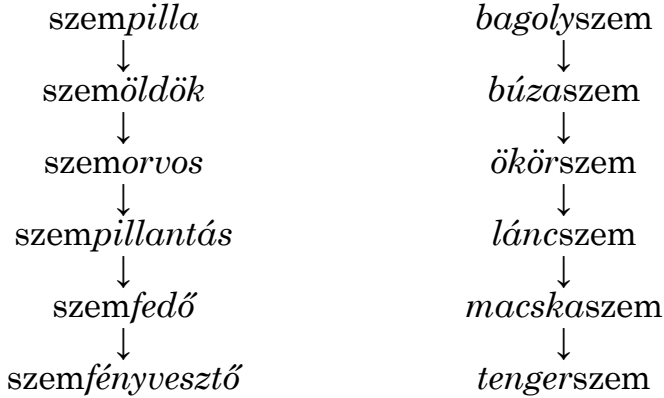
vasút	zsák	dió	mutató
kapu	párok	rend	pálya
hāti	köpeny	óra	fa
kerék	állomás	sport	fagylalt
eső	bejáró	eper	őr

224. Játék az összetett szavakkal. Keresd a szabályt!

a) A minta szerint alkoss összetett szavakat!

Minta:

Te ezekkel a szavakkal próbálkozz!

fej-_____	_____fej
zene-_____	_____zene
repülő-_____	_____repülő

b) Figyeld meg a szabályt! Versenyezzetek! Ki tudja a legtöbb szót megtalálni öt perc alatt?

macskaszem → szemüveg → üvegnyak → nyaklánc →

225. Írd ki az alábbi szemelvényből külön csoportosítva a jellel, raggal és képzővel toldalékolt főneveket!

Jóska bácsi fülét bántja ez a tudományoskodás. De úgy tesz, mintha nem hallaná. Csak áll ott rongyos kék ingében, sakktabletaszerűen összefoldozott nadrágjában, éktelen csizmáiban és a rezgő szakállával, végtelen magasban, no de azért igen jóságos és megértő, sőt elnéző indulattal. Aki már több mint nyolcvan esztendő megélt, nagy földet bejárta (még Somogyban is volt), sokat látott, sok emberen segített, az már elnéző lehet a hibákkal szemben. Ő például, meg a magafajta régi ácsmesterek, nem így rótták össze a gerendát, s ami igaz, igaz: erősebb alapgerendát is választottak. Ő még nem tanult bele ebbe a látszatmunkába. Amit ő megcsinált egyszer, az hatszáz esztendeig is megmarad, azt dinamittal sem lehet többé szétrobbantani. Igaz, hogy máma már nincsenek is olyan fák, végig az egész Ormánságban, mint amilyenek még abban az időben termettek.

(Részlet *Kodolányi János* József, az ács c. novellájából)

A MELLÉKNÉV

A melléknév fogalma, alaktani sajátosságai, mondatbeli szerepe

tulajdonság, ismertetőjegy, fokozás, melléknévképzés

A melléknév szófajába azok a szavak tartoznak, amelyek megmutatják, hogy a főnév milyen, tehát a főnevek tulajdonságát írják le. Valakinek vagy valaminek a milyenségét, tulajdonságát mondják el.

226. Olvasd el a következő szöveget!

A zsiráf Afrikában élő **páros ujjú** emlősállat, a **legmagasabb** és **leghosszabb nyakú szárazföldi** élőlény. A nemek színezetüket tekintve **egyformák**, de a tehenek **kisebbek** kb. 0,7–1 méterrel. A bikák testtömege megközelíti a 2 tonnát, a nőstényeknél azonban átlagosan 11 mázsát mérnek. Minden zsiráf minden példánya **foltos**, de a szőrzet színezete, a foltok méretei és kontúrjai alfajonként, a mintázat pedig egyedenként változik. Az alapszín lehet **homokszínű, világosbarna vagy sárgás**, míg a foltok a **sárgától a gesztenyevörös**ig, illetve a **szabálytalan**tól a **szögletes**ig változhatnak. A zsiráfszarvak a koponyabőrrel burkolt csontkinövései. Számuk alapvetően kettő, de a homlokrész dudorján nőhet egy, az eredeti sarvak mögött pedig egy újabb pár, kisebb sarv. A sok sarv az idős bikák sajátossága.

Azokban a szövegekben, amelyek valamit bemutatnak vagy ismertetnek, fontos szerepük van a tulajdonságoknak – vagyis az ismertetőjegyeket – pontosan, szemléletesen leíró melléknéveknek. A zsiráf leírásában azt is megfigyelhetjük, hogy a melléknév sokfélével jelenthet. Például azt, hogy valami *milyen színű, milyen alakú, mekkora, honnan származó...*

A melléknév sokféle jelentését foglaljuk össze akkor, amikor azt mondjuk, hogy a melléknév valakinek vagy valaminek a tulajdonságát jelenti.

A melléknév személyek, tárgyak, dolgok tulajdonságát, minőségét, ismertetőjegyét fejezi ki. Kérdései: *milyen?, melyik?, mekkora?*

A melléknév toldalékolható szófaj. Kaphat:

1. képzőket

Például: *igazi, kékes, nagyocska* stb.

2. jeleket

- **többsjelet:** *ügyesek, illatosak, tökéletesek* stb.;
- **fokjelet:** *tisztább, legtisztább, legeslegtisztább* stb.;
- az **-ik** kiemelő jelet: *nagyobbik, legdrágábbik* stb.

3. ragokat (a leggyakrabban előforduló ragok)

- **-n, -an, -en** ragok: *ritkán, szépen, okosan* stb.;
- **-lag, -leg:** *gyakorlatilag, lelkileg* stb.

A melléknév a mondatban leggyakrabban:

- minőségjelző

Például: *A mezőn tarka és illatos mezei virágok nyílnak.*

- állítmány

Például: *Édesanyám kedves és aranyos.*

- tárgy

Például: *Nagyot füllentett, amit én el is hittem.*

- határozó

Például: *Halkan beszélgettünk, mégis meghallották.*

227. Írd le szótagolva az alábbi verset! Húzd alá a mellékneveket!

Óriási rajzpapír
a fehér hó, arra ír,
arra rajzol képeket,

ahogy rajta lépeget,
ahogy jobbra-balra megy
ez a vidám vörösbecg.

Mellette fut a rigó,
de ha elolvad a hó,
ha megjő a kikelet,

ő rajzol majd képeket,
zöld krétával füveket,
kopasz ágra rügyeket.

(Zelk Zoltán: Rajzpapír)

228. Képezz melléknevet a következő tulajdonnevekből!

Alsónémedi
Dél-Buda
Duna–Tisza köze
Jókai
Gyulai Pál
Fertő tó
Don-kanyar
New York
Magyar Állami Operaház
Berlin–Róma–Tokió

229. Egészítsd ki az alábbi leírást odaillő melléknevekkel!

Kukorica Jancsi szomorúan ballagott a ... éjszakában. Nemsokára beért egy ... erdőbe, s ott folytatta az útját. Egyszer csak fény villant a távolból. Jancsi azt gondolta, hogy egy ... csárda lesz az. Nagyon sietett, hogy ... fejét mihamarabb letegye.

230. Olvasd el a versidétet! Meg tudod-e mondani, kit jellemez így a költő? Honnan az idézet? Írd ki az idézetekből a mellékneveket!

De nem ám a patak csillámló habjára,
Hanem a patakban egy szőke kislyányra,
A szőke kislyánynak karcsu termetére,
Szép hosszú hajára, gömbölyű keblére.

Egy, csak egy legény van talpon a vidéken,
Meddig a szem ellát pusztá földön, égen;
Szörnyü vendégoldal reng araszos vállán,
Pedig még legénytoll sem pehelyzik állán.

Széles országútra messze, messze bámul,
Mintha más mezőkre vágná e határrul;
Azt hinné az ember: élő tilalomfa,
Ütv, általútnál' egy csekély halomba.

231. Írj fogalmazást a kép alapján! Adj címet a dolgozatodnak! Fogalmazásod tartalmazzon minél több melléknevet!

232. Keresz olyan mellékneveket, amelyekkel padtársad külső és belső tulajdonságait jellemezhetéd!

233. Válassz ki egy állatot, és mutasd be osztálytársaidnak!

234. Írd le a következő melléknevek ellentétes párját!

kicsi, okos, szorgalmas, barátságtalan, igazságos, sovány, figyelmes, merész

235. Beszélő nevek. Sokszor az írók szereplőiket beszélő nevekkel látják el. Pl. *Csillagszemű juhász, tündérszép Ilona, széles tenyerű Fejenagy*

Te tudsz-e ilyen neveket? Sorolj fel minél többet!

236. Írd ki a mondatokban előforduló mellékneveket! Írd melléjük az ellentétes párjukat!

1. Széles országúton andalog a jobbágy... (*Arany János*) 2. Talán örökké lehetne verselni rólad régi kert... (*Babits Mihály*)
3. Öreg költők, ti őszök fiai... (*Dsida Jenő*) 4. Félek titóletek, amíg az éjbe bolyongok, fekete tornyok! (*Kosztolányi Dezső*)
5. Testvér, testvérem: Ez a legszebb szó a világon. (*Reményik Sándor*) 6. Halk hangon sírdogálnak a szelek. (*Tóth Árpád*)

237. Párosítsd a mellékneveket a főnevekkel!

széles, füzet, diák, tágas, kút, róka, országút, kockás, emlékezetes, ravasz, kirándulás, puha, rendetlen, párna, rendszeres, tanterem, látogatás, mély

A képzett melléknevek

238. Olvasd el a szöveget!

Itt vagyok megint a
Nagyvárosi élet örökös zajában,
Oh de képzeletem most is odalenn az
Alföld rónáján van;
Testi szemeimet
Behunyom, és lelkem szemeivel nézek,
S előttem lebegnek szépen gyönyörűn az
Alföldi vidékek.

(Részlet *Petőfi Sándor* Kiskunság c. verséből)

A szöveg alapján láthatod, hogy **a melléknevek többsége képzett szó. Melléknevet képezhetünk névszóból és igékből.** A leggyakoribb melléknévképzők:

névszóból képeznek melléknevet:

- **-s, -os, -es, -ös:** fás, kökényes, tükrös, barnás, hatos
- **-ú, -ű, -jú, -jű:** piros arcú, jó fülű, széles ajtajú, éles elméjű
- **-i:** városi, gyári, téli, rokon
- **-si:** falusi, tanyasi
- **-nyi:** tenyérenyi, öklömnyi, CD-lemeznyi, mozsárnyi
- **-ságos, -séges:** jóságos, szépséges

képzőszerű utótagok:

- **-féle:** Dózsa-féle, különféle
- **-fajta:** számítógépfajták, anyjafajta
- **-szerű:** makettszerű, plázyszerű
- **-rét:** hatrét (hajt vmit), hétrét (görnyed)
- **-rétű:** többretű, kétrétű
- **-beli:** korombeli, (egyesült) államokbeli

igéből képeznek melléknevet:

- **-ós, -ős:** rágós, reszketős
- **-ékony, -ékeny:** fogékony, érzékeny
- **-atag, -eteg:** roskatag, csüggeteg
- **-ánk, -énk:** falánk, élénk
- **-ag, -eg:** hallgatag, reszketeg
- **-ható, -hető:** hallható, menedzselhető
- **-hatatlan, -hetetlen:** olvashatatlan, élvezhetetlen

igékből is, névszóból is képezhetünk mellékneveket (tagadó vagy fosztóképzők):

- **-(a)tlan, -(e)tlen, -talan, -telen:** ártatlan, sóttan, szóttan, gondatlan, gondtalan, fedetlen, érzéketlen, lélektelen, nőttan, egyetlen, védtelen, tétlen

239. Olvasd el a szöveget! Írd ki a szövegből a mellékneveket és elemezd őket!

A harangok mindig ünnepélyesek voltak. A kötelek szürkék, unalmasak, mert életkedvüket összetörte a tiló, a gerendák darabosak és megbízhatók, mint az az ember, aki valamikor kiácsolta őket. De valamennyien együtt, összefogódva, mégis egyik

voltak a nappali csendben, az éji hallgatásban, és tisztelték egymást, mert tudták, hogy egymás nélkül némák és értelmetlen anyagok lennének csak.

(Részlet *Fekete István* Toronyban c. elbeszéléséből)

tiló – kender és len törésére és tisztítására általánosan használt eszköz (*kendertörő*)

240. Egészítsd ki **-s** képzővel az alábbi szavakat, majd oszd két csoportra a megadott szempont szerint!

új, díj, nyíl, íz, víz, szíj, hír, híd, ló, bűn, kő, fűz, cső, hús, húr, úr, szúr, tíz, túró, út, csúcs, kút, csúf, úr, gúny, lúd, rúd, tűz, szín, tő

Van rövidülés:

Nincs rövidülés:

241. Szinonima kereső. Keresd meg az alábbi szavak párját!

1. cingár, **2.** ideiglenes, **3.** becsstelen, **4.** cifra, **5.** halk, **6.** barbár, **7.** elcsigázott, **8.** csenevész, **9.** csökönös, **10.** síkos
__ műveletlen, __ csendes, __ makacs, __ átmeneti, __ aljas,
__ csúszós, __ kimerült, __ díszes, __ vékony, __ vézna

242. Másold le a szöveget! Húzd alá a mellékneveket! Határozd meg mondatbeli szerepüket!

Miért szúrósak a kaktuszok?

Ki gondolná, hogy a kaktuszok hegyes tüskéje tulajdonképpen levél? Leveleik ilyen szúrós töviskévé alakultak, mert ez kedvezőbb a száraz területeken élő növények számára. Így kisebb felületről kevesebb nedvességet kell elpárologtatniuk, ez pedig például a sivatagban, ahol forrón tűz a nap, és ritkán esik

az eső, élet és halál kérdése lehet. A kaktuszok tüskéi egyedül vagy csoportosan ülnek a növény testén. Szúrásuk nem mérgező, de ha a tüske hegye a sebbe törik, gyakran okoz gyulladást.

(Csóka Eszter)

243. Írd ki a versből csoportosítva a tőszókat és a képzett szókat!

Őszi reggeli

Ezt hozta az ősz. Hús gyümölcsöket
üvegtálon. Nehéz, sötét-smaragd
szőlőt, hatalmas, jáspisfényű körtét,
megannyi dús, tündöklő ékszerét.
Vízcsöpp iramlik egy kövér bogyóról,
és elgurul, akár a briliáns.
A pompa ez, részvételen, derült,
magába-forduló tökéletesség.
Jobb volna élni. Ámde túl a fák már
aranykezükkel intenek nekem.

(Kosztolányi Dezső)

Az összetett melléknevek

Ahogy a főneveknél, úgy a mellékneveknél is nagyon sok összetett szó található. Az összetett melléknevek fontosabb típusai:

1. szoros összetételek – az összetételek előtagja alá van rendelve az utótagnak, a tagokat mindig egybeírjuk. Két típusuk van:

a) jelöletlen összetételek – az elő- és utótag közötti viszonyt nem jelöli semmi

Például: *napsütötte, patyolatfehér, nyakatekert, életvidám, igazmondó* stb.

b) jelölt összetételek – az előtagon viszonyrag jelöli, hogy az milyen bővítménye az utótagnak. Ezek rendszerint átvitt értelmű szavak.

Például: *földhözragadt* – szegény, *semmirekellő* – haszontalan, *életrevaló* – ügyes stb.

2. laza szerkezetű összetételek – az elő- és utótag között mellérendelő viszony van, az elő- és utótag azonos toldalékot vesz fel, a tagok közé kötőjelet teszünk

Például: *ütött-kopott*, *kisebb-nagyobb* stb.

3. ikerszók: *fidres-fodros*, *icike-picike*, *dimbes-dombos* stb.

244. Keresd ki, és írd le a szöveg összetett mellékneveit!

... A szőrmés vadak az eddiginél vastagabb, melegebb bundát növelnek: szőrük szaporítják, gyapjuk gyarapítják. Néhányan közülük szint is váltanak. Az őzek élénk sárgásbarna bundája lassan barnásszürkére válik, mintha összemocskolódtott volna. A hermelin viszont vörösésbarna szőrét hányja le, s hófehéret növel helyette, csak a farka vége marad télen-nyáron fekete.

A mókusok, erdei egerek egész élelmiszerraktárakat hordanak össze. A hétalvó pelék, borzok meg annyi hájat szednek magukra, hogy szinte reng rajtuk: legyen mit lekoplalniuk tavaszig. Aztán már jöhetnek a csúf idők!

(Varga Domokos: Osztó-fosztó október)

245. Párosítsd össze a következő egyszerű szavakat! Magyarázd meg a szavak jelentését!

szűk, fejjű, róka, étvágyú, jó, kezű, sok, való, tök, akaratú, nyúl, lelkű, bő, való, életre, vágyó, rossz, markú, farkas, szívű, jóra, szívű, nagyra, oldalú

Öt összetett melléknévvel alkoss mondatot!

246. Fejezd ki összetett melléknévvel! Írd le az összetett mellékneveket elválasztva!

Olyan éhes, mint a farkas.
Olyan vékony, mint a hajszál.
Olyan magas, mint a torony.
Olyan könnyű, mint a pehely.
Olyan fekete, mint a szurok.
Olyan fényes, mint a tükör.

Például: *Olyan fehér, mint a fal – falfehér.*

247. Olvasd el a szöveget! Írd ki a szövegből az összetett mellékneveket!

Nyurga, vézna fiú. Arca fakóbarna, haja koromfekete, szeme éjsötét, mindezt anyjától örökölte. De édesanyja szeme álmodozó, messzeteintő volt – a fiúé pedig állandóan mintha lázban égne. Csillogását az apa szemétől kapta. ...

Az apa, feleségével ellentétben, bőbeszédű, eleven s nyakas ember. ... Könnyen fölmérgesedik, s ilyenkor a keze is könnyen lódul. ...

Ilyen a fiú is – fürge és indulatos, de kitöréseit legtöbbször mintha még idejében hallgatásra parancsolná egy belső hang – a hajdani alázatos kis szolgáló természetének hangja. De a lefojtott indulat nem enyészik el, a dacot nyakasság táplálja. ...

... A játékban ügyes és merész, inas lábai gyorsan viszik karcsú, vékony termetét; a versenyfutásban mindenkit megelőz. Hosszú karjával mindenkinél messzebb hajítja a labdát. Egész addig, amíg a gyerekcsapatból valaki gúnyolni nem kezdi, hogy balkézrel dob – balogsuta! Ettől fogva nem dob.

(Részletek *Illyés Gyula* Petőfi Sándor c. könyvéből)

248. Mondatokba foglalva érzékeltess, hogy mást jelent a különírt és az egybeírt változat!

jó szívű – jószívű, tejfölös szájú – tejfölösszájú, szemre való – szemrevaló

249. Gyűjts minél több színárnyalatot a megadott színekhez!

zöld, sárga, kék, piros, fehér

Például: *barna – aranybarna, dióbarna, dohányszín, drapp, fahéjszín, gesztenyebarna, kakaóbarna, kávébarna, mackóbarna, napbarnított, négerbarna, rozsdabarna.*

A melléknév fokozása

A főnévtől eltérően a melléknevet fokozni is lehet. Legtöbb melléknév fokozható, de vannak fokozhatatlan melléknevek is.

Például: *heti, koromsötét* stb.

250. Olvasd el a következő idézetet!

Szép a tavasz és szép a nyár is,
de **szebb** az ősz s **legszebb** a tél,
annak, ki tűzhelyet, családot,
már végképp másoknak remél.

(József Attila: Íme, hát megeltem hazámat...)

Az idézet kitűnő példa a melléknév egyik jellegzetességére, a fokozásra.

A melléknév fokozásával az összehasonlított tulajdonságok különböző mértékét (fokát) fejezzük ki.

Megkülönböztetünk *alapfokot*, *középfokot* és *felsőfokot*. A következő táblázatban a melléknév fokozott alakjait figyelhetjük meg.

MILYEN FOK	JELE	PÉLDÁK
ALAPFOK	–	<i>merész, nagy, finom, fiatal</i>
KÖZÉPFOK	-bb	<i>merészebb, nagyobb, finomabb, fiatalabb</i>
FELSŐFOK	leg...-bb	<i>legmerészebb, legnagyobb, legfinomabb, legfiatalabb</i>

Esetenként a beszédben előfordul a túlzófok, a felsőfok módosított változata.

Például: legeslegszebb, legeslegmerészebb

A szép, jó, könnyű melléknév középfoka: szebb, jobb, könnyebb.

• **A -só, -ső képzős melléknevek felsőfokában elmarad a -bb: felső, felsőbb, legfelső**

251. Írd le a melléknevek három alakját! Alkoss mondatokat a fokozott melléknevekkel!

ravasz, kiváló, színes, piros, ötletes

252. Pótold a következő melléknevekben a hiányzó **j** vagy **ly** betűt!

he...es, ...ukas, ...ámbor, szenvedé...es, ...eles, dö...fös, komo..., za...os

253. Írd ki az idézetekből a mellékneveket! Határozd meg, milyen fokúak!

- a)** Ne várd, hogy a föld meghasadjon
És tűz nyelje el Sodomát.
A mindennap kicsiny csodái
Nagyobb és titkosabb csodák.

Tedd a kezedet a szívedre
Hallgasd, figyeld, hogy mit dobog,
Ez a finom kis kalapálás
Nem a legcsodásabb dolog?

(Reményik Sándor: Csendes csodák)

- b)** Állt az erdőben egy szép, sudár kis fenyőfa. Jó helye volt: nap is érte, levegő is simogatta, idősebb társai, lucfenyők meg jegenyefenyők zúgtak körülötte. De a kislefenyőnek minden vágya az volt, hogy magasabbra nőjön; a meleg napot, az üdítő levegőt ...

(Részlet Andersen A fenyőfa c. meséjéből)

- c)** Itthon sokkal jobb ízű énnem
A fekete, mint máshol a fehér.

(Petőfi Sándor: Fekete kenyér)

254. Írj mondatokat, melyekben összehasonlítod a családtagjaid és a magad testi tulajdonságait!

255. Keresd ki a közmondásból a mellékneveket, és írd le mindhárom alakjukat!

A jó barát drágább az aranynál.

Írd le a melléknevek ellentétes párját!

256. Olvasd el a szöveget! Keresd ki a fokozott mellékneveket!

Nekünk a nyelvünk nagyobb kincs, mint a földünk, mert ré-
gibb, s akkor is él, amikor már a föld nem a mienk. Nagyobb,
mint a történelmünk, mert a történelem a nyelvben elfér, de a
nyelv nem fér el a történelemben. Az egyetlen nemzeti vagyon,
amelyből a szegény embernek is éppen annyi jut, mint a her-
cegnek. Leghűbb képünk, mert nem a nyelvünk olyan, mint mi,
hanem mi vagyunk olyanok, mint a nyelvünk.

(Ravasz László)

257. Írd le az alábbi melléknevek felsőfokú alakját minden lehetséges helyen elválasztva!

okos, elviselhetetlen, ábrándozó, új, igazságos, ügyetlen, édes, óvatos

258. Gyűjts **-só, -ső** végű mellékneveket!

Például: *alsó, ...*

Írd le a gyűjtött mellékneveket felső- és túlzófokban!

A melléknevek helyesírása

- A melléknevek végén mindig hosszú az **-ú, -ű**: *hiú, szomorú* stb.
- Hosszú magánhangzót írunk az **-ú, -ű, -jú, -jű** melléknév-képzős szavakban is: *tyúkeszű, négylábú, lapos tetejű, erős rugójú* stb.

- Az **-ú, -ű, -jú, -jű** képző jelzős szerkezetekből képez melléknevet, melyeket külön írunk: *hosszú haj – hosszú hajú, alacsony nővés – alacsony nővésű* stb.

- Egybeírjuk az **-ú, -ű, -jú, -jű** képzős származékot, ha:

- átvitt értelműek: *nagyképű – öntelt, fontoskodó, jóképű – megnyerő arcú* stb.;

- az előtagjuk főnév és hasonlítást fejeznek ki: *fafejű, oroszlánszívű* stb.;

- az előtagjuk egyszerű tőszámnév: *háromkerekű kerék-pár, hétfejű sárkány* stb.

- Egybeírjuk a jelölt és jelöletlen alárendelő összetételeket: *nyakatekert, életrevaló* stb.

- Mindig különírjuk a jelzett szótól a foglalkozást, kort, minőséget, csoportot jelölő főnévi minőségjelzőket: *orvos bátyám, gyermek szereplő, ajándék lemez* stb.

- Ha a fokozandó melléknév magánhangzóval végződik, akkor a melléknév középfokú alakjában a szótó utolsó hangja rövidül, illetve meghosszabbodik: *buta – butább, de jó – jobb* stb.

- Egyes magánhangzóval végződő melléknevek középfokánál a középfok jele (**-bb**) hasonlíthatja a magánhangzót, így lesz a *lassú* középfoka *lassabb*.

- A mássalhangzóval végződő mellékneveknél a középfok jele elé előhangzó kerül, hiszen ellenkező esetben három mássalhangzó állna egymás után, ezt pedig a magyar nyelv szabályai „nem engedik”: *okos – okosabb*.

- Ha a tulajdonnévhez **-i** képző kapcsolódik, akkor a tulajdonnév melléknévvé alakul, ezért kis kezdőbetűvel írjuk: *Csap – csapi, Huszt – huszti*.

- Kötőjellel írjuk a laza szerkezetű összetett mellékneveket, a melléknévi ikerszókat, ha mindkét tagjuk toldalékolható: *testilelki, icike-picike*.

- Kötőjelet teszünk a nyomósító céllal megismételt melléknevek esetében is: *régi-régi*.

259. Olvasd el a mondatokat!

Az erdei fákon a légtornászok ügyességével ugrándozik a mókus. Bundája és nagy lompos farka általában vörös, de akad

szürke színű is. Ágakból épít magának fészket. Ha egyik fáról a másikra ugrik, ejtőernyőként működik a farka, és fékezi az esést. Csak nappal jár táplálék után.

Figyeld meg a todalékos szavakat! Írd ki őket! Jelöld álló egyenes vonallal a szótőt!

260. Keresd ki a versből a mellékneveket! Jelöld a melléknevekben a szótőt és a todalékott!

Szerényen virító
tengernyi ibolya:
tavaszi kerteket
szőnyegként borítja.

Kék égre nevetve
kitárják kelyhüket,
tántorgó méhecskék
nektárból szürcsölnek.
Dünyögő, zümmögő,
álmos méhek raja,
álmukból ébredtek
a virágillatra:
napfénytől, nektártól
megmárosodva
ürítnek kelyheket
újszülött tavaszra.

(Weinrauch Katalin: Ibolya)

261. Írd ki a szövegből a mellékneveket és elemezd őket!

Miért vörös a lenyugvó nap?

Nappal a Nap ragyogó fehér, de ha alacsonyan áll az égbolton – hajnalban és estefele –, akkor egészen mélyvörös is lehet. A napfény eredetileg fehér színű, de mégis sokféle fénysugár van benne: vörös, sárga, zöld és kék. A levegő legjobban a kék

sugarakat szórja. Délután a napfénynek sokkal vastagabb levegőn kell átjutnia, mint máskor, mert ferdén jutnak el a sugarai a Földre. Ezért a kék színű sugarak egészen elfogynak belőle. Ami végül megmarad, az vörös színű. Ezért vörös a lemenő Nap.

(S. Tóth László nyomán)

262. Írd ki a mondatokból a melléknéveket azzal a főnévvel együtt, amelynek a tulajdonságát jelzik!

1. Mit nekem te, zordon Kárpátoknak fenyvesekkel vadregényes tája! (*Petőfi Sándor*) 2. Ess tehát, kedves kis eső! Locsolgasd a megijedt nép sanyarú vetését! (*Fazekas Mihály*) 3. S ti mind, élő és halott anyagok, tanítsátok őket, felhők, sasok, vad villámok, jó hangyák, kis csigák, vigyázz reájuk, hatalmas világ. (*Szabó Lőrinc*) 4. Ahol nincsen emberi reménység, ott vagy az isteni segítség. (*Mikes Kelemen*)

263. Találós kérdések.

Ha a hideg húsodba vág,
úgy ölel át, mint hú barát.
De ha a nap felragyog,
hú barátod elhagyod.
Mi az?

(*Kabát*)

Egy kis házban öt kis szoba
sorakozik szépen,
öt kis ember bújik oda
melegedni télen.
Mi az?

(*Kesztyű*)

Szép leányka ül a fán,
piros ruha derekán,
szíve olyan, mint a kő,
tudjátok, ki lehet ő?
(Cseresznye)

Szürke színű a ruhája,
nem repül el Afrikába.
Itt marad a téli fagyban,
magvakon él a nagy hóban.
(Veréb)

264. Írd ki a szövegből a melléknéveket! Zárójelben tüntesd fel, mit tudsz róluk!

A fakadó tavaszi erdő alig szorul dicséretre. Az alig bomló rügyek rengetege, ahogy halványzöld fátyolt borít az erdőre. ... Az őszi erdő színváltó pompája is magáért beszél. De a téli erdő már kevésbé, kivált, ha még csak nem is zuzmarás, nem is havas, hanem a szó szoros értelmében tar: csupasz fákkal, csóró ágakkal.

Pedig akinek van szeme hozzá, ilyenkor ámulhat igazán a lombját lehányt erdő rejtelsein: ahogy feltárul az ágak kusza rajzolata, egészen a legvékonyabb gallyacskáig. Eddig mintha zöld egyenruhában álltak volna a fák, egy hosszú-hosszú haptákba merevedett hadsereg hú katonáiként. Most kiütözik külön egyéniségük. Milyen durvák, torzonborzak a tölgyek! Nincsen ben-

nük semmi hajlékonyság, semmi finomság. ... Annál előkelőbbek a bükkök: ezüstszürke, sima ágaik hosszú és vékony, egyenes gallyakkal nyúlnak a semmibe. ...

S még hányféle fa tárja fel ilyenkor legigazibb valóját! S hányféle bokor! A kökénygallyak tövises szövedékéből dércsípte bogyók kéklenek ki hamvasan, bár kissé fanyarul. ... Pirosak a szúrós bélű csipkebogyók, élénk, tiszta színük még a hó alól is kisüt. ...

Tél, tavasz, nyár, ősz ... Mikor nem szépek a lombos erdők?

(Részletek *Varga Domonkos* Erdőkerülőben c. könyvéből)

tar – kopasz, a lombtalan, csupasz fára is mondják; **csóró** – ezt a kifejezést a szegényes, elhanyagolt emberre használják; *itt*: a csupasz fákat jellemzi az író ezzel a szóval; **hapták** – német eredetű szó, vigyázállást jelent

265. Írd ki a versből a mellékneveket, elemezd szerkezetileg!

Az erdők királya

Ágas-bogas szarvas
Az erdők királya,
Széles birodalma
Szabadság országa.

Trónjára ha föllép,
Magas bérctetőre:
Nem csörget bilincset,
Hogy féljenek tőle.

Dalosajkú madár,
Sűrű lombok alól,
Erdők királyának
Szabadságról dalol.

Hódolva tekint föl
A reneteg rája:
„Szabadság! Szabadság!”
Zúgja minden fája.

Bébecz Evelin: *Szarvas*

Zúgja a patak is,
Zizegi a fűszál...
Mint egy szent imádság,
Az egekbe föl száll.

A végtelen égnek
Tiszta boltozatja,
Az örök szabadság
Képét ragyogtatja.

(*Nagyapó meséskönyvéből*)

A SZÁMNÉV FOGALMA ÉS FAJAI

szám, mennyiség, elfoglalt hely

A **számnév** a főnévvel megnevezhető személyek, dolgok, jelenségek, fogalmak mennyiségét vagy sorrendi helyét megnevező szófaj. A melléknévhez hasonlóan a főnévhez kapcsolódó járulékos fogalmat, tulajdonságot jelöli meg.

Például: öt, tíz, második

266. Figyeld meg a következő párbeszéd kiemelt szavait!

- Hány éves vagy?
- **Tizenkettő.**
- Hányadik osztályba jársz?
- A **hatodik** osztályba.
- Reggel hány órakor indulsz iskolába?
- **Negyed nyolckor.**
- Elég idő jut így az órához való felkészüléshez?
- Nem mindig, az időjárástól függ. Néha **sok**, néha **kevés.**

A párbeszéd olvasása közben láthatod, hogy a számnevek többfélék lehetnek. A kiemelt szavak a *hány?*, *mennyi?*, *hányadik?*, *hányad?* kérdésre felelnek. Ennek alapján a számnevek fajtáit a következőképpen lehet csoportosítani.

SZÁMNEVEK			
HATÁROZOTT			HATÁROZATLAN
tőszámnév	sorszámnév	tört számnév	
egy	első	egyketted	sok
kettő	második	kétötöd	kevés
három	harmadik	háromnegyed	három-négy
négy	negyedik	négynyolcad	egypár

A számnév személyek, tárgyak, dolgok számát, mennyiségét, a sorban elfoglalt helyét megjelölő szófaj. Kérdőszava: *hány?*, *mennyi?*, *hányadik?*, *hányad?*

A számnév lehet határozott és határozatlan.

A határozott számnév fajtái: tő-, sor- és törtszámnév.

A tőszámnév mindig egész számot nevez meg.

A sorszámnév megmutatja, hogy valaki vagy valami hányadik a sorban.

A törtszámnév az egész szám törtrészét jelöli.

267. Keresd ki a következő közmondásokban, szólásokban a számneveket!

Száz szónak is egy a vége.

A rest kétszer fárad.

Kétszer ad, aki gyorsan ad.

Az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.

Sok lúd disznót győz.

Egy fecske nem csinál nyarat.

Egy helyett kettőt lát.

Három a magyar igazság.

Többet észszel, mint erővel.

Magyarázd meg a közmondások és szólások jelentését!

268. Keresd ki a szövegből a számneveket és határozd meg a fajtáját!

... Vagy húsz ölnyire tőlem egy kis kopár térség terült odalent. Nagyobb, mint egy jókora szoba. A gyér fű lenyomtatva, sok toll mindenfelé; néhány nyúlláb, lerágott csontok, amelyek fölött légyrajok kavarogtak.

A kopár tér egyik sarkában ledőlt százados fa dereka barnálott; az alól éppen kiugrott valami.

Egy buta kis állat. Barnásszürke, hegyes orrú, hegyes fülű, élénk szemű. Meglapult, mint a játszó macska, s félrecsapott ravasz pofácskáját két első lábára fektette.

Abban a percben egy másik, éppen ilyen kis buksi fejű patant fel a tér közepén levő gazcsomóból. Azt eddig észre sem vettem. Apró, mókás szökésekkel, a hátát meggömbítve ment neki pajtásának, s vitézi harcjátékkal vetette rá magát.

Meghemperegtek, s megnyaggatták egymást. Addig-addig, hogy megmozdult mögöttük a bokor, s közējük ugrott egy nagy

vörös róka. Egyiken is, másikon is lódított egyet, s azzal szent volt a béke.

A rókamama nyomában tötyögött a harmadik apróság. Amint szemem véletlenül a korhadt fatörzsre tévedt, még egy kis hóhért pillantottam meg, amint kipislogott a barnaság alól, s nagy érdeklődéssel leste, hogy mi folyik odakint.

A ledőlt vén fa alatt lakott a hóhércsalád. Bizonyosan bejárója volt ott a titkos rókalyuknak...

(Részlet *Bársony István* Erdőn, mezőn c. könyvéből)

öl – hossz mérték, kb. 1,9 méter

269. Olvasd el a *Mondókát!* Keresd ki a számneveket!

Mondóka

Egyszer egy az egy:

piroslik a meggy.

Kétszer egy az kettő:

sáros lett a lejtő.

Háromszor egy: három,

rosszaságom bánom!

Négyszer egy az négy:

mindig ügyes légy!

Ötször egy az öt:

mami sálat köt.

Hatször egy az hat:

Ádám lovat hajt.

Hétször egy az hét:

virágos a rét.

Nyolcször egy az nyolc:

kiürült a polc.

Kilencször egy csak kilenc,

víg bukfencet vet Ferenc.

Tízszer egy az tíz:

hullámszik a víz.

(*Devecsery László*)

Te ismersz ilyen számneveket rímelő mondókát? Mondd el osztálytársaidnak!

270. Csoportosítsd a számneveket!

negyedik, második, tizenkettő, rengeteg, kevés, ötvenhat, század, első, tizenketted, száz, kilencedik, legtöbb, harmad, ezer, ezred, egypár, ötven, tömérdek, századik, negyed

Tőszámnév	Sorszámnév	Tört számnév	Határozatlan számnév

Másold le az idézeteket! Keresd ki a határozatlan számneveket!

S jutott eszembe számtalan
Szebbnél szebb gondolat...

(*Petőfi Sándor: Füstbe ment terv*)

Temérdek borfélélet ivott
Meg Orbán,
Vidám hajnal azért pirult
Az orrán.

(*Petőfi Sándor: Orbán*)

Tenger virág nyílik tarkán körülötte,
de ő a virágra szemét nem vetette...

(*Petőfi Sándor: János vitéz*)

A meztelen homokban alig teng
Egy-két gyalogbodza,
Mely fekete gyümölcsét nyaranként
Kedvetlenül hozza.

(*Petőfi Sándor: Kutykaparó*)

Számnevek alaki sajátossága és mondatbeli szerepe

I. A számnév toldalékolható szófaj. Kaphat:

1. képzőket:

- **-d, -ad, -ed, -od, -öd:** *harmad, ezred, hatod, ötöd*
- **-dik, -adik, -edik, -odik, -ödik:** *századik, tizedik, sokadik, ötödik*

2. viszonyragokat:

- **-szor, -szer, -ször:** *hatszor, hétszer, ötször*
- **-ból, -ből:** *nyolcból, kettőből*
- **-hoz, -hez, -höz:** *hathoz, tízhez, öthöz*
- **-t:** *egyet, kettőt*
- **-nak, -nek:** *háromnak, hétnek*

3. fokjelet: a *sok* és *kevés* számnév és az *első* sorszámnév fokozható:

sok – több – legtöbb – legeslegtöbb

kevés – kevesebb – legkevesebb – legeslegkevesebb

első – elsőbb – legelső – legeslegelső

• Nem kaphatnak a számnevek többesjelet.

II. A számnév szerkezete szerint lehet:

– egyszerű szó: *hat, nyolc*

– toldalékos egyszerű szó: *ötször, hatan, nyolcadik*

– összetett szó: *kilencvennégy, hetvenhat, negyvenötven*

– toldalékos összetett szó: *kilencvennégyen.*

• A két tőszámnév kétféle alakban használatos: *két* pár, a mennyisége: *kettő.*

• Néhány sorszámnevet más tőből képezünk: *első, második, de: nyolcadik, tizenegyedik, tizenkettedik.*

• A számnevek egy része azonos alakú szó: *század, ezred* (főnév, törtszám), *hét* (főnév, tőszám), *egy* (tőszám, határozatlan névelő), *fél* (ige, törtszámnév), *hat* (ige, tőszámnév).

• A határozatlan számnevek egy része többjelentésű: *rengeteg, tenger, pár, csomó.*

III. A számnév a mondatban lehet:

• mennyiségjelző: *Több út is vezet a hegytetőre, de a kilátás mindig ugyanaz.* (Mondás)

• állítmány: *Sok a munka a kertemben.*

• tárgy: *Sokat mondott Jancsi megeredt nyelvével.* (Petőfi)

• határozó: *Már az idén negyvenedikszor értem meg a krumplikapálást.* (Petőfi)

Ritkábban

• alany: *Tíz meg öt tizenöt.*

• birtokos jelző: *Tíznek a fele öt.*

271. Határozd meg a mondatban lévő számnév mondattani szerepét!

1. A négy szürke lónak a két kajla sóre nagykeservesen tud kitérni előle. (*Arany János*) 2. Leguggoltam s az óriásból negyed-órára törpe lett. (*Szabó Lőrinc*) 3. Egyet mondok, kettő lesz be-

lőle. (Közmondás) 4. Hát ilyen sok fa van ebben a Zanót nevű faluban; s az a rengeteg fa, három nap alatt, zöldbe borult valamennyi, s a türelmetlenek virágot is bontottak, a harmadik napon. (Tamási Áron) 5. Mert ahonnan elűzték egyszer, hívhatják vissza bár ezerszer, nem látják többet sohase. (Móra Ferenc) 6. Több is veszett Mohácsnál. (Közmondás) 7. Zuhoghat akár negyvenezer nap és negyvenezer éjjel, ha egy buboréknyi lelkiismeret-furdalás sem követi a bárkát. (Kányádi Sándor)

272. Olvasd el a szövegrészletet! Írd ki, és elemezd a számneveket!

Sokan voltunk

Már harmadik hónapja éhezünk, s két hete csak egyszer ettünk egy nap. Anyám már marékkal mérte a puliszkát. Egy marék, két falás, másnapig semmi. Négyen gyerekek ágyban fektüdtünk a nagy pokróc alatt. Ott melegedtünk, és láb alatt sem voltunk. Apám már nem járt napszámba, étel után. Eleget próbálta. Sok volt a szegény, kevés a gazda, neki nem jutott. Ült egész nap a kis vékán a kályha mellett. Nagynéha odajött hozzánk, és mesébe fogott. De amilyen hirtelen jött, olyan váratlanul abba is hagyta. Ilyenkor így szólt: „Majd holnap elmondom a többit.” – Azzal ment vissza a maga gondolatához. Sohasem mondta végig. Nem is bántuk. Akkorákat hallgatott mesemondás közben, hogy jobb volt, ha megül a helyén.

Nagy dolog az éhség. Aki nem volt benne, el sem gondolhatja. Mikor megkaptuk a marék puliszkát, és behabzsoltuk úgy forrójában, ahogyan volt, ugrottunk le az ágyról, ölbe vettük a nagy lapító deszkát, amin anyám szétvagdosta a porciókat, és ki ujjal, ki bicskával, lekapartuk róla, amit találtunk, és ettünk. Pedig több volt közöttük a száalka, mint az étel. Ilyen éhségben minden száj számít. Minél több van belőle, annál nagyobb a baj. Mi pedig voltunk elegen.

(Részlet *Sánta Ferenc* novellájából)

273. Írj mondatokat a következő szókapcsolatokkal!

hét törpe, tengernyi kincs, csipetnyi só, három kívánság, tizenkét hattyú, három királyfi

274. Írj fogalmazást a kép alapján!

A számnevek helyesírása

Tanulmányaid során tapasztalhattad, hogy a szövegekben a számnevek hol betűvel, hol pedig számmal vannak feltüntetve. Felmerülhet a kérdés, mikor kell betűt írni, és mikor számot.

- A számok köznapi és irodalmi szövegekben általában betűvel, a szakmai szövegekben számmal íródnak. Alkalmazhatunk vegyes írásmódot is.

Például: az ezerre, millióra és milliárdra végződő kerek számok esetén így írjuk: *500 ezer, 15 millió, 2 milliárd.*

- Folyamatos szövegekben inkább betűírást használunk akkor, ha a szám kiejtett alakja rövid: *öt, száz, ezer* stb., illetve ha a szám toldalékos vagy névutós alakban áll: *ötöt, tízféle* stb.

Betűírás esetén a következő szabályokat kell betartani.

1. A számneveket **kétezerig** folyamatosan egybe kell írni, függetlenül attól, hogy hány szótagból, illetve összetételi tagból

áll. Kétezer felett is hasonlóképpen egybeírjuk a számokat, ha kerek ezresek, milliósok. Egyéb esetben kétezren felül a számot hátulról számolt hármasszámcsoporthoz szerint tagoljuk, és a csoportok közé kötőjelet teszünk.

Például: *háromezer-száztizenöt, tizenegymillió-ötszázötvenötezer-száztizenkilenc* stb.

2. A *millió, milliárd, million* szavakban hosszú az *l*.

3. Az *egy* számnév mássalhangzóját a szó alapalakjában, valamint magánhangzók között a toldalékos szóalakok és a származékok egy részében röviden írjuk, de hosszan ejtjük: *egyét, egyért, egyezik, együtt* stb. Más részben viszont röviden írjuk és röviden ejtjük: *egyed, egyedül, egyén, egyetem* stb. Kivételt képez az *egyel, egyé* szóalak, amikor a *-vel, -vé* rag *-v* hangja hasonul.

4. A *tíz, húsz, kevés, hét* számnevek hangrövidítők: *tíz – tizet, húsz – huszadik, kevés – keveset, hét – hetet* stb.

5. A *három* és az *ezer* a hangvesztő tövek típusába tartoznak: *három – harmadik, ezer – ezres*.

Számjegyírás esetén:

1. Az öt- vagy ennél többjegyű számokat a hátulról számított hármasszámcsoporthoz szerint tagoljuk, és az egyes csoportokat közzel választjuk el egymástól: *11 385, 3 919 214, 549 802*.

2. A sorszámnevek után pontot teszünk, toldalékolt formájukban is:

5. emelet, 2013. évi, a 7.-en, a 11-15. oldalon, a 2011/2012. évi

• Kivételt képeznek a dátumban a napot jelölő sorszámnevek ragos alakjai: *1-jén, 17-én, 31-e*.

A keltezés írásának szabályai

Az évszámot mindig arab számmal írjuk, a hónapot kiírhatjuk (szövegben lehetőleg kiírjuk), illetve jelölhetjük arab számmal (nem római számmal), a napot pedig arab számmal írjuk:

Például: *2012. május 24. vagy 2013. 09. 14.*

• Néhány gyakori szerkezet írásmódja

2013. évi

2013. októberi

2013 októberében (*nincs pont az évszám után, mivel birtokviszonyban áll az utána következő szóval*)

2013 első felében

2013. október végén

2013 előtt (*nincs pont az évszám után névutós szerkezetben*)

2010 óta

2010–2013 *vagy* 2010 és 2013 között *vagy* 2010–2013 között

2013. június–júliusban

2013. május 14–15-én

január 8–10. *vagy* január 8-tól 10-ig *vagy* január 8–10-ig

2012. december 20–25.

2012. december 20. és 25. között

2012. december 20-a és 25-e között

2006. október 1-je, 1-jén, 1-jei (*nem: 1-e, 1-én, 1-i*)

2011. október 2-án

2012. október 3-ig, 3-áig

2010. október 4-től, 4-étől

• Az időpont megjelölése

Időpontok esetében a 24 órás felosztást használjuk.

- Az óra és a perc szót folyamatos szövegben általában kiírjuk: 10 óra 25 perckor.
- Ha az időpontot számjegyekkel adjuk meg, az óra és a perc közé (szóköz nélkül) pontot teszünk: 10.25

Ehhez a formához a toldalékot kötőjellel kapcsoljuk: 10.25-kor

275. Pótold a közmondásokban és szólásokban a pontok helyére a megfelelő számnevet! Értelmezd a jelentésüket! Határozd meg a mondattani szerepüket!

- Kétszer kettő néha
- ... nem csinál nyarat.
- ... bába közt elvesz a gyerek.
- ... szem többet lát.
- Egyik ..., a másik egy híján
- ... a magyar igazság.
- A lónak ... lába van, mégis megbotlik.
- ... ütött egy csapásra.

276. Olvasd el a szövegeket! Határozd meg a szövegek közlésfajtaját! Keresd ki, és írd le betűkkel a számneveket! Határozd meg a fajtájukat!

a) Egy lélegzetvétel alkalmával fél liter levegőt szívunk magunkba. Percenként 15-öt lélegzünk, úgyhogy minden percben 7 és fél liter levegőt használunk el, ami 9 gramm. Egy nap alatt csaknem húszezerszer veszünk lélegzetet, tehát 12 kg levegőt fogyasztunk el.

b) 23 óra, 56 perc és 44 másodperc, vagy körülbelül egy nap alatt fordul meg a Föld a saját tengelye körül. A földgolyó nap-sütötte részei még ugyanazon a napon belül árnyékba borulnak, ezt a jelenséget hívják éjszakának. A Föld 365 nap és 6 óra, vagyis egy év alatt végez el egy keringést a Nap körül. Eközben 930 millió kilométert tesz meg.

c) Az öreg tölgyfa száz év alatt ezer meg ezer fészket ringat az ágain. Sok szép dallal köszöntik ezért a születésnapján a madarak. A százéves tölgyfa meghatottságában azt ígéri, hogy még száz évig fogja ringatni a rigó-, a szarka- és harkályfészkeket.

277. Írd le betűkkel az alábbi számokat!

2 000, 208, 30 186, 17, 50, 50 505, 300 587, 5 000 000, 46 056, 1 999, 19 531

278. Pótold a dátumokban – ahol szükséges – a pontokat!

1848 március 15, 1849 mártírjai, 1900 késő őszén, 1526 előtti

279. Pótold a hiányzó kötőjelet!

hárommilliónegyvenhat, kilencezerszázötvenegy,
ötvenmillióháromszázhetezertizenhárom,
százhetezernyolcszáznyolcvannyolc,
tízmilliókétszázkétezer négyszázharminckettő

280. Írd ki a szövegből a számneveket! Csoportosítsd fajtájuk szerint!

Hány csontunk van?

Általában 206.

De léteznek több és kevesebb csontú emberek is. Minden huszadiknak közülünk van bordapárja is, kivéve a mongolokat, akik közül soknak csak tizenegy bordapárja van az átlagos tizenkettő helyett.

Függhet a csontok száma az életmódtól is. A régi huszárok némelyikének például tomporában és combjában a hagyományos csípőcsonttól, illetve combcsonttól teljesen különálló csontja keletkezett a sok lovaglástól. A csontok száma különben is változik életünk folyamán.

Az újszülött mintegy 350 csonttal jön a világra, melyek közül sok szép lassan összenő. Az összenövés férfiaknál körülbelül 25 éves korukra fejeződik be, a nőknél valamivel korábban.

Csontjaink közt akad hosszú (mint a combcsont), rövid (mint a kéztőcsontok), lapos (mint a lapocka) és szabálytalan alakú (mint a csigolyák). A két alsó és felső végtagban összesen 126 csont van, a törzs vázában 80, mármint ha csontvázunkban nincs semmi rendellenesség.

A csontváz szaknyelven szkeleton. A görög szó jelentése: kiszáradva. A régi görögök ugyanis azt hitték, a csont száraz, mivel annak látszik. Ma viszont már tudjuk, hogy egyáltalán nem száraz, sőt nagy baj volna, ha az eleven testben kiszáradna.

(Irká, 2001/1)

A NÉVMÁSOK

Fogalma, fajai, csoportosítása

helyettesítő szófaj, főnévi, melléknévi, számnévi névmások

281. Olvasd el a szöveget! Mondj véleményt róla! Mi a szöveg szembe-tűnő hibája?

Molnár Ferenc A Pál utcai fiúk című regényének főszereplője Nemecek Ernő.

A gittegylet tagja és a Pál utcaiak játszótársa. A játszótársaknak szüksége van Nemecek Ernőre, Nemecek a közlegény, de nem becsülik meg. Nemecek Ernő azonban bebizonyítja, különb a többieknél.

Többször ruhástól kerül vízbe. Először nevetnek Ernőn, de azért senki sem cserélne Ernővel. Még a vörösingesek is elismerik bátorságát. Nemecek nem magyarázza meg cselekedeteit, félre is értik viselkedését. Nemecek tudja, mikor mi a dolga. Ernő tudja azt is, mit kíván a sors. Meg akarja menteni a grun-dot. Nem vitázik, amikor kisbetűkkel írják a nevét, de nagyon fáj ez Ernőnek.

Betegen is megmenti a csatát, mert nem számít, hogy közlegény, teszi, amit a szíve diktál.

Halálos ágyánál felvonul szinte az összes szereplő. Ki szeretetből, ki-kí magát szégyellve próbál megbocsátást kapni a kis szóke fiútól.

Olvasd el, hogyan javította ki a tanuló magyartanára a hibás szöveget!

Molnár Ferenc A Pál utcai fiúk című regény főszereplője Nemecek Ernő.

*A gittegylet tagja és a Pál utcaiak játszótársa. **Mindenkinek** szüksége van rá, **ő** a közlegény, de nem becsülik meg. Nemecek Ernő azonban bebizonyítja, különb a többieknél.*

Többször ruhástól kerül vízbe. Először nevetnek rajta, de azért senki sem cserélne vele. Még a vörösingések is elismerik bátorságát. Nemecek nem magyarázza meg cselekedeteit, félre is értik viselkedését. Ő tudja, mikor mi a dolga, mit kíván tőle a sors. Meg akarja menteni a grundot. Nem vitázik, amikor kisbetűkkel írják a nevét, de nagyon fáj neki.

Betegen is megmenti a csatát, mert nem számít, hogy közlegény, teszi, amit a szíve diktál.

Halálos ágyánál felvonul szinte az összes szereplő. Ki szeretetből, ki magát szégyellve próbál megbocsátást kapni a kis szóke fiútól.

A szöveg olvasása során láthattad, a tanuló fölöslegesen ismételte a tulajdonneveket. Erre szolgál a névmás.

A névmásokat tartalmazó mondatokat általában csak az előtte álló mondatok ismeretében értjük meg. A névmásoknak ugyanis önmagukban nincs határozott jelentésük, csak utalnak valamely főnévre, melléknévre, számnévre.

Azokat a szavakat, amelyekkel főnevet, melléknevet, számnevet helyettesítünk, névmásoknak nevezzük.

A névmás helyettesítő szófaj, utaló eszköz. A névmásoknak akkor van határozott jelentésük, ha átveszik a helyettesített szófaj jelentését, valamire rámutatnak vagy utalunk velük.

A névmásokat következőképpen csoportosíthatjuk.

I. Csak főneveket helyettesítő névmások:

1. személyes névmás: *én, te, ő, mi, ti, ők*
2. birtokos névmás: *enyém, tied, övé, enyéim, tieid, övéi* stb.
3. visszaható névmás: *magam, magad, maga* stb.
4. kölcsönös névmás: *egymás*.

II. Főnevet, melléknevet, számnevet helyettesítő névmások:

1. kérdő névmás: *ez, az, ilyen, olyan, ennyi, annyi* stb.
2. mutató névmás: *ki, mi, milyen, miféle, hány, mennyi* stb.
3. határozatlan névmás: *valaki, valami, valamilyen, néhány* stb.

4. általános névmás: *mindenki, senki, akárki, bármilyen, semennyi* stb.

5. vonatkozó névmás: *aki, ami, amely, amilyen, ahány* stb.

282. Másold le a mondatokat! Húzd alá a névmásokat! Határozd meg, milyen szófajt helyettesít!

1. Természet! még te is gúnyolódol?... (*Petőfi Sándor*) 2. Örjít ez a csókos valóság, ez a nagy beteljesülés, ez a megadás, ez a jószág. (*Ady Endre*) 3. Ki mondja meg neked, hogy már reggel van? Ah ki fog téged megint fölkelteni? (*Vörösmarty Mihály*) 4. Feléd, feléd, te drága lélek, repülnek bús fohászaim... (*Arany János*) 5. Vigyétek őt zenével és babérral, esett hős, ó de harcban elesett. (*Juhász Gyula*)

283. Keresd ki a mondatokban előforduló névmásokat! Határozd meg a fajtáját!

1. Ne szerezz magadnak felesleges kellemetlenségeket!
2. Tegnap valamilyen pletykát hallottam.
3. A tanulók a vetélkedőn megküzdöttek egymással.
4. Szeretném, ha te is részt vennél a vetélkedőn.
5. Mennyi érdekes dolgot tudtam meg ebből a filmből!
6. Ugyanolyan táskát néztem ki, mint az övé.
7. Megint hiányzik néhány tanuló az osztályból.

284. Írj fogalmazást a kép alapján névmások felhasználásával!

CSAK FŐNEVEKET HELYETTESÍTŐ NÉVMÁSOK

A személyes névmás

285. Olvasd el a versrészletet! Figyeld meg a kiemelt szavakat!

Én én vagyok magamnak,
s **neked én te** vagyok.
S **te én** vagy magadnak,
két külön hatalom.
S ketten **mi** vagyunk.
De csak ha vállalom.

(Radnóti Miklós: Előhang egy monodrámához)

A személyes névmás olyan névmás, amely a három nyelvtani személy valamelyikén keresztül embereket, állatokat vagy dolgokat jelöl. Csak a szöveggörnyezetből derül ki, hogy melyik személy helyett állnak.

A személyes névmások személyét és számát a következő táblázat szemlélteti:

Személy	Egyes szám	Többes szám
1. személy	én	mi
2. személy	te	ti
3. személy	ő	ők

én – olvasok (aki beszélek)

mi – olvasunk (akik beszélünk)

te – olvasol (akivel beszélek)

ti – olvastok (akikkel beszélünk)

ő – olvas (akiről beszélek)

ők – olvasnak (akikről beszélünk)

- Nyelvtanilag 3. személyűnek számít minden főnév.

Beszélgetés során, ha a beszédpartnárunkkal nem tegeződünk, akkor a 2. személyű (te, ti) névmás helyett az *ön, önök, maga, maguk* 3. személyű udvariassági névmásokat használjuk.

A MAGÁZÁS, ÖNÖZÉS, TEGEZÉS

A *magázás*, *önözés*, *tegezés* korhoz és társadalmi jelenséghez kötött nyelvi jelenség. Az ősi tegezéssel szemben a mai értelmű *magázás* a 17. században alakult ki. Eredetileg a *maga kegyelmed* kifejezést használták, és ebből vált ki a *maga*. Az ősi tegezés a *te kegyelmed* formájának rövidülése. A 19. század első felében jelent meg a *kegyed* és az *ön*. Ez utóbbit az 1830-as években Széchenyi István igyekezett elterjeszteni. Az *ön* nagyobb tiszteletet kifejező, ugyanakkor kissé hivatalos ízű, távolságtartó megszólítás.

Kik magázódjanak? Csak egyenrangú és közel azonos korú felnőttek. Mikor udvariatlan forma a magázás? Nagyobb kor- és rangkülönbség esetén. Ilyenkor körülírt megszólítást kell alkalmazni: *Már szóltam magának, hogy ...* helyett: *Már szóltam a tanár úrnak, hogy ...*

Ősi, természetes nyelvforma a *tegezés*. Tegeződnek a régi barátok, a közeli munkatársak, a fiatalok kb. 20–25 éves korig. A tegeződést viszont felnőtt korban már nem szabad erőltetni. Feltétlen meg kell várni, hogy különböző neműek esetében a nő, máskor az idősebb, a magasabb beosztású fél kezdeményezzen.

Nagy korkülönbség esetén elterjedt nyelvi forma a tetszikezés: *Tessék elengedni az órától, mert rosszul érzem magam.*

A személyes névmás nem kaphat jeleket, ragokat, névutókat. A határozói jelentést nem úgy fejezzük ki, hogy a névmáshoz kapcsoljuk a ragot vagy a névutót (a névszók esetében: *asztalon*, *asztal alatt*), hanem úgy, hogy a kapcsolandó ragot vagy névutót személyragozzuk.

Ha a személyes névmás a mondatban **határozó**, akkor nagyon sokféle alakban fordulhat elő. A táblázatban felsorolt esetek azt tükrözik, hogy a határozói jelentést a ragok és névutók személyragozásával érhetjük el (nem a névmásokhoz kapcsoljuk a ragot és a névutót). Az így keletkezett szavak **személyragos határozószók** lesznek.

I. A személyes névmások ragos alakjai

	E/1	E/2	E/3	T/1	T/2	T/3
	én	te	ő	mi	ti	ők
-t, -ot, -at, -et, -öt	engem	téged	őt	minket	titeket	őket
-n, -on, -en, -ön	rajtam	rajtad	rajta	rajtunk	rajtatok	rajtuk
-ban, -ben	bennem	benned	benne	bennünk	bennetek	bennük
-nát, -nél	nálam	nálad	nála	nálunk	nálatok	náluk
-ra, -re	rám	rád	rá	ránk	rátok	rájuk
-ba, -be	belém	beléd	bele	belénk	belétek	beléjük
-hoz, -hez, -höz	hozzám	hozzád	hozzá	hozzánk	hozzátok	hozzájuk
-ról, -ről	rólam	rólad	róla	rólunk	rólatok	róluk
-ból, -ből	belőlem	belőled	belőle	belőlünk	belőletek	belőlük
-tól, -től	tőlem	tőled	tőle	tőlünk	tőletek	tőlük
-nak, -nek	nekem	neked	neki	nekünk	nektek	nekik
-val, -vel	velem	veled	vele	velünk	veletek	velük
-ért	értem	érted	érte	értünk	értetek	értük

II. A személyes névmások névutós alakjai

alatt	alattam	alattad	alatta	alattunk	alattatok	alattuk
mellett	mellettem	melletted	mellette	mellettünk	mellettetek	mellettük
után	utánam	utánad	utána	utánunk	utánatok	utánuk
előtt	előttem	előtted	előtte	előttünk	előttestek	előttük

A magyar nyelvben a személyes névmásokat főleg akkor használjuk, ha hangsúlyt kapnak a mondatban.

Például: *Nem én kiáltottam, hanem ő.*

III. A személyes névmás mondattani szerepe:

- **alany:** *Én voltam az ügyeletes.*
- **birtokos jelző:** *Az én ruhám a legszebb.*
- **tárgy:** *Őket figyelembe se vették.*

286. Olvasd el a szöveget! Keresd ki a személyes névmásokat! Zárójelben tüntesd fel azokat a főneveket, amelyekre az egyes személyes névmások utalnak!

Jenő nem tud futballozni. De mindig odajön. Beveszem a hármas csapatba, de akkor mindig kikapunk. A padok között szoktunk focizni, a kavicsos parkban. Serceg alattunk a finom kavics, a labda kedvesen ugrik.

Legutóbb 5:3-ra vezettünk. Ő volt a hátvéd. Sokat hibázott, elperdült előle a labda. Kiadtam a lelkemet, rohangásztam, helyezkedtem. Dólt rólam a víz, de tudtam, a kezünkben a győzelem. Egy kapufát rúgtam, az pech volt, nem mondom. Erre Jenő, a mi Jenőnk, a balhátvéd, átenged egy lasztát, utánafut, mellé rúg, és az ellenfél már a negyedik gólját akasztotta a hálónkba. Rászóltam Jenőre, talán nem kellett volna. Megrántotta a vállát. Annyira szeret focizni. De valahogy elgurul előle a labda.

Aztán mi lendültünk támadásba. De hiába. Jenő nem tudta átadni a labdát, idegen lábak közé keveredett, ők törtek előre, Jenő futott utánuk, de elhasalt a kavicsoson.

– Rád nem lehet számítani.

Azt hiszem, ezt mondtam neki. Visszanézett. Nem dühösen, inkább úgy, mint akinek a szívéig hatol az igazság. Az volt a szemében: igen, én hiába küzdök. Én is akarok küzdeni, de hiába. Még egy kis kajánság is vegyült a szemgödrébe: na és? Van ilyen. Mintha ez lett volna a szemében. De azért lehet, hogy csak belemagyarázom.

(Részlet Gyurkovics Tibor Üveggolyó c. regényéből)

287. Pótold a párbeszédben a hiányzó személyes névmásokat!

a)

– Úgy szeretném, ha ... is eljőnnél a születésnapomra!

– ... szívesen elmennék, de nem érzem jól magam. Ha hazamegyek, anyukám megméri a lázam. ... annyira aggódik értem.

b)

– ... úgy gondoljuk, hogy mindenkinek részt kell vennie a vetélkedőn. Mondjátok el is a véleményeteket!

– És a többiek mit szólnak hozzá?

– Ugyan, ... hiába kérdezzük!

288. Írd le a mondatokat! Keresd ki és húzd alá a személyes névmások ragos alakjait!

1. Ó, hányszor látlak mégis bennetek, kis testvérek, rongyos gyermekek. (*Kosztolányi Dezső*) **2.** Ha megszeretlek, kopogtatás nélkül bejöhetsz hozzám, de gondold jól meg. (*József Attila*) **3.** Legmesszebről rám merengve néztek ködön át a mármarosói bércek. (*Petőfi Sándor*) **4.** Jobban esik neki, ha egyet kiálthat: Földi, a kerékagy siratja a háját! (*Arany János*) **5.** Hadd lássa meg, mi kín van bennem, s hogy azt mind érte hordozom. (*Petőfi Sándor*)

289. Olvasd el a következő népdal- és versidétet! A pontok helyére írd be a hiányzó személyes névmást!

Itt születtem ... ezen a tájon
Az alföldi szép nagy rónaságon.

(*Petőfi Sándor: Szülőföldemen*)

.... vagy a legény, Tyukodi pajtás,
Nem olyan, mint más, mint Kuczug Balázs...

(*Kuruc nóta*)

A nagy tudóktól nem maradtak tettek,
... a nagyságnak mártírjai lettek.

(*Ady Endre: Áldomás*)

Miklós a tizedik esztendőben járván,
Kimúlt szegény apánk s ... elmaradt árván...

(*Arany János: Toldi*)

290. Az alábbi szövegben nagyon sok a szóismétlés. Alakítsd át a szöveget úgy, hogy a többször előforduló szavak helyén névmás álljon! Írd be a füzetbe a kijavított szöveget!

„Ezek a játékok az én játékaim” – kiáltott fel Kati. Kati Valinak panaszkodott. Vali leültette Katit, Vali megsimogatta Kati fejét. Ekkor Kati elővette a babáját, és öltöztetni kezdte a babát.

291. Írd le különböző nyelvi formában a következő mondatokat!

Tegezés	Magázás	Önözés
Te is így gondolod?		
	Pista bácsi egyetért velem?	
		Ön is kísérvén el minket!
	Tessék helyet foglalni!	

A birtokos névmás

292. Olvasd el a következő idézetet!

Tiéd volt ez a föld, **tiéd** volt egészen,
Melyből most a kevély s fösvény dézmát vészen.
Mért szabtal hát határt önfiad között;
Ládd-é már egymástól mind megkülönözött.
Az **enyim**, a **tied** mennyi lármát szüle,
Miolta a **miénk** nevezet elüle.

(*Csokonai Vitéz Mihály: Az estve*)

Az idézet kiemelt szavai valaminek a birtokosát nevezik meg (pl. *a te földed, az én földem, a mi földünk*).

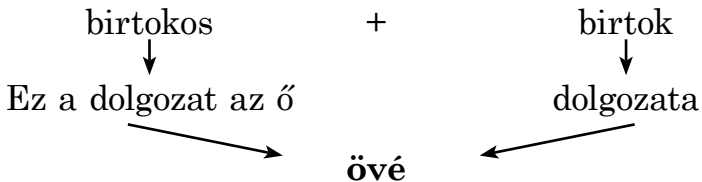
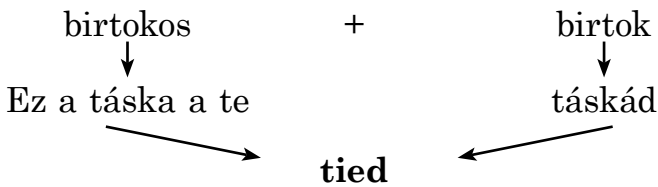
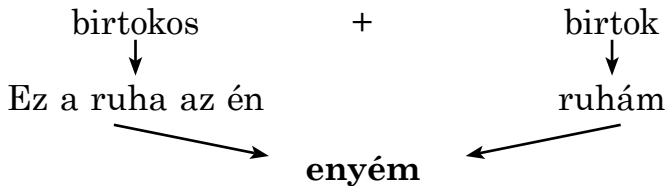

A birtokos tulajdonosa valaminek: Péter könyve. A birtok az, amit birtokosa magáénak tart: Péter könyve.

A birtokos és a birtok között birtokviszony áll fenn.

A birtokos és a birtok között szoros összetartozás is előfordulhat: a tanuló kötelessége.

BIRTOKOS + BIRTOK = BIRTOKOS SZERKEZET

A példákon láthatod, hogy a birtokos névmás a birtokos szerkezetet helyettesíti.

A birtokos névmás a birtokos neve helyett áll. Kifejezi a birtokos személyét, számát és utal a birtok számára. A mondatban raggal (*enyémben*) vagy anélkül (*övék*) fordul elő.

A birtokos névmás alakjait a táblázatban láthatod.

BIRTOKOS NÉVMÁS		
	1 birtokos 1 birtok	1 birtokos több birtok
E/1. E/2. E/3.	az én tollam = az enyém a te füzeted = a tiéd az ő könyve = övé	az én tollaim = az enyém a te füzeteid = a tieid az ő könyvei = az övéi
	Több birtokos 1 birtok	Több birtokos több birtok
T/1. T/2. T/3.	a mi tollunk = a miénk a ti füzetetek = a tiétek az ő könyvük = az övék	a mi tollaink = a mieink a ti füzeteitek = a tieitek az ő könyveik = az övéik

A táblázat tanulmányozása során megállapíthatjuk:

a) több birtok jele: **-i**

b) a birtokos névmás alakjaiban személyes névmásokat fe-
dezhetünk fel:

enyém = én + é + m

tiéd = ti + e + d

övé = ő + v + é

mienk = mi + é + nk

tietek = ti + é + tek

övék = ő + v + é + k

A birtokos névmás a személyes névmás hiányzó -é jeles alakjait helyettesítik.

293. Helyettesítsd a birtokos szerkezetet egy-egy birtokos névmással!

az én könyveim –

az ő rokona –

a mi otthonunk –

az én kincseim –

az ő ceruzáik –

a te tollad –

az ő gondjai –

a ti gondolataitok –

az ő padjuk –

a mi labdánk –

294. Keresd ki az idézetekből a birtokos névmásokat! Határozd meg, melyik személyes névmásnak felel meg az alakja!

a) Tiéd vagyok, szép angyalom, tiéd, és

Te az enyém vagy mindörökre!

(*Petőfi Sándor*: Hol a leány, ki lelke röpködését...)

- b)** Mindenik embernek a lelkében dal van;
és a saját lelkét hallja minden dalban.

(*Babits Mihály: A második ének*)

- c)** Legyen tiéd az életem s a vérem,
észromboló, szívejtő szerelem.

(*Kosztolányi Dezső: Venus Mystica*)

- d)** Véretek, ha idegen is százszor,
Mégis az enyém, az enyém,
Véres ajkakkal mézes asszonyaitok
S nyitott szívvel baráti, hú fiúk
Átöntötték belém.

(*Ady Endre: A bélyeges sereg*)

- e)** Vagy-e? S ki vagy? S mienk vagy-e? Csupán
mienk és senki másé? Szabad-e
hogy csupán a mienk légy? És lehetsz-e
az, aki vagy, ha csupán a mienk vagy?

(*Babits Mihály: A Magyarok Istenéhez*)

- f)** Mindent elosztok köztetek, szegények.
Tiétek mind, ez élet és e lélek.
Mindent csak nektek, szívvel és egészen,
Tiétek álmom, vágyam és reményem.

(*Juhász Gyula: Gazdag szegénység*)

- g)** Enyém volt s mégse enyém ma,
nem enyém, s örökre az,
neki üzenek, a szíve tudja,
s megdobbán: úgy van, igaz!

(*Szabó Lőrinc: Enyém volt s mégse enyém ma*)

295. Javítsd ki a következő mondatok hibáit! Használd az ismétlődő szavak helyett birtokos névmásokat!

Elmondtam már neked, ezek nem az én könyveim, hanem a te könyveid.

Cseréld ki azokat a ruhákat, mert azok nem az én ruháim, hanem az ő ruhái.

Ez a toll az én tollam, vagy a te tollad?

A visszaható névmás

Kit néz Micimackó? Micimackó saját *magát* nézi a tükörben. Cselekvése önmagára irányul, magára hat vissza.

A *magát* névmás a cselekvés visszaforduló irányát fejezi ki, ezért hívjuk *visszaható névmás*nak.

 A visszaható névmást akkor használjuk, ha valakinek vagy valaminek a cselekvése önmagára hat, vagy ha a cselekvőt hangsúlyozni kívánjuk.

A visszaható névmás **alakjai**:

Személy	Egyes szám	Többes szám
1.	magam	magunk
2.	magad	magatok
3.	maga	maguk

A visszaható névmásnak ezekhez az alakjaihoz sokféle rag kapcsolódhat: *magát, magától, magának, magához, magáért, magában stb.*

A visszaható névmással kifejezhetünk még:

- **egyedülletet:** *Szüleim munkában vannak, **magam** vagyok itthon, ezért most mindenről **magamnak** kell gondoskodnom.*

- **segítség nélkül végez valamit:** ***Magad** végezted el a házi munkát?*

- **erősebb hangsúllyal a személyes névmás helyett is állhat:** ***Magad** is leírhattad volna.*

A visszaható névmás a mondatban rendszerint **tárgy, határozó** vagy **birtokos jelző**.

296. Keresd ki a mondatok visszaható névmásait, majd határozd meg mondatrészi szerepüket!

Vagy üsd meg magadat tehát,
Jőjön halálos seb reád:
Véreddel majd megírhatom
Szerelmem és hattyúdalom.

(*Petőfi Sándor*: Szivem, te árva rabmadár...)

Magam vagyok.
Nagyon.
Kicsordul a könnyem.
Hagyom.
Viaszos vászon az asztalomon,
Faricskások lomhán egy dalon,
Vézna, szánalmas figura, én.
Én, én.
S magam vagyok a föld kerekén.

(*Tóth Árpád*: Meddő órán)

Este van már, sietnek az esték
álnokul mint a tolvaj öregség,
mely lábhegyen közeledik, halkán,
míg egyszercsak ugrik egyet, s itt van!
Nem tudjuk már magunkat megcsalni:
óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

(*Babits Mihály*: Ősz és tavasz között)

297. Másold le az alábbi közmondásokat! Húzd alá a visszaható névmásokat! Határozd meg a névmások személyét és számát! Értelmezd a jelentésüket!

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.
Magad uram, ha szolgád nincs!
Jobb a kevés magamé, mint a sok másé.
A magadét tedd el, a másét ne vedd el!

298. Gyűjts minél több közmondást, szólást, melyben visszaható névmás található! Határozd meg azok személyét és számát, valamint mondatrészi szerepét!

299. Alakítsd át a mondatokat úgy, hogy a visszaható névmásoknak csak a száma változzon!

Elárulta magáról, hogy kik voltak az ősei.

Bebizonyítottam magamnak, hogy el tudom végezni ezt a nehéz feladatot.

Magadnak köszönheted, hogy most már senki sem áll szóba veled.

A kölcsönös névmás

A gyerekek nézik *egymást*. Az *egymást* névmás jelentését a szó eredete is magyarázza: *egyik a másikat*. A gyerekek cselekvése egymásra irányul, kölcsönös a cselekvésük.

A kölcsönös névmás két személy egymásra irányuló cselekvését vagy egymással való kapcsolatát fejezi ki.

A kölcsönös névmásnak egy alakja van: *egymás*.

Ehhez sokféle rag kapcsolódhat: *egymást, egymásért, egymáshoz, egymásnak* stb.

A mondatban **tárgyként, határozóként, birtokos jelzőként, ritkábban állítmányként** fordulhat elő.

300. Hozz fel példákat, milyen alkalmakkor fogják meg az emberek egymás kezét!

AZ IGENEVEK

főnévi, melléknévi, határozói igenév

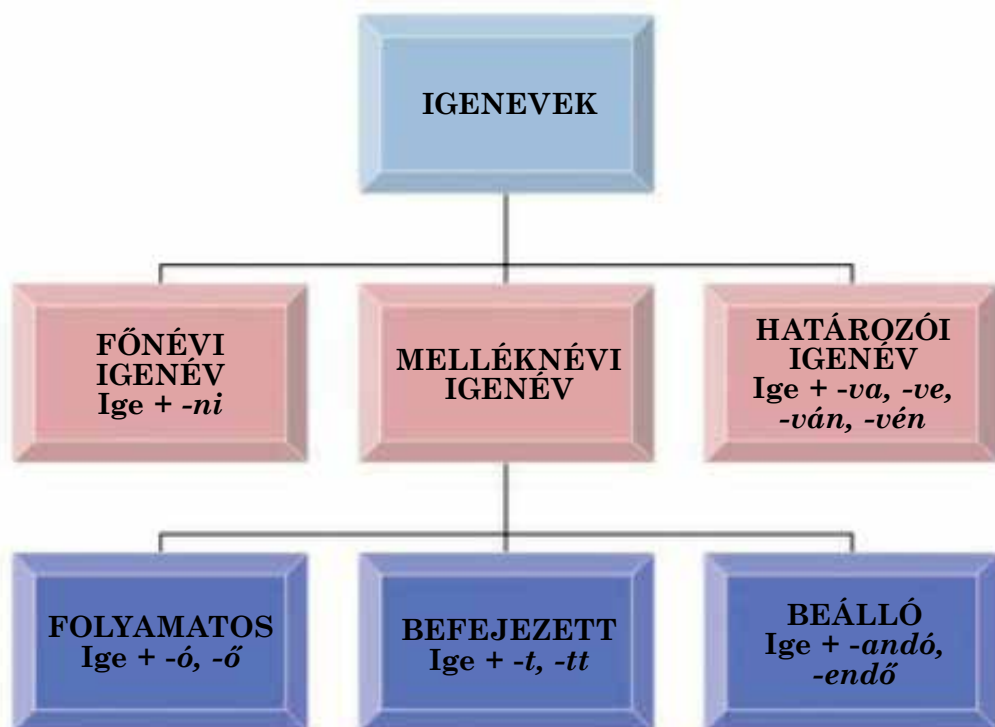

Az igenév képzett származékszó, mely átmenetet képez az alapszava, az ige és a nem igei alapszófajok között, vagyis az igei jelentést főnévi, melléknévi, illetőleg határozószerzői jelentéssé alakítva fejezi ki.

Az igeneveket igéből képezzük. Kötelező részük tehát az igtő és a hozzá kapcsolódó igenévképző. Minden igenévnek saját képzője van.

Három fajtáját különböztetjük meg:

- főnévi igenév**, képzője: *-ni* (*olvasni, mondani*);
- melléknévi igenév**, képzője: *-ó, -ő, -t, -tt, -andó, -endő* (*olvasó, olvasott, olvasandó*);
- határozói igenév**, képzője: *-va, -ve, -ván, -vén* (*olvasva, mondván*).

Az igenevek egyszerre hordoznak igei és nem igei tulajdonságokat, melyek azonban elválaszthatatlanul jelennek meg. Cselekvést, történést, állapotot fejeznek ki, de:

- a főnévi igenév az igei jelentést elvont fogalomként fejezi ki;
- a melléknévi igenév a cselekvést, történést tulajdonságként fejezi ki;
- a határozói igenév a cselekvés, történés körülményeit határozza meg.

Az igenevek közül a főnévi igenév nem szófajváltó, ellenben a melléknévi és határozói igenevek gyakran váltanak szófajt.

Az **igenevek** ugyanúgy **bővíthetők**, mint az ige. Ha tárgyias ige az alapszavuk, akkor *lehet tárgyuk*. Lehet *határozójuk*, de **nem lehet jelzőjük**. Az igenév a bővítménnyel együtt **igeneves szerkezetet** alkot.

Az átmeneti szófajú szavak két szófaji osztály több jellemzőjét viselik magukon úgy, hogy igazából egyik szófaji csoportba sem sorolhatók. Ide tartoznak az igenevek is.

A főnévi igenév

A főnévi igenevet igéből képezzük *-ni* képzővel. Cselekvést, történést jelent, de szerepe a mondatban nem az ige, hanem a főnév szerepéhez hasonlít.

Főnévi igenév minden igéből képezhető (kivétel a *nincs*, *sincs*), de a *van*, *lehet* igeik főnévi igenevét ritkán használjuk (*vanni van*, *lehetni lehet*).

A főnévi igenév a mondatban bármilyen mondatrész lehet, mint a főnév:

- **alany:** *Fontos lenne megbeszél***ni** a találkozót.
- **állítmány:** *Elo***lvas****ni** az utasítást a feladathoz.
- **tárgy:** *Megtanult* **programoz****ni**.
- **határozó:** *Elindult szerencsét* **próbá****lni**.

ritkán lehet

- **birtokos jelző:** *Ideje* **hazamenn****ni**.

A főnévi igenév képzője a **-ni**, melynek azonban több alakváltozata is van:

- a) a **-ni** alapváltozat (*ad-ni, kér-ni*);
- b) az **sz**-es és **v**-s váltakozó igetövekhez (*vesz, tesz hisz, lesz, vesz, eszik, iszik*) és a *megy* igéhez járuló **-nni** változat (*ve-nni, hi-nni, te-nni*);
- c) a személyragozott 1. és 2. személyű alakokhoz járuló **-n** és **-nn** változat (*vág-n-od, ve-nn-em*).

Alaki viselkedését tekintve a főnévi igenév eltér a főnévtől, azaz nem kaphat sem viszonyragokat, sem jeleket, csak névszói személyragok járulhatnak hozzá.

A főnévi igenév személyragozása

E/1.	<i>jár-n-om</i>	<i>él-n-em</i>	<i>ve-nn-em</i>
E/2.	<i>jár-n-od</i>	<i>él-n-ed</i>	<i>ve-nn-ed</i>
E/3.	<i>jár-ni-a</i>	<i>él-ni-e</i>	<i>ve-nni-e</i>
T/1.	<i>jár-n-unk</i>	<i>él-n-ünk</i>	<i>ve-nn-ünk</i>
T/2.	<i>jár-n-otok</i>	<i>él-n-etek</i>	<i>ve-nn-etek</i>
T/3.	<i>jár-ni-uk</i>	<i>él-ni-ük</i>	<i>ve-nni-ük</i>

A főnévi igenév gyakran igekötős. Igekötője szórendi szempontból úgy viselkedik, mint az igealakokban (pl.: *elolvasni* vagy *nem olvasni el, el fogja olvasni, el kell olvasni* stb.).

A főnévi igenév és igekötője közé gyakran ige ékelődik be. Ebben az esetben mind a három szót külön írjuk (pl.: *le szeretném rajzolni, el bírjátok vinni, meg tudod szervezni* stb.).

A főnévi igenévnek fontos szerepe van az igeragozásban: az összetett jövő idejű alakokban az alapige cselekvését jelöli (pl.: *elmondom – el fogom mondani, leírod – le fogod írni* stb.).

301. Írd ki a következő szavak közül a főnévi igeneveket!

szólni, keni, lépni, Béni, menni, szórni, zokni, kenni, néni, mérni, nini, fonni, fenni, várni, halászni, Fanni, jönni, bánni, hinni, feni, nézni

302. Olvassátok el és vitassátok meg az alábbi idézeteket és közmondásokat!

Hallgatni, mikor beszélni kell, szintoly nagy hiba, mint beszélni, mikor hallgatni kellett volna. (*Széchenyi István*)

Nem kell mindent kimondani. Nem kell mindent megkérdezni. Nem kell mindenre válaszolni. (*Tatiosz*)

Könnyű beszélni, nehéz megtenni.

Hallgatni arany.

303. Képezz főnévi igenevet az alábbi igékből! Írj egy rövid fogalmazást az így keletkezett főnévi igenevek felhasználásával! Adj címet a szöveggednek!

olvas, tanul, sétál, kirándul, pihen, beszélget, kér, kap, tervez, gondol, segít

304. *Dolgozni fogok* címmel készíts egy fogalmazást arról, hogyan képzeled el egy napodat húsz év múlva! Milyen igeidő kifejezésére használjuk a főnévi igenevet?

305. Olvasd el kifejezően a következő versrészletet! Írd ki a főnévi igenevet!

Még nem elég

Nem elég álmodozni.
Illusztráció a vershez

Nem elég megborzongni,
de lelkesedni kell!
Nem elég fellobogni,
de mindig égni kell!

És nem elég csak égni:
fagyot is bírjon el,
ki acél akar lenni,
suhogni élivel.
Nem elég álmodozni!
Egy-egy nagy álom kell!
Nem elég megérezni,
de felismerni kell!
Nem elég sejteni,
hogy milyen kor jön el,
jövönket – tudni kell!

Nem elég a célt látni,
járható útja kell!
Nem elég útra lelni,

az úton menni kell!
Egyedül is! – Elsőnek,
elől indulni el!
Nem elég elindulni,
de mást is hívni kell!
S csak az hívjon magával,
aki vezetni mer!

Nem elég jóra vágyani,
a jót akarni kell!

És nem elég akarni:
de tenni, tenni kell!
A jószándék kevés!
Több kell: – az értelem!
Mit ér a hűvös ész?!
Több kell: – az érzelem!
Ám nem csak holmi érzés,
de seb és szenvedély,
keresni, hogy miért élj,
szeress, szenvedj, remélj!

(Váci Mihály)

306. Ragozd a *vinni* igét alanyi és tárgyas ragozásban!

307. Határozd meg, a mondatpárok közül melyikben írjuk egybe, és melyikben külön az igekötőt az igével! Indokold meg a helyesírásukat!

1. *Meg tudtam* az induláshoz szükséges menetrendet. – *Meg tudtam* venni a jegyet az esti előadásra.

2. *Meg fogom* nézni az ajánlott műsort. – *Meg fogom* a lepket a lepkefogóval.

3. Nagymamám *le szokott* utazni vidékre a rokonaihoz. – Édesapám már öt éve *le szokott* a dohányzásról.

4. A film főszereplője *bele szeretett* a lányba. – A nővérem *bele szeretett* volna szólni a döntésembe.

5. A szerelők *meg tudták* javítani az elromlott készüléket. – Rokonaink *meg tudták* a jó hírt.

6. *Le bírta* küzdeni az indulatát. – A küzdelemben *le bírta* az ellenfelét.

7. Az igazság végül *ki fog* derülni. – A halász naponta sok halat *ki fog*.

A melléknévi igenév

A melléknévi igenév igéből származik. Valakinek vagy valaminek a tulajdonságát úgy fejezi ki, mint a vele kapcsolatos cselekvést, történést, létezést, miközben utal az időre is: *elfelejtett történet, maradandó seb, maró anyag* stb. Kérdése: *milyen?. melyik?*

Az igéből **-t, -tt, -ó, -ő, -andó, -endő** képzővel képzett, tulajdonságot kifejező szavak a **melléknévi igenevek**. A mondatban a **melléknév** szerepét töltik be.

A melléknévi igenévnek **három fajtája van**: *befejezett, folyamatos és beálló melléknévi igenév*.

A **befejezett melléknévi igenév** már megtörtént cselekvésre utal. Képzője megegyezik a múlt idő jelével: **-t, -tt**.

Például: *tanult vers, keresett személy*.

A **folyamatos melléknévi igenév** a jelenben történő cselekvésre utal, azt fejezik ki, hogy a cselekvés folyamatban van. Képzője : **-ó, -ő**.

Például: *táncoló fiatal, nyerő szelvény*.

A **beálló melléknévi igenév** olyan történésre utal, amely a jövőben következik be. Képzője: **-andó, -endő**.

Például: *adandó alkalom, követendő példa*.

A **mondatban** a melléknévi igenév ugyanolyan mondatrész lehet, mint a melléknév:

- **jelző**: *A kutya visszahozta az **eldobott** labdát.*
- **határozó**: *A kirándulás után **ijesztően** nézett ki.*
- **állítmány**: *A különös eset **követendő**.*

A befejezett melléknévi igenév állítmányként fura, mivel alakja egybeesik az ige múlt idejével, s így ez az alany cselekvéseként érthető félre, annak tulajdonsága helyett.

Például: *A pihenés megadott.* (Helyesen: *A pihenés meg van adva.*)

Alaki tekintetben a melléknévi igenév úgy viselkedik, mint a melléknév: kaphat többes jelet (*táncolók, nyerők*), viszonyragot (*táncolónál, nyerőt*), de nem fokozható.

308. Olvasd fel helyes kiejtéssel, megfelelő tempóban, hangerővel, hangszínnel a következő verset!

Táncnóta

Van-e szoknya eladó,
Tarkabarka suhogó,
A derékra simuló,
Nyárba-télbe jó?

Nincsen szoknya vehető,
Csak egy régi lepedő,
Ráncos, rojtos, repedő,
Üsse meg a kő.

Van-e csizma eladó,
Patkós sarka kopogó,
Szattyán-szára ropogó,
Sárba-vízbe jó?

Nincsen csizma vehető,
Csak egy rozzant tekenő,
Ócska egér-etető,
Üsse meg a kő.

(Weöres Sándor)

Írd ki a versből a melléknévi igeneveket!

309. Milyen szófajú a kiemelt szó? Írd le azokat a mondatokat, melyekben a melléknévi igenevet találtad!

1. Nagymama egy mellényt **horgolt** az unokájának. Milyen csinos ez a **horgolt** mellény. **2.** Péter egy történelmi regényt **kért** a születésnapjára. A **kért** kívánságot teljesítették. **3.** Barátnóm meghívót **küldött** a születésnapjára. A postán **küldött** csomag egy hét késéssel érkezett meg. **4.** Az aszalt gyümölcsből finom teát főztünk. Nagyapa nagyon sok gyümölcsöt aszalt a nyár folyamán.

310. Egészítsd ki a hangutánzó igéket megfelelő mássalhangzóval!

cso...an, dö...en, vi...og, zi...en, re...en, csa...an, be...eg, cu...an, csö...en, pu...an, csa...og

Alkoss folyamatos melléknévi igenevet az igékből!
A felsorolt főnevek közül válaszd ki a legmegfelelőbbet az igenévhez, majd írd be a füzetbe!

puska, víz, héja, gally, villám, lánc, zsák, fülemile, levél, autó, sár

311. Képezz folyamatos és befejezett melléknévi igenevet az alábbi igékből! Milyen változás történt az igeövekben?

vesz, morog, eszik, mászik, sző, szerez

312. *Petőfi Sándor* tájleíró verseiből gyűjtöttünk néhány idézetet! Határozd meg a kiemelt szavak szófaját, és annak fajtáját!

- a) **Visszapillant** a nap a föld pereméről....
- b) Mint **befagyott** tenger, olyan a sík határ,
Alant röpül a nap, mint a fáradt madár.

c) Mint **kiűzött** király országa széléről, ...

(*A puszta télen*)

Téli táj

Tisza

d) Késő éjjel értem a tanyára

Friss gyümölcsből **készült** vacsorára.

(*A Tisza*)

e) Pár nap múlva fél szendergésemből

Félrevert harang zúgása **vert** föl.

f) Tenger szántóföldek

Terjednek szerteszt, rajtok **áldott** búza, ...

g) Nem tudom, mit nézhet rajta? hisz affélét

Már eleget **látott**.

(*Kiskunság*)

Búzatábla

Kiskunság

A határozói igenév

Hosszan, egyenesen tartja félkezeivel,

Mutatván az utat, hol Budára tér el,

S mintha vassá volna karja, maga **válva**,

Még csak meg se rezzen a kinyújtott szálfá.

(*Arany János: Toldi*)

Az idézet kiemelt szavai határozói igenevek

Az igéből *-va, -ve, -ván, -vén* képzővel képzett szavak a határozói igenevek. Az alapszóban megnevezett cselekvést, történést, létezést körülményként fejezi ki.

A *-ván, -vén* képzőkkel képzett határozói igenevek a mai beszélt nyelvben ritkábban, főleg a régies vagy irodalmi szövegben fordulnak elő.

Határozói igenév a *nincs, sincs* és a ható igék kivételével minden igéből képezhető: *szaladva, mesélve, mondván, végezvén* stb.

A *van* ige határozói igeneve a *lévén* (a *lesz* ige származéka).

A mondatban a határozói igenév rendszerint *állapot- vagy módhatározó, ritkábban idő- és okhatározó*:

Például: *Munkánkat elvégezvén, megpihentünk.*

A határozói igenév jeleket, ragokat nem kaphat.

313. Keresd ki, és elemezd az idézetekből a határozói igeneveket!

Szép öcsém, miért állsz ott a nap tűzében?
Ládd, a többi horkol boglya hűvösében;
Nyelvel a kuvasz is földre hengeredve,
A világért sincs most egerészni kedve...

A szegény anyának könny tolul szemébe,
Kőszívű fiának sírva lép elébe,
Reszkető ajakkal keze fejét gyúrván,
Ott reménykedik, de György korholja durván...

Toldi Miklós mutatja az utat

Vadmadár-tojással éh-szomját elvervén,
Szörnyen hányt a hab a jövőnek tervén:
Merre menjen? mihez fogjon? uramfia!
Nincsen hó lelkének hová fordulnia...

Vissza-visszanézett: hej, pedig mi haszna?
Egy teremtés sincs ott, akit megláthatna,
Mégis visszanézett, sőt meg is fordulva,
Búcsút venni indult egy kis idő múlva...

(Arany János: Toldi)

314. Képezz határozói igeneveket a következő igékből!

szépiül, áll, olvas, meggyógyul, fázik, merül, megy, leesik, gondolkodik

315. Elemezd a következő mondatok határozói igeneveit!

1. Túrj; de ne zúgj, s fáradva remélj. (*Vörösmarty Mihály*)
2. Bár izzadva férfiszívvel mi kiálljuk a vihart. (*Petőfi Sándor*)
3. Éltünk rögs határain két Génusz vezet, s felleg borúlván útain nyújt mindenik kezét. (*Kölcsey Ferenc*)
4. Sírván siratjuk, hogy vagyunk. (*Ady Endre*)
5. Dölyfös úri kocsis ül a hinto bakján félkezében ostort suhogtatván. (*Arany János*)
6. Nem tudják ám a leányok, hogy én mennyire kedvelem őket. Akkor szaladvást jönnének el, sokszázan gyúlnének össze itt körülöttem. (*József Attila*)
7. Földi utunk sírva járva így érünk meg a halálra. (*Szabó Lőrinc*)
8. Elnyúlok a hegyen, hanyat a fúbe fekve... (*Tóth Árpád*)

316. Határozd meg, hogy a következő mondatpárokban a kiemelt szavak közül melyik igenév, és melyik névutó!

- a) *Kezdve* a gyakorlatokat, megfájdult a feje.
Mától *kezdve* mindennap fogok tornázni.
- b) Anya Sanyi bizonyítványát *nézve* nagyon elszomorodott.
Születésére *nézve* polgári családból származott.
- c) Az utazás régtől *fogva* dédelgetett vágya volt.
A fiú a lány kezét *fogva* sétált a parton.

A HATÁROZÓSZÓ

cselekvés, történés, létezés helye, ideje, módja, a cselekvő állapota

Fogalma, alaki sajátosságai, mondatrészi szerepe

A határozószó a cselekvés, történés, létezés helyét, idejét, módozatát jelöli, a cselekvő állapotára utal.

A határozószók lehetnek:

- gazdagabb jelentésűek;
- határozott fogalmi tartalommal rendelkezők, melyek utalnak helyre, időre, állapotra, módra.

Például: *kint, egyedül, valóban, mindjárt, tegnap* stb.

Kifejezhetik a cselekvést, történést, létezést csupán rámutatással, vonatkoztatással, általánosságban vagy határozatlanul névmási határozószóval: *hol, meddig, ugyanott, amerre, valahol, mindenhova, ekkor, hogyan* stb.

317. A következő részletben kiemeltünk néhány szót. Vizsgáld meg, mit jelölnek ezek a szavak, hányféle helyzetet, körülményt határoznak meg!

*Végre a nagy öröm, mely szívöket nyomta,
Mint a terhes fölleg, mérgét kibontotta,
Szemökből a zápor bőségesen hullott,
Akkor könnyült szívvel Toldiné **igy** szólott: ...
Be szép vagy! be **nagyon** illel leventének!*

*Miklós pedig mondta: „Nem megjövendőlttem,
Hogy **előbb** vagy **utóbb** bajnok lesz belőlem? ...
Mármost Toldi Györggyel lakhelyet cserélünk,
Ő Nagyfaluba megy, mi pedig **itt** élünk:
Valaha tán ő is hozzám édesedik;
Ha nem, irigykedjék, **míg** el nem temetik.”*

(Arany János: Toldi)

A kiemelt szavak a cselekvés, történés helyét (*itt*), idejét (*végre, akkor, előbb, mármint, valaha, míg*), módját (*így*) vagy egyéb körülményét (*nagyon*) fejezik ki. Valamennyi kiemelt szó **határozószó**.

A cselekvés, történés, létezés helyét, idejét, módját, illetőleg a cselekvő állapotát kifejező, meghatározó szavakat *határozószóknak* nevezzük.

A határozószóknak nincs pontos fogalmi jelentésük (mint az igéknek és a névszóknak), csak viszonyított jelentésük van.

Például: *ide* jövök, *oda* nézek, *fent* a fán, *lent* a fűben stb.

A határozószókat az alapszófajok közé soroljuk, de elkülönül a többi szófajtól, mert nem, vagy csak korlátozottan toldalékolhatók.

A határozószó külön viszonyító elem nélkül, önmagában, szótári szó formájában képes betölteni a határozó szerepét. Ezt teszi lehetővé, hogy történetileg ragot vagy névutót tartalmaz, de ez a szerkesztettség már elhomályosult, viszont még mindig megakadályozza, hogy további ragokat vegyen fel a szó, ezért a határozószók nem, vagy csak korlátozottan toldalékolhatók.

Például: *oda* – *odáig*, *most* – *mostan*, *mostantól*, *mostanáig* stb.

Néhány határozószónak van középfoka, felsőfoka: *kijebb, feljebb, beljebb, lejjebb, legbeljebb, legfelül*.

Néhány határozószó azonos jelentésű, de eltérő írásmódú: *lent, lenn, bent, benn*.

Néhány határozószó rokon értelmű: *azonnal, máris, tüstént*.

Néhány határozószó ellentétes jelentésű: *régen* – *most*, *így* – *úgy*.

Néhány határozószó kettős szófajú, mert ragos névmás is: *belőle, nálunk, bennetek*.

A határozószók legnagyobb részét egybeírjuk: *lóhalálában, holnapután, ugyanígy*.

Néhányat pedig kötőjellel írunk: *ímmel-ámmal, így-úgy, néha-néha*.

A határozószó **csak határozói szerepet tölt be a mondatban**. Lehet:

- **helyhatározó:** *A csomag hátul van az autóban.*
- **időhatározó:** *Mindjárt megcsinálom a reggelit.*
- **fokhatározó:** *A poharat csurig öntöttem teával.*
- **állapothatározó:** *Egyedül készítettem el a vacsorát.*
- **módhatározó:** *A kisbaba hanyatt fekszik a kiságyban.*
- **eredményhatározó:** *Édesanyám ketté vágta az almát.*

318. Írd ki a szövegből a határozószókat! Határozd meg, milyen körülményt fejez ki!

Amikor József Attila gyermek volt

Józsefné lassanként állandó munkahelyeket szerzett magának, úri házakhoz járt mosni, vasalni, takarítani. De a kezdet keservesen nehéz volt, ezen a télen sokszor hiába fagyoskodott a Deák téren, nem akadt munka. Mégis elindult minden reggel, ködben, hóban, csontot hasogató szélben. A gyerekek számára nem hagyott mást otthon, csak kenyeret. Vagy még azt sem. A kőműves felesége már megszokta, hogy annyi bablevest főzön, amennyiből nekik is jut egy-egy tányérral. Jó szívvvel adta, de az elmaradt házbérek miatt sokat és jelentőségteljesen sóhajtozott.

Az 1908-as esztendőt megint költözködéssel kezdték. Ezúttal a Szvetenay utcában, egy borzalmas tömegszálláson kaptak férőhelyet. Mert éppen csak elfértek a szoba-konyhás lakásban, amelynek minden zugában, minden sarkában, középen emberek aludtak keresztül-kasul, ágyban és földön.

Józsefék is a földön aludtak egy szalmazsákon, a zöld láda fedezékében. A láda rejtegette kevés holmijukat, egy fazekat és egy lábost, néhány tányért és kanalat, pár vedlett ruhadarabot, egy selyempapírba takargatott fekete csipkekendőt és a kagylós dobozt a zálogcédulákkal...

(Részlet *József Jolán* írásából)

319. Keresd ki a következő *Toldi*-idézet határozószóit, majd állapítsd meg milyen mondatrész szerepét töltik be a mondatban!

Miklós messze tette magát azon éjjel,
Szembeszállt esővel, villámmal és széllel,
És midőn a hajnal a homályt elverte,
Magát egy sivatag pusztaságban lelte.
Ki volt útitársa a kietlen pusztán?
A nap ment utána a kék égen úszván:
Elérte, elhagyta; otthagya magában,
A barátságtalan nedves éjtszakában.

(Arany János)

320. Pótold a határozószókban a hiányzó magánhangzókat! Írj egy rövid fogalmazást a határozószók felhasználásával!

...*n*en, haz...*l*ról, hát...*l*, egy...*tt*, az...*tán*, ugyan...*gy*, k...*v...l*,
al...*l*, t...*stént*, fel...*l*, minden...*tt*, m...*nd...g*, al...*g*, kétfel...*l*,
f...*leg*

A határozószó fajai

A határozószókat **három szempont** szerint osztályozhatjuk:

1. Fogalmi tartalmuk alapján:

- **tartalmas határozószók:** *fent, lent, kint, bent* stb.;
- **névmasi határozószók:** *itt, ott, valahol, sehol, bárhol* stb.

2. Jelentésük szerint:

Helyre utaló határozószók	Időre utaló határozószók	Egyéb körülményre utaló határozószók
a <i>mikor?</i> kérdésre válaszolnak	a <i>hol?, merre?</i> kérdésekre válaszolnak	a <i>hogyan?</i> kérdésre válaszolnak
pl.: <i>ma, korán, azonnal, egyszer, most, jövőre, délelőtt, rögtön, mindig, manapság</i>	pl.: <i>kint, bent, lent, fent, alul, hazafelé, otthon, jobbra, visszafelé, felülre</i>	pl.: <i>gyalog, hirtelen, nagyjából, kutyafuttában, egyedül, együtt, hanyatt, mezítláb, igazán, jól</i>

3. Az irányhármasság, azaz a térbeli és időbeli szemlélet három iránya szerint lehetnek:

- **tartamjelentésűek** (a *hol?*, *mikor?* kérdésre felelők): *ott*, *most*;
- **előzményjelentésűek**: (a *honnan?*, *mettől?*, *mióta?* kérdésre felelők): *lentről*, *mellőlem*, *régtől* stb.;
- **végjelentésűek**: (a *hová?*, *merre?*, *meddig?* kérdésre felelők): *le*, *mellém*, *meddig*, *mára* stb.

A tartalmas határozószók

A tartalmas határozószók viszonylag pontos határozott jelentéstartalommal rendelkeznek.

Jelölhetnek:

- **helyet**: *kint*, *bent*, *fent*, *kívül*, *belül*, *alul*, *felül*, *hátral*, *hátra*, *elől*, *előre*, *oldalt*, *közel*, *messze*, *távol*, *otthon* stb.;
- **időt**: *most*, *rögtön*, *tüstént*, *mindjárt*, *azonnal*, *tegnapelőtt*, *holnapután*, *jövőre*, *későn*, *korán*, *soká*, *maholnap*, *nemsokára* stb.;
- különféle **elvonatb** körülményt: *egyedül*, *együtt*, *külön*, *örömet*, *körülbelül*, *egyúttal*, *veszteg*, *hanyatt*, *nyugton*, *inkább* stb.

A tartalmas határozószók közül a helyet és időt jelölők többekévesbé tükrözik az **irányhármasságot**. Ha nincs meg mindhárom alakjuk, akkor a megfelelő irányulás kifejezésére ragot kap a határozószó.

A szemléleti irányhármasság a tartalmas határozószók rendszerében

Helyhatározószók

előzmény-jelentés	bentről	fentről	messzi-ről	közel-ről	belőlem	rólam	mögü-lem
tartam-jelentés	bent, benn	fent, fenn	messze	közel	ben-nem	rajtam	mögöt-tem
végje-lentés	be	fel	messzi-re	közelre	belém	rám	mögém

Időhatározósók

előz- mény- jelentés	tegnap- tól	reggel- től	mos- tantól	régtől	–	–	–
tartam- jelentés	tegnap	reggel	mostan	régen	rögtön	korán	egy- szerre
végje- lentés	tegnap- pig	regge- lig	mosta- náig	–	–	–	–

A tartalmas határozósókhoz soroljuk a *személyragos határozósókat* (a személyes névmások raggal, névutóval kiegészült alakjait): *(én)nálam*, *(te)hozzád*, *(ő)benne*, *(mi)tőlünk*, *(ti)szerintek*, *(ő)felettük*.

321. Olvasd el a következő szöveget! Határozd meg a témáját!

A határozósók különböző időkben és különböző, igen változatos módon jöttek létre. Mai nyelvérzékünk szerint néhány „őskövületnek” számít, pl.: *ismét*, *immár*, *üstöllést* stb. Még több azonban az új keletű határozósónk, amelyek ragos névszóból alakultak ki, ezért ezek részben vagy egészen elemezhetők. Így aztán félrevezető az a meghatározás, miszerint a határozósó rag nélkül fejezi ki a cselekvés, történés körülményeit. Ennek a megállapításnak sok határozósó ellentmond. Pl.: *éjjel* = *éj* + *vel*, *hátról* = *hátul* + *ról* stb.

A határozósók egyébként is valamikor ragos névszók voltak. Ragos voltuk azonban elhomályosult, s ma már ragtalannak érezzük őket, pedig a *haza* határozósó, pl.: a *ház* főnév *-á* ragos alakja. Az *ott* határozósóban pedig a *Pécsett* főnév ragjaként még létező *-tt* található.

Előfordulhat, hogy nehéz eldönteni egy szóról, ragos névszó vagy határozósó-e. Az előző példánk (*éjjel*) már határozósó, a *délben* és a *hajnalban* szavunk azonban még ragos névszók.

A ragos névszó és a határozósó megkülönböztetésére két „trükköt” hívhatunk segítségül:

1. Ragtalanul alig használatos: *fent*, *alant*, *távol* stb.

2. A határozószói jelentés elszakadt a ragos névszó jelentésétől: *kimondottan* = *nagyon*, *lóhalálában* = *gyorsan*, *futtában* = *éppen hogy* stb.

(*Tankönyvből*)

1. Hogyan értelmezed az *őskövület* kifejezést a szövegben? Miért van idézőjelben?

2. Alakítsd át a félrevezető meghatározást!

322. Elemezd az alábbi *József Attila* verseiből vett idézetek tartalmás határozószóit jelentésük és szemléleti irányhármasságuk szerint!

1. És én kibontanám a vérem, ha hívna atyjához fehéren: várlak, fiacskám, régen, régen. 2. Otthon a tűzhely hűvös és repedt, hideg fazékban készül az ebéd. 3. Még egy nótát is muzsikálok már most, hogy elhagyom tizennyolc évemet. 4. Úgy vártalak, mint a vacsorát este, ha feküdtem s anyám még odajárt. 5. Egyedül fogok én állni a világon. Egyedül, egyedül, nem lesz soha párom. 6. Magamtól tudom, mi a jó s hogy egyremegy, szappangolyó, vagy égbolt van fölöttem. 7. Holnap már ügyesek leszünk, könnyen úszunk, szaladunk, repülünk és ennek így kell lenni. 8. Tudod, hogy nincs bocsánat, hiába hát a bánat. 9. Nem dörgölődzik sült lapocka számhoz s szívemhez kisgyerek – ügyeskedhet, nem fog a macska egyszerre kint s bent egeret. 10. Suttynomban elhagyta szerelmeidből jajongva szült, eleven hitedet.

323. Melyik mondatban találsz határozószót? Elemezd a mondatpárok kiemelt szavait! Milyen szófajúak?

1. **Délután** filmet nézünk az iskolában. – **Dél után** néhány perccel szólalt meg a telefon.

2. A meghívott vendégek az **első sorban** foglaltak helyet. – **Elsősorban** a meghívott vendégeket köszöntöm.

3. Mindegy, **csak hamar** jöjjön a segítség. – **Csakhamar** mindenki megkapja a kiutalt pénzösszeget.

4. **Egy szóval** sem bántottam meg a barátomat, mégis harragszik rám. – **Egyszóval**, mindenki elítéli a tetteimet.

5. Édesapám éjszakai műszakot vállalt, ezért **éjjel** dolgozik, **nappal** pedig alszik. – Megtoldottuk a kirándulást két **nappal** és két **éjjel**.

6. Régi mobiltelefonomat egy gyorsabb, okosabb **újra** cseréltem. – **Újra** itt van az év egyik legszebb ünnepe.

7. **Nemegyszer** kértelek már, hogy segíts nekem a házi munkában. – **Nem egyszer**, hanem kétszer olvasom el a házi feladatot.

A névmási határozószók

A névmási határozószók csak utalnak valamely helyre, időre vagy elvont körülményre. Jelentésük lehet kérdő, mutató, vonatkozó, határozatlan vagy általános névmási jelentés.

A névmási helyhatározószók az irányhármasság szerint:

a) **kérdő névmásiak:** *honnan, hol, hová; merről, merre; metől, meddig* stb.

b) **mutató névmásiak:** *innen, itt, ide; eminnen, emitt, emide; innentől, idáig* stb.

c) **vonatkozó névmásiak:** *ahonnan, ahol, ahová; amerről, amerre; amettől, ameddig* stb.

d) **általános névmásiak:**

• **összefoglalók:** *mindenünnen, mindenütt, mindenüvé; mindenhol, mindenhova* stb.

• **megengedők:** *bárhonnan, bárhol, bárhová; akárhonnan, akárhol, akárhová* stb.

• **tagadók:** *sehonnan, sehol, sehová; semerről, semerre; semettől, semeddig* stb.

A névmási időhatározószók:

a) **kérdő névmásiak:** *mióta, mikor, meddig; mikortól, mikorra* stb.

b) **mutató névmásiak:** *ekkortól, ekkor, eddig; akkortól, akkor, addig; ugyanekkor, ugyanakkor*

c) **vonatkozó névmásiak:** *amióta, amikor, amíg; amint, mire* stb.

d) **általános névmásiak:**

• **összefoglalók:** *mondöröktől, mindig, mindörökre; mindenkor* stb.

- **megengedők:** bármikor, akármikor stb.
- **tagadók:** soha, semmikor stb.

Az elvont körülményekre utaló névmási határozószók:

a) kérdő névmásiak: *hogyan, miként, miképpen, miért* stb.

b) mutató névmásiak: *így, úgy, ekképp, ekként, akként, emígy, amúgy, ugyanígy, ugyanúgy, éppígy, ezért, azért, emiatt, amiatt, eszerint* stb.

c) vonatkozó névmásiak: *ahogyan, amint, amiképpen, amiért* stb.

d) határozatlan névmásiak: *valahogyan, valamiképpen, némiképpen, némileg* stb.

e) általános névmásiak:

- **összefoglalók:** *mindenhogyan, mindenképpen*
- **megengedők:** *bárhogyan, akárhogyan, bármiképpen*
- **tagadók:** *sehogyan, semmiképpen.*

324. Elemezd a mondatok névmási határozószóit!

1. Ím itt a szenvedés belül, ám ott kívül a magyarázat. (József Attila) 2. Az érzet kútfeje a dagadó kebel; dalomnak hangjai onnan szakadtak el. (Petőfi Sándor) 3. Anyám, ha egyszer végre visszatérek és ott maradok mindörökre nálad. (Kosztolányi Dezső) 4. Nem voltam én mindig ilyen csöndes és elgondolkozó. (Szabó Lőrinc) 5. De ekkor száz kérdéssel állott elő anyám: Felennem kelle – hát az írást abba hagytam. (Petőfi Sándor) 6. Szálllok haza, messze, a barna darúval, amerre ezüst utat ős Tisza vág... (Tóth Árpád) 7. Valahol fent két lila szárny ég rohanok mord és hideg árnyék botladozom magam összebevezve messzire messzire – messze. (Dsida Jenő) 8. Amióta megláttalak, szebben süt a nap le rám és azóta százszor szebben dalol a kis csalogány. (József Attila) 9. Szánatni így-úgy nem hagyom magam. (Ady Endre)

325. Rákóczi Ferenc életéről és tetteiről nagyon sok monda keletkezett! Olvasd el a következő mondát!

A táltos

Rákóczi fejedelem igazi táltos lovon járt, úgy is hívták a lovát, hogy Táltos. Szénfekete ló volt, csak a bal hátsó lábán viselt fehér jegyet. Ez a Táltos cukron, búzán élt, más egyebet nem is evett. De igazi táltos volt: értette a fejedelem szavát, és még tanácsot is adott neki! Ő tanácsolta Rákóczinak, hogy visszajáról patkol-tassa meg, mert akkor az ellenség soha el nem megy a nyomán: a patkó állása szerint éppen az ellenkező irányban üldözi.

Ha veszedelem volt, a Táltos nyerített és kapált, amikor pedig a fejedelem felült a hátára, úgy repült, hogy a lába nem érte a földet, de még a felhők közé is felszállt a fejedelemmel. Amikor labanc sereg közeledett, kiverte a lábával, hogy hány ezred katonaság jön.

Egyszer Rákóczi elvesztette a csatát, és a labancok üldözőbe vették. Akkor a táltos ló a fejedelmet egy rejtekhelyre vitte, maga pedig lefeküdt a döglött lovak közé, és a fejét a mellette fekvő ló nyaka alá dugta. Amikor a labancok jól elhaladtak, Táltos felállt, Rákóczi pedig előjött rejtekhelyéről, felpattant rá, és a kurucok után vágatott.

(Szamosszegi és tiszakóródi népmonda nyomán)

1. Mit jelent a *táltos* kifejezés?

2. Keresd ki a szövegben előforduló határozószókat, és elemezd azokat a tanult szempontok szerint!

326. Melyik a kakukktójtás? Keresd meg azt a szót, amelyik nem tartozik a sorba! Válaszodat indokold meg!

- reggel, este, holnap, délelőtt, messze
- kinn, benn, fent, lent, ma
- holnap, most, örömet, később, éjjel
- sebtében, jócskán, gyorsan, alattomban, hanyatt

327. Fejezd ki határozószóval az alábbi jelentéstartalmakat! A határozószókat írd be a füzetbe! Alkoss velük mondatokat!

Nem a lakásban. Rövid idő múlva.
A reggelitől az ebédig tartó napszak.
Határozatlan időpontban.
Mindegy, hogy milyen módon.
Ezt követően.
Azt követően.

328. Írd ki a *Toldi*-idézetekből jelentésük szerint csoportosítva a határozószókat!

Többet is beszélne még a szülőjének,
Ha az ebek alatt nem üvölnének,
De mihelyt ezt hallá, mindjárt észrevette
Hogy imént egy dolgát balgatagul vette.

Mikor Toldi Miklós megfogá a csehet
És az ijedtében legott térdre esett,
Igen megörvendett a felséges király...

Mikor pedig Miklós a csehet kiszabta,
S kisebbik darabját kardján felmutatta,
Tüstént parancsolá király őfelsége,
Tizenkét aranyos vitéz menjen érte...

Amint látja Györgyöt hirtelen, váratlan,
Karja ölelésére nyílik akaratlan; ...

329. Gyűjtsd össze a *rögvest* időhatározószó rokon értelmű kifejezéseit!

A határozószók helyesírása

• Kettőzött mássalhangzóval írjuk a következő határozószókat: *itt, ott, mindenütt, innen, onnan, azonnal, éppen, épp.*

• Négy határozószót kétféle alakban is leírhatunk: *bent – benn, kint – kinn, lent – lenn, fent – fenn*.

• Ezt a négy határozószót fokozhatjuk is. A *ki, le* határozószók közép fokát a kiejtés szerint írjuk: *kijjebb, lejjebb*; a *fel, be* közép foka: *feljebb, beljebb*.

• A határozószó önálló szó, ezért a több elemből álló határozószókat is mindig egybeírjuk: *azután, ugyanott, idekinn, dél-előtt, tegnapelőtt, nemsokára, régóta, naphosszat* stb.

• A határozószók után álló tagadószót különírjuk: *semmikor sem, sehogy sem, sehol sem*. Kivétel: *sohasem, sohase*.

• Egybeírjuk az *egy-* előtagú összetételeket: *egyszóval, egyrészt, egyúttal* stb. (Figyelembe kell venni azonban azt, hogy ezek tagjai önálló névszók is lehetnek: *Egy szóval* se mondj többet; Nem olvastam el *egy részt* a regényből; Neked köszönhetően *egy úttal* kevesebbet kell megtennem.)

• Egybeírjuk a *mind-, minden-* előtagú összetételeket: *mindenfelé, mindörökké, mindenekelőtt, mindjobban, mindenáron*, de: *mind ez ideig*. (Itt is lehetnek önálló szók: A sportolók a versenyen *mind jobban* teljesítettek, mint az edzésen; A piacon a sok kereskedő miatt *minden áron* alul kelt el.)

• Néhány határozószóval egybeírjuk a *nem* módosítószót: *nemhiába, nemkülönben, nemrég, nemsokára* (de: *nem sokáig*).

• Kötőjellel írjuk az ellentétes tagokból alakult összetételeket: *oda-vissza, innen-onnan, télen-nyáron, úgy-ahogy, jobbra-balra* stb. Kivétel: *összevissza*.

• Kötőjellel írjuk a változatlan vagy módosított alakban való kettőzést: *olykor-olykor, néha-néha, réges-régen, telis-tele, folyton-folyvást* stb.

330. Alkoss összetett határozószókat az előtagokból és az utótagokból!

előtagok: *nap-, rég-, egy-, fenn-, mind-, tegnap-, négyszem-, tavaly-*

utótagok: *-jobban, -folytában, -hosszat, -hangon, -óta, -közben, -előtt, -közt*.

331. Fokozd a következő határozószókat!

lenn, fenn, kinn, közel, messze, hátra

332. Állapítsd meg a dőlt betűs szó szófaját!

- a) A kályhához *közel* tényleg meleg van.
- b) Húzódj *közel* a kályhához!
- c) Végre újra *együtt* a család!
- d) Mindenhova csak a nővérel *együtt* mehet, szegény.
- e) Az egész *reggelt* lustálkodással töltötte.
- f) Már *reggel* elindult, de csak estére ért ide.

333. Hogyan választod el a következő határozószókat?

mindörökké, mindaddig, mindeddig, mindegy, mindig, mindinkább, mindhiába, minduntalan, mindvégig, mindazonáltal

334. Pótold a határozószókban a hiányzó magánhangzókat!

...nnen, haz...lról, hát...l, egyel...re, bel...l, egy...tt, az...tán, ugyan...gy, k...v...l, al...l, t...stént, fel...l, minden...tt, m...nd...g, al...g, f...leg, j...v...re, kétfel...l

335. Azokat az állandó szókapcsolatokat, amelyeknek egységes határozószói jelentésük van, egybeírjuk. Értelmezd a következő határozószók jelentését!

alkalomadtán, baloldalt, egyelőre, egyfolytában, fennhangon, gyalogszerrel, hajadonfőtt, idebenn, idejekorán, idestova, jórészt, jószántából, készakarva, körülbelül, kutyaftutában, mindenáron, mindinkább, mindjobban, négykézláb, néhanapján, összevissza, sohanapján, szántszándékkal, szégyenszemre, szemlátomást, szépszerével, szerteszét, szőrmentében, úgyszólván

336. Írj fogalmazást a kép alapján! Használj minél több határozószót! Válogass az előző feladatban szereplő szavak közül!

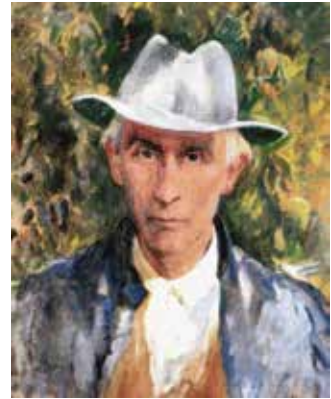
337. Írd le egy izgalmas napodat! Használd a *reggel, délelőtt, délben, délután, este, éjjel* határozószókat!

338. Írd ki a versből és elemezd a határozószókat!

Most szólj, rigó

Az a rigódal érdekel ma engem,
mely fenn a nyírfán, fiatal meréssel,
megszólal künn a hajnalszürkületben
halk indulással és emelkedéssel.
A fuvolása régi ismerősöm,
láttam tavasszal s láttam súlyos őszön,
és láttam hóhullásban, hogyha gyomra
szemet keresni űzte ablakomra.
Viharos hócsapásra, szélverésre
csak néha moccant fájő zirrenése.
Ott állt sötéten, hőszi egymagában,
fekete szén a fényes zuzmarában,
úgy nézett rám egy karnyújtásra tőlem,
hogy hazavágyó dal buggyant belőlem.
De ő csak hallgatott. Mint néma, bátor,
ragyogó és fekete inspirátor.

*Szalatnyay József:
Áprily Lajos portréja*

(Részlet *Áprily Lajos* verséből)

A KÖTŐSZÓK

Két mondatrész, tagmondat vagy különálló mondat között legtöbbször valamilyen összefüggés van, amelyet kötőszóval fejezhetünk ki.

Vizsgáljuk meg, mit és hogyan kapcsolnak össze a kötőszók?

Kukoricza Jancsi fölkapta subáját,
S sebes lépésekkel ment keresni nyáját,
Nagy megszeppenéssel most vette csak észre,
Hogy imitt-amott van egy-kettő belőle.

Ez éjjelen által kipihenjük magunk,
Mert hosszú volt az út, kissé elfáradtunk.
De holnap azután, mihelyt fölkel a nap,
Visszafoglaljuk mi vesztett országodat.

Az igaz, **hogy** nem is lett semmi bántása,
De mégis örült, hogy elért a határra,
Hogyne örült volna? ez a szegény vidék
Egyebet se' terem: medvehúst meg fűgét.

Ekképen jutottak át Lengyelországba,
Lengyelek földjéről pedig Indiába;
Franciaország és India határos,
De köztök az út nem nagyon mulatságos.

A *Petőfi Sándor* János vitéz c. művéből kiemelt kötőszók mondatrészeket, tagmondatokat kötnek össze.

A kötőszó mondatrészeket vagy tagmondatokat köt össze, és megjelöli a köztük lévő nyelvtani viszonyt.

Fogalmi jelentése nincs, csak viszonyjelentése van. Alakját nem változtatja, nem kaphat toldalékot. Mondatrészi szerepe nincs.

A kötőszók osztályozása.

1. A kapcsolt tagok jellege szerint lehetnek:

- a) mondatrészeket és tagmondatokat kapcsolók;
- b) csak tagmondatokat kapcsolók.

2. Viszonyjelentésük alapján:

a) **mellérendelő kötőszók** (azonos mondatrészeket vagy független tagmondatokat kapcsolnak).

Lehetnek:

- **kapcsolatosak:** *és, s, meg, is, sem, nemcsak, hanem ... is;*

Például: *én és a testvérem; könyvem meg füzetem; nemcsak okos, hanem szép is*

- **választók:** *vagy; vagy ... vagy; akár ... akár;*

Például: *én vagy te; vagy ma, vagy holnap; akár mi, akár ti*

- **ellentétesek:** *de, ám, pedig, mégis, mégse, ellenben, azonban, csak, csakhogyan;*

Például: *kerek, de nem alma; sietett, mégis elkésett*

- **következtetők:** *tehát, hát, így, ezért, ennélfogva, következésképpen, úgyhogy;*

Például: *szép, ezért megfelel, szóltál, hát itt vagyok*

- **magyarázók:** *hiszen, ugyanis, tudniillik, úgyis, úgyse, különben, vagyis, azaz;*

Például: *elmentem, hiszen megkértél; szóltam, vagyis csak akartam*

b) **alárendelő kötőszók** (mellékmondatot kapcsolnak a főmondatához): *hogy, mint, ha, mintha, mert, mivel, bár, noha, jól-lehet;*

Például: *S kívánom, hogy minél előbb láthassam omladéko-dat. (Petőfi)*

Jobban esik neki, ha egyet kiálthat: földi, a kerékagy siratja a hájat! (Arany)

3. A használat módja szerint a kötőszó lehet:

- **egyes használatú:** *és, meg, de, ám, mert, hogy stb.;*
- **egyes vagy páros használatban előforduló:** *is, sem vagy, akár;*
- **páros:** *nemcsak ..., hanem ... is; mind ..., mind; hol ..., hol.*

4. Szófaji értékük alapján megkülönböztetünk:

a) **valódi kötőszókat** (ezeknek csak viszonyjelentésük van);

b) névmási kötőszókat, amelyeknek a viszonyjelentés mellett van fogalmi jelentésük, ragozhatók és mondatrészi szerepük van. Ezek csak tagmondatokat kapcsolnak össze, tehát alárendelők.

5. Szerkezete szerint a kötőszó lehet:

- **egyszerű szó:** *és, de, pedig, hiszen* stb.;
- **összetett szó:** *hogyha, mintha, csakhogy, hogysem, ennélfogva, tudniillik, azaz* stb.

Ezek helyesírására ügyeljünk, mert tagjai egymás mellett külön szóként is előfordulhatnak.

Például: *Tudni illik*, hogy mi illik. – Megtanultam a verset, *tudniillik* holnap felelni szeretnék.

A kötőszók helyesírása

- A kötőszóval kapcsolt tagok közé vesszőt teszünk.
- A tagmondatokat kapcsoló kötőszó elé csak akkor teszünk vesszőt, ha a tagmondat élén áll. Ha tagmondat belsejében áll, a vessző a mondathatárra kerül.
 - A mondatrészeket kapcsoló *és, s, meg, vagy* előtt nem teszünk vesszőt.
 - A kapcsolt mondatrész után álló páros *is, ... is, sem, ... sem* esetén az első kötőszó után teszünk vesszőt.

339. Keresd meg az alábbi versrészletben a kötőszókat! Milyen hatása van a kötőszók halmozásának?

Jóllehet ez és jóllehet az, és jóllehet garmadával,
mindazonáltal, jaj, mindazonáltal az egész is mindazonáltal.
Feltéve ha és feltéve, hogy és feltéve azt, amit,
ennélfogva és immár az úgyse, a mégse aligha segít,
Mert bőven van itt a mivel, a miáltal, a minekutána,
nyilvánvalóan terjed a továbbá komor hiánya.
Hiába itt a noha, sőt hátha, a talán, a még,
tudvalevően elégtelen itt az elég meg a sosem elég.
Hovatovább, ha ezért, ha azért, ha akárhogy, mindenesetre,
elvégre, végre és végül is mindegy már, elkezdve vagy berekesztve.

Tehát és pedig és ahogy, és sehogy és valahogy mégis, és ha egyúttal, akár beleértve, azonban azért is. Mert a főnevek, igék, a képek is egyszersmind kihullanak, marad a közbeszéd maltere, csikorgó, ügyetlen vivőanyag. De ha elárasztanak az esetlen határozók, a kopár kötőszavak, végeredményben nem fontos más, csak a csak, meg a csak, meg a csak.

(Vas István: Határozók és kötőszavak)

340. Gyakran használunk olyan közmondást, melynek nem ismerjük a jelentését. Olvasd el figyelmesen a következő szöveget! Írj ki minél több kötőszót, és elemezd azokat a lehetséges szempontok szerint!

Láttam én már karón varjút

Alakját és jelentését tekintve sok változata van ennek a szólásnak. Vagy azt értjük rajta, hogy *nem hiszek a nagyhangú fogadkozásnak, nem hagyom magam üres ígéretekkel becsapni*, vagy pedig azt, hogy *nem ijedek meg az ilyen fecsegéstől*. Hasonló vonatkozásban használták szólásunk legrégebbiről ismert őseit, az *ágon mutat madarat* kifejezést is, ami a régi nyelvben azt jelentette, hogy szép szavakkal rá akar szedni valakit. Ha az ebben a szólásban szereplő képpel azt akarták közölni, hogy *átlátnak valakinek a ravaszságán, nem hisznek ígéreteinek, vagy nem félnek a fenyegetéseitől*, akkor a *mutat* helyett a *láttam* igealakot használták a kifejezésben, és így ezt a formát kapta szólásunk: *láttam én ágon madarat* vagy: *ágon tarvarjút*. Az *ág* helyett már a XVII.

században is gyakran mondtak *karót*, a *tarvarjú* azonban csak újabban, a XVIII-XIX. században rövidült *varjúvá*. Az említett változatok igen sokáig éltek egymás mellett párhuzamosan.

A szólás keletkezésében több mozzanat, többféle szemlélet játszott közre. Egyik magyarázat a következő. Régebben úgy védekeztek a baromfit pusztító ragadozó madarak és a vetésben károkat okozó varjak ellen, hogy ijesztésül karóra vagy póznára egy-egy lelőtt kártevőt, különösen varjút kötöttek fel. Eleinte volt is foganatja az ilyen ijesztésnek, de később az aprójószágot pusz-

tító ragadozó madarak vagy a vetésre rákapott varjak megszokták a kezdetleges madárijesztőt, és nem törődtek vele. A *láttam én már karón varjút* tehát eredetileg csupán azt jelenthette, hogy éppen úgy nem félnek a fenyegetésetől, mint a madárijesztőtől.

(Irka, 99/2)

341. Másolás közben pótolod a hiányzó írásjeleket!

1. Attól tartok hogy ezután nem gyűlölök már igazán tán magam sem leszek rossz de mi haszna? (*Petőfi Sándor*) **2.** Zavarva lelkem mint a bomlott cimbalom; Örül a szívem és mégis sajog belé. (*Arany János*) **3.** Tünődtem s fent az inga halkán suhant az árnyban... (*Tóth Árpád*) **4.** Előttünk már hamvassá vált az út és árnyak teste zuhant át a parkon. (*Tóth Árpád*) **5.** És holnap az egészet újra kezdem mert annyit érek én amennyit ér a szó versemben... (*Radnóti Miklós*) **6.** Minden hazugság földön ami szép. (*Arany János*)

A MONDATSZÓK

módosítószó, indulatszó

A módosítószók

Két tanuló beszélget a folyosón:

– **Vajon** ki lehet az az új gyerek?

– Mindjárt **még** jobban megnézem. **Nem** láttam őt itt mostanáig. **Talán** most írást írták be a suliba.

– **Bárcsak** a mi osztályunkba járna! Nagyon szimpatikusnak látszik. **Ugye** te is annak tartod?

– Odamenjünk-**e** hozzá? **Bizonyára** nem ismer itt senkit.

A párbeszéd kiemelt szavai különféle képpen módosítják a mondatok értelmét. Azt fejezik ki, hogy a beszélő valamit kérdez (*vajon*), valami után érdeklődik (*-e*), tagad (*nem*), óhajt (*bárcsak*), bizonytalanul jelent ki valamit (*talán*).

Ezeket a szavakat **módosítószóknak** nevezzük.

A módosítószó olyan szófaj, amely a beszélőnek a mondat tartalmára vonatkozó egyéni állásfoglalását fejezi ki, különféle értelmi árnyalatot ad az egyes mondatrészek vagy az egész mondat jelentésének.

A módosítószók kifejezhetnek:

• **bizonyosságot, nyomósítást, valószínűséget:** *igen, hogyan, valószínűleg, persze;*

• **bizonytalanságot:** *talán, hátha, esetleg, aligha;*

• **tagadást, tiltást:** *nem, sem, ne, se, dehogy, úgysem;*

• **kevelést, sokallást:** *alig, csupán, pusztán, már, még, beh, ha;*

• **óhajtást:** *bár, csak, bárcsak, vajha;*

• **érdeklődést:** *vajon, -e, ugye, ugyebár, hogyhogy.*

Az **-e** módosítószót mindig az állítmányhoz kapcsoljuk.

Például: *Tudsz-e vele bánni?*

Az összetett igealakokban az *-e* a segédigéhez kapcsolódik.

Például: *El fog-e jönni?*

Igekötőhöz és a *nem* módosítószóhoz is csak akkor kapcsolhatjuk, ha önálló mondat szó.

Például: *El-e? Nem-e?*

342. Elemezd az alábbi mondatok módosítószóit!

1. Talán az élet munkáinkért nem fog fizetni semmivel. (*Petőfi Sándor*) 2. Hej, beh sokat törém szegényfejem, míg lebűvöltelek! (*Arany János*) 3. Nem hallod-e? Kopogtat valaki... Told hátra, édes anyjok, a reteszt! (*Tompa Mihály*) 4. Nem élek én tovább, csupán addig élek, amíg a szivemből felfakad az ének. (*Ady Endre*) 5. Mit nekem te zordon Kárpátoknak fenyesekkel vadregényes tája! Tán csodállak, ámde nem szeretlek, s képzeitem hegyvölgyedet nem járja. (*Petőfi Sándor*) 6. Megígéri, hogyne, persze, pedig alig van rá mersze. (*Móricz Zsigmond*) 7. Vajha most is, mint rég, csodák történnének, és a földre hozzánk jönének tündérek! (*Vajda János*)

343. Alakítsd át a következő állító mondatokat E/2. személyű tiltó mondatokká!

A gyerekek gyógynövényeket szednek az út széléről.

A lány fagyalattal ment be az üzletbe.

A kirándulók tüzet raktak az erdőben.

A fiúk a medence széléről ugrálnak a vízbe.

344. Javítsd ki a következő kérdő mondatokban előforduló nyelvhelyességi hibákat! A helyes mondatokat írd le a füzetbe! Milyen szabályt fogalmaznál meg az *-e* módosítószó írásáról?

Meg-e beszélhetnénk a délutáni programot?

El-e mehetek a szombati diszkóba?

Nem-e lehetne megnézni az esti filmet?

Nem-e tudtad volna megsütni a pogácsát?

Nem-e fog kiderülni az igazság?

345. Írj a közeledő szünidővel kapcsolatosan néhány óhajtó mondatot! Legyen bennük óhajt kifejező módosítószó!

346. Módosítószó pótlásával módosítsd a mondatok értelmét az utánuk zárójelben megadott jelentés szerint! Ügyelj az írásjelek használatára!

1. Szép idő lesz a kirándulásra. (óhajtást) 2. Érthetően mondtam el a szabályt. (bizonytalanságot) 3. Öcsém tíz éves. (keveselés) 4. Közösen vásárolunk ajándékot a barátunknak. (kérdés) 5. Kitűnő eredménnyel fogom zárni a tanévet. (valószínűséget) 6. Holnapra elkészül a meglepetés. (bizonyosság) 7. Mindenki el fog jönni az előadásra. (érdeklődést) 8. Nyisd ki az ajtót! (tiltás)

Az indulatszók

Az indulatszó a beszélő érzelmeit vagy akaratát kifejező szófaj. Nincs tárgyi, fogalmi jelentése, ezért nem lehet mondatrészi szerepe. Nem illeszkedik szervesen a mondatba, ezért vesszővel vagy más írásjellel (felkiáltó jellel, kettősponttal) választjuk el.

Például: Jaj, de szépek ezek a ruhák! Ejnye! Húha!

Nincs önálló jelentése, de sokféle jelentésárnyalatot fejezhet ki: *érzelmet, indulatot, akaratot, véleményt* stb.

Az indulatszók fajtái:

1. érzelemkifejező indulatszók, jelenthetnek:

- **fájdalmat:** jaj, juj, ó, oh;
- **örömet:** hej, haj, jaj, hurrá;
- **csodálkozást:** ejha, nini, ej, ejnye;
- **meghökkenést:** ohó, na, aha;
- **vágyakozást:** ó, oh;
- **megvetést:** pfuj, fuj, brr.

2. akaratnyilvánító indulatszók:

- **biztató, nógató szók:** hajrá, nosza, no;
- **figyelmeztető szók:** nana, nono, pszt, csitt;
- **altatók:** tente, csicsúja;
- **állathívogató és -terelő szók:** pipipi, cicic, sicc, hess, gyí.

3. *hangutánzó* indulatszók:

- *állathangok*: gá-gá, kukurikú, nyihaha;
- *gépi hangok, munkazaj*: durr, püff, kipp-kopp.

Az indulatszókból gyakran képezünk *hangutánzó* igét.

Például: hápog, zümmög, kopog, jajgat, zizeg stb.

347. Másold le, és húzd alá a következő műrészletekben az indulatszókat!

Ej-haj, gyöngyvirág,
Teljes szegfű, szarkaláb...

(*Ej-haj gyöngyvirág*)

Sej, a fekete hattyú
Gyászt visel magáért...

(*Sej, a fekete hattyú*)

Nosza, rajta, jó katonák,
Igyunk egészséggel!

(*Csínom Palkó*)

Haj, Rákóczi, Bercsényi,
Vitéz magyarok vezéri...

(*Rákóczi-nóta*)

348. Milyen helyzetekben hangozhatnak az indulatszók? Nevezd meg az indulatszók fajtáját, mit fejeznek ki?

Óh, bűneim, bár csak megtartanátok
Annak, aki megbocsátni tud,..

(*Ady Endre: A bűnök kertjében*)

Jaj! eszem a lelked, beh jó, hogy meglellek,
Harmadnapja már, hogy mindenütt kereslek...

(*Arany János: Toldi*)

Ninini: Ott az ürge,
Hű, mi fürge, mint szalad!

(*Petőfi Sándor: Arany Lacinak*)

Hej, rozmaring, rozmaring
Leszakadt rólam az ing.

(*Népdal*)

Ó, jöjj el már te szellős március!
most még kemény fagyokkal jó a reggel...

(*Radnóti Miklós: Himnusz a békéről*)

349. Versenyezzenek! Gyűjts minél több olyan indulatszót, amit te is szoktál használni! Alkoss velük mondatot! Ne feledkezz meg az írásjelek használatáról!

350. Elemezd az alábbi mondatok indulatszóit!

1. Hej, dehogynem bírná szárnya, csak ne volna hosszú tolla oly kegyetlen megkuszálva! (*Arany János*) 2. Órizd meg, oh lány, a virágot, mely fürteid közt hervad el! (*Tompa Mihály*) 3. Ssösső, huj-huj, nyihaha: vonatok tolattak, a szél süvöltve csapott a felhők közé, büszke paripa nyerített és mint saját lovasa igazságot osztott... (*Szabó Lőrinc*) 4. Hahó, száll Léda, Gina fut s a fák közt az örök egyedülség bús, magyar titka zúg. Hahó, örület-éj. (*Ady Endre*) 5. Jaj, a hátam, jaj hátam odavan! Szomszéd bácsi kiporozta csúfosan. (*Petőfi Sándor*) 6. Brr, de fázom, majd megfagyok. Bárcsak sose lenne tél! (*Osvát Erzsébet*) 7. Ürgét akar önteni. Ninini: ott az ürge, hű, mi fürge, mint szalad! (*Petőfi Sándor*) 8. Hess, te rossz álom! (*Krúdy Gyula*)

TARTALOM

Bevezető.....	3
Kedves gyerekek!.....	3
A BESZÉD TÁRGYKÖRE	5
A beszéd, a nyelvi kommunikáció	5
A nyelv mint eszközrendszer	7
A beszédképesség fejlesztése	11
A beszédhelyzet és annak összetevői	15
A szöveg és annak szerkezete.....	17
Tartalommondás.....	19
Az elbeszélés elmondása, az időrend fontossága.....	23
A fogalmazás.....	26
Témaválasztás, témakijelölés	29
Könyv- és könyvtárhasználat.....	30
A NYELVTAN TÁRGYKÖRE. A SZÓFAJOK	33
A szófajok rendszere	33
AZ IGE	38
Az ige fogalma	38
Az ige fajtái, osztályozása.....	41
Az ige fajtái a cselekvő és a cselekvés kölcsönös viszonya szerint.....	42
Az ige fajtái a cselekvés irányulása szerint.	
A tárgyas és a tárgyatlan igék.....	46
Az ige fajtái a cselekvés, történés lefolyásának módja szerint	48
Az igetővek.....	52
Az igeképzés.....	56
Az igehez járuló ragok és jelek	58
Az igemódok.....	59
Az igeidők	63
Az ige személye, száma és ragozása.....	66
Az igei személyragok	66
Az igeragozás	70
Alanyi igeragozás	70
Tárgyas ragozás.....	75
Az ikes igék.....	78
Hiányos ragozású igék.....	82
A személytelen igék	82
Az egyszemélyes igék.....	83
Helyesírási tudnivalók.....	84
A kijelentő módú igék helyesírása.....	84
A felszólító módú igék helyesírása.....	86
A feltételes módú igék helyesírása	88
Az igekötő	89
Az igekötők helyesírása.....	92
A FŐNÉV	96

A főnév fogalma és fajtái.....	96
A köznévfajtái	99
A tulajdonnévfajtái és helyesírásuk	101
A főnév szerkezete	119
A toldalékolás.....	123
A kötőhangzó szerepe.....	124
A toldalékok fajtái.....	125
A főnév képzői.....	127
A főnév jelei.....	132
A birtokos személyjelek	136
A főnév ragjai.....	139
Az összetett főnév	141
A MELLÉKNÉV	145
A melléknév fogalma, alaktani sajátosságai, mondatbeli szerepe	145
A képzett melléknevek.....	149
Az összetett melléknevek.....	152
A melléknév fokozása.....	155
A melléknevek helyesírása	157
A SZÁMNÉV FOGALMA ÉS FAJAI	162
Számnevek alaki sajátossága és mondatbeli szerepe	165
A számnevek helyesírása.....	168
A NÉVMÁSOK	173
Fogalma, fajtái, csoportosítása	173
Csak főneveket helyettesítő névmások.....	176
A személyes névmás	176
A birtokos névmás	181
A visszaható névmás	185
A kölcsönös névmás	187
AZ IGENEVÉK	188
A főnévi igenév.....	189
A melléknévi igenév.....	192
A határozói igenév	195
A HATÁROZÓSÓ	198
Fogalma, alaki sajátosságai, mondatrészi szerepe	198
A határozószó fajtái	201
A tartalmas határozószók	202
A névmási határozószók.....	205
A határozószók helyesírása	208
A KÖTŐSZÓK	212
A kötőszók helyesírása	214
A MONDATSZÓK	217
A módosítószók	217
Az indulatszók	219

Навчальне видання

**БРАУН Єва Ласловна
ЗИКАНЬ Христина Імрівна
КОВАЧ-БУРКУШ Єлизавета Степанівна**

УГОРСЬКА МОВА

**Підручник для 6 класу
зкладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
„Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей”

Угорською мовою

Редактор *О. О. Дебрецені*
Художній редактор *І. Б. Штурма*
Коректор *Г. М. Турканич*

Формат 70×100/16. Ум. друк. арк. 18,144. Обл.-вид. арк. 16,3.
Тираж 1833 пр. Зам № 23-233

Державне підприємство
„Всеукраїнське спеціалізоване видавництво „Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua; e-mail: office@svit.gov.ua

Друк ПрАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09100, Київська обл., м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, буд. 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5454 від 14.08.2017